

ISYYDEN SELVITTÄMISTÄ KOSKEVAT NEUVOTTE- LUT LASTENVALVOJAN TYÖSSÄ

– Kehysanalyttinen tarkastelu

Jonna Maarit Kasurinen

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalipsykologia

Kuopion yliopisto

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsyko-
logian laitos

Marraskuu 2007

KUOPION YLIOPISTO, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos, sosiaalipsykologia/yhteiskuntatieteet

KASURINEN, JONNA: Isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut lastenvalvojan työssä – kehysanalyttinen tarkastelu

Opinnäytetutkielma, 136 sivua, 5 liitettä (8 sivua)

Ohjaajat: professori YtT Vilma Hänninen, YtL Mari Antikainen

Marraskuu 2007

Avainsanat: Isyys, lastenvalvoja, avoliitto, kehysanalyysi, vuorovaikutus

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut jäsentää isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden vuorovaikutuksen rakentumista Erving Goffmanin (1974) kehysanalyysiä apuna käyttäen. Kehysanalyysi tarjoaa tutkimukselle käsitteelliset välineet isyysneuvotteluiden vuorovaikutuksen tarkasteluun. Tutkimuksen kuluessa tutkimuskysymyksiksi hahmotuivat seuraavat kysymykset: mitä eri kehyksiä isyyden selvittämistä koskevista neuvotteluista on löydettävissä ja millaisia rooliasetelmia neuvotteluissa ilmenee (1), sekä kuinka parit ja lastenvalvojat merkityksellistävät isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita ja kuinka neuvottelun sujuvuus vaikuttaa siitä muodostuneisiin kokemuksiin (2). Varsinaisten tutkimuskysymysten lisäksi tutkimuksessa on pyritty tekemään näkyväksi ammatillisissa kohtaamistilanteissa huomaamatta tapahtuvia asioita (3) ja tarkastelemaan lastenvalvojen työtapojen vaikutuksia neuvotteluiden sujuvuuteen (4).

Tutkimusaineisto koostuu kolmesta eri paikkakunnan lastenvalvojan haastattelusta, kahdeksasta äänitetystä isyyden selvittämistä koskevasta neuvottelusta, sekä kahdeksasta juuri isyyden selvittämisneuvottelussa olleen parin haastattelusta. Aineiston analyysissä neuvotteluista nousi esiin kolme primääriä kehystä: jutustelukehys, juridinen kehys sekä sosiaalityön kehys. Käytännöllinen sekä yksityisasiakehys ilmenivät juridisen kehyksen käännöksinä neuvotteluissa. Haastatteluiden analyysivaiheessa esiin nousi reflektiokehys, joka näyttäytyy sekä juridisen, sosiaalityön että yksityisasiakehyksen käännöksenä. Kehysepäselvyyksiä isyyden selvittämistä koskevissa neuvotteluissa näytti ilmenevän helpoimmin liikuttaessa sosiaalityön kehyksessä.

Nyky-yhteiskunnan perhemuotojen moninaisuus, erityisesti avoliittojen vakiinnuttaminen asemansa yhdeksi yleisimmäksi perhemuodoksi tekevät tutkimuksesta ajankohtaisen ja tärkeän. Tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota lastenvalvojan työn kehittymiseen voimassa olevan isyyslain (Isyyslaki 1975/700) aikana, sekä kartoitettu mahdollisia kehittämistarpeita isyyden selvittämismenettelyn nykyaikaistamiseksi avoliittoisyyksien osalta. Tulevaisuudessa isyyden selvittäminen selvissä avoliittotapauksissa voisikin toimia esimerkiksi ilmoitusmenettelyn keinoin, tai avioliittojen tapaan isyysolettaman perusteella. Tämän suuntaiset muutokset vähentäisivät tuntuvasti lastenvalvojan työtaakkaa ja vaikuttaisivat siten positiivisesti myös sosiaalialalla vallitsevaan pulaan pätevistä työntekijöistä.

UNIVERSITY OF KUOPIO, Faculty of Social Sciences
Department of Social Policy and Social Psychology

KASURINEN, JONNA: Negotiation Concerned Detection of Paternity at the Work of
Child Welfare Officer – Frame Analytical Review

Master's thesis, 136 pages, 5 appendices (8 pages)

Advisors: Vilma Hänninen ScD, Mari Antikainen ScL

November 2007

Paternity, Child welfare officer, Common-law marriage, Frame analysis, Interaction

The aim of the study was to analyze the interaction between child welfare officers and parents in paternity detection negotiations by means of Erving Goffman's (1974) frame analysis. Frame analysis provides the conceptual tools for analyzing the interaction. There were two main research tasks in this study: what different frames of interaction can be found from the negotiations and what kind of roles there occur (1). Second aim was to find out what sort of significances child welfare officers and parents give to the negotiation concerned detection of paternity and how fluency of the negotiation have an effect on their experiences (2). In addition, there were two more research questions on top of earlier primary tasks. There has been aim for make visible what happens unobserved in professional meetings (3) and consider how child welfare officer's methods effects on smoothness of negotiations (4).

The research material has been gathered in three ways. The material consist of three interviews of different locality child welfare officers, eight tape-recorded negotiation sessions concerning detection of paternity and eight interviews with parents who had just undergone the detection of paternity. In addition, the ethnographic material gathered during three months was used as research data. When analyzing research material there emerged three primary frames from the negotiations. These were "chatting" frame, judicial frame and social work frame. Practical frame and private affair frame appeared as "keys" of juridical frame from the negotiations. Reflection frame was found when analyzing the interviews and it appeared as a "key" of three frames: juridical frame, social work frame and private affair frame. Ambiguity of frames appeared easiest when interaction related to social work frame.

The topic of this study is up-to-date and important because of the change in family forms. Especially the common-law marriage has become common in the contemporary society. In addition to answering the research tasks it has been taken notice the development of child welfare officers' work as regards the current law of paternity. It has also been taken into account how detection of paternity could be developed at issue the couples who live together. In the future it's possible to adopt a notification procedure or widening presumption of paternity related to the common-law marriage also. This kind of development could have an positive effect on labour shortage of social work and also to child welfare officer's workload.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 PARISUHTEET JA PERHEMALLIT	12
2.1 Perhekäsitysten kehittyminen.....	12
2.2 Muuttuvat parisuhteet ja perhemallit	15
2.3 Perhesuunnittelun kehittyminen ja vaikutukset lapsilukuun historian eri aikoina	18
2.4 Tarkastelun taustaa isyysasioihin.....	23
3 LASTENVALVOJA	27
3.1 Lastenvalvojan kelpoisuus ja pääasialliset tehtävät	27
3.2 Biologis-juridiseen vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä.....	27
3.2.1 Isyysolettama	27
3.2.2 Isyyden selvittämismenettely	28
3.2.3 Isyyden selvittäminen avoliitossa.....	30
3.2.4 Isyyden tunnustaminen ja tunnustamisen voimaan saattaminen.	32
3.2.5 Isyysasioissa käytettyä termistöä.....	34
4 KEHYSANALYYSISTÄ	35
4.1 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	35
4.2 Sosiaaliset tilanteet vuorovaikutuksen perusyksikköinä	36
4.3 Kehykset	37
4.4 Primäärit kehykset.....	37
4.5 Kehysten muunnokset.....	38
4.5.1 Käännökset ja väärennökset.....	38
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	41
5.1 Tutkimusprosessin kulku.....	41
5.2 Kvalitatiivinen tutkimusote	41
5.3 Tutkimuksen aineisto	43
5.4 Teemahaastattelu	46
5.5 Havainnointi.....	48
5.6 Aineiston analyysi	49
5.7 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	50

6 KEHYKSET ISYYDEN SELVITTÄMISTÄ KOSKEVISSA	
NEUVOTTELUISSA.....	53
6.1 Isyyden selvittämistä koskeva neuvottelu toimintakehyksenä	53
6.2 Primäärit kehykset.....	56
6.2.1 Jutustelukehys.....	56
6.2.2 Juridinen kehys	65
6.2.3 Sosiaalityön kehys	76
6.3 Käännökset.....	83
6.3.1 Käytännöllinen kehys.....	83
6.3.2 Yksityisasiakehys	87
6.3.3 Reflektiokehys	92
7 LOPPUPÄÄTELMÄT	116
LÄHTEET.....	122
LIITTEET	129
Liite 1.....	129
Liite 2.....	132
Liite 3.....	133
Liite 4.....	134
Liite 5.....	135

1 JOHDANTO

“Haluaisin eroon siitä tunnista, jonka vietin lapsen syntymän jälkeen lastenvalvojan luona isyyden tunnustamisen takia. Koska lapsi syntyi avoliitossa, siinä täytyi juhlallisesti vakuuttaa, että muita en ole pannut kuin omaa miestäni. Ja sitten miehen piti vakuuttaa, että pantu on. Että vielä pitää synnytyksen jälkeisessä hormonihumalassa mennä tuollainen nöyryytys kohtaamaan, vaikka isyyden tunnustaminen sujuisi kuinka riidattomasti! Resurssien haaskausta.”

Näin vastaa entinen kansanedustaja Rosa Meriläinen, kun häneltä kysytään Aamulehden Kasvot-liitteessä 25.3.2007, mistä yksittäisestä tunnista elämässään hän luopuisi, jos vain voisi. Mitä tämä sitaatti kertookaan edelleen voimissaan olevasta, kunnallisen lastenvalvojan toimittamasta isyyden selvittämis- ja vahvistamismenettelystä? Ainakin sen, ettei vuoden 1975 voimaan tulleen isyyslain (ks. Isyyslaki 1975/700) mukainen käytäntö vastaa enää nykyajan realiteetteja, vaan käytännön kehittäminen nykyajan perhemuotoja paremmin vastaavaksi olisi enemmän kuin ajankohtaista. Pyrinkin tässä työssäni paitsi valottamaan isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden luonnetta osana lastenvalvojen työtä, myös pohtimaan menettelytapaa niiden parien näkökulmasta, jotka tähän selvittelyyn joutuvat.

Suomessa avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isyys on aina selvitettävä erityisellä isyyden selvittämismenettelyllä. Näin menetellään aina riippumatta siitä, asuvatko lapsen vanhemmat avoliitossa keskenään, tai onko heillä ennestään yhteisiä jälkeläisiä. Isyyden selvittäminen tapahtuu äidin asuinkunnan nimeämän lastenvalvojan luona, joka on ammatiltaan joko sosiaalityöntekijä tai juristi. Saatuaan tiedon avioliiton ulkopuolella syntyneestä lapsesta lastenvalvoja kutsuu lapsen äidin isyyden selvittämistä koskevaan neuvotteluun ja samalla lapsen isällä on mahdollisuus tunnustaa isyytensä. Isyyden selvittämisen ja tunnustamisen jälkeen isyys tulee vielä vahvistaa.

Avoliitto on vakiinnuttanut vahvasti asemansa yhtenä yleisimpänä perhemallina. Tilastokeskuksen mukaan avoparit on muodostettu samassa asunnossa vakituisesti asuvista 18 vuotta täyttäneistä, eri sukupuolta olevista puolisoittomista henkilöistä, jos heidän ikäeronsa on alle 16 vuotta eivätkä he ole sisaruksia. Samaa sukupuolta olevia yhdessä

asuvia henkilöitä ei päätellä avopareiksi, koska vain rekisteröidyt parisuhteet tilastoidaan. (Tilastokeskus 2007.) Avioliiton valta-asema yhtenä ainoana ”oikeana” parisuhde- tai perhemallina ei siis ole enää yhtä vahva kuin ennen, vaan se on saanut rinnalleen uusia ja monimuotoisempia vaihtoehtoja. Tällaisia ovat esimerkiksi avoliitot, uusperheet, samaa sukupuolta olevien parisuhteet ja perheet, sekä yhden vanhemman perheet. Myös sinkkuus tietynlaisena valintana ja elämäntapana on hyväksytty. Syitä perhemuotojen moninaistumiseen voi etsiä esimerkiksi yhteiskunnan yleisen ilmapiirin vapautumisesta ja normien heikkenemisestä, kansainvälistymisestä ja arvojen muutoksista. Individualismin sanelemat vaatimukset esimerkiksi työtä, opiskelua ja vapaa-aikaa koskien eivät voi olla näkymättä myös ihmisten perhe-elämässä. Ihmisten arvoja ja tekoja leimaava individualismin paine näkyy siis vahvasti myös perhemalleissa, joiden joukosta ihminen on vapaa valitsemaan itseään eniten tyydyttävän. (ks. Jallinoja 1994.)

Vaikka yhteiskunta onkin ainakin osittain vapautunut vanhoillisista arvoista ja normeista, tietyt perhe-elämään liittyvät juridiset käytännöt eivät silti ole muuttuneet. Eräs tällainen asia on juuri isyyden selvittämismenettely, joka juontaa juurensa isyylain voimaan astumisen aikoihin. Tuolloin lapsen syntyminen avioliiton ulkopuolella nähtiin vahvasti negatiivisena ja äitiä leimaavana asiana, ja niin sanotuista au-lapsista puhuttiinkin yleisesti. Isyylain säättämisen kärjistetty tarkoitus oli siis saada avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isä vastuuseen ja huolehtimaan lapsen elatuksesta. Nykypäivänä isyylain soveltaminen sen säättämisaikojen mukaisiin tarkoituksiin on kuitenkin hyvin harvinaista. Ylivoimaisesti suurimman osan isyyden selvittämismenettelyistä muodostavat tavalliset avoliittoperheet, joiden on vanhahtavan tavan mukaisesti edelleen käytävä selvittämässä lapsensa isyys. Näissä tapauksissa lapsen isyys vahvistetaan siis isän tunnustamislauselman perusteella. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on pohtia ja tuoda esiin niitä seikkoja, millaisina isyyden selvittämismenettelyt näyttävät nyky-yhteiskunnassamme ja erityisesti avoliitossa elävien vanhempien kohdalla, sekä olisiko menettelytapaa jollakin tapaa mahdollista uudistaa nykyrealiteetteja paremmin vastaaviksi juuri avoliittoisyyksien osalta.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjautuu Erving Goffmanin (1974) kehysanalyysiin, joka antaa oivat välineet isyyden selvittämisneuvotteluiden vuorovaikutuksen analysoinnille. Kehyksen (frame) käsite on avainasemassa tarkasteltaessa isyysneuvotte-

luiden rakentumista vuorovaikutukselliseksi kohtaamistilanteiksi. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita kehysanalyysin keinoin, ja pyrkiä sitä kautta valottamaan isyysneuvotteluiden kulkua ja niissä esiintyviä vuorovaikutuskehyksiä. Erityishuomiota on kiinnitetty lapsensa isyyttä selvittämään tulleiden pariskuntien kokemusten rakentumisen analysoimiselle – tarkoitus on ollut nostaa neuvotteluista esiin niitä seikkoja, jotka vaikuttavat parien kokemusten rakentumiseen, sekä pohtia sitä, kuinka parit ja lastenvalvojat merkityksellistävät isyyden selvittämistä.

Isyysneuvotteluille annettujen merkitysten lisäksi olen pyrkinyt nostamaan aineistosta esiin niitä tilanteita, joissa vuorovaikutuksessa syystä tai toisesta ilmenee *kehysten epäselvyyksiä* (ks. Goffman 1974, 302-303). *Kehysten epäselvyydellä* (ambiguity) Goffman tarkoittaa sitä, että sosiaalisessa tilanteessa kaikki osallistujat eivät välttämättä löydä vastausta kysymykseen ”mitä täällä on tapahtumassa?”. Kehysten epäselvyys voi taas johtaa *virheelliseen kehystämiseen* (errors in framing), jolloin yksilö soveltaa tilanteeseen väärää kehystä (mt, 308). *Kehysten ristiriidat* (frame disputes) viittaavat taas tilanteisiin, joita voidaan tulkita monella, keskenään ristiriitaisella tavalla (mt, 321-338). *Kehyksen murtumisella* (breaking the frame) Goffman tarkoittaa niitä tilanteita, joissa kehysten ylläpitäminen syystä tai toisesta epäonnistuu, jolloin alkuperäinen vastaus ei enää sovi tilanteeseen. Tällaiset kokemuksen haavoittumisen riskit ovat vuorovaikutuksessa olemassa, koska tulkitsevalla ja toimivalla yksilöllä on aina valittavanaan useammista vaihtoehdoista koostuva kehysten repertuaari. (Mt, 345-377.) Pyrin aineisto-otteiden avulla tutkimuksen tulososiossa valottamaan sitä, millaisia kokemuksen haavoittumisia on löydettävissä isyyden selvittämistä koskevista neuvotteluista.

Tutkimuksessa on siis pyritty löytämään vastauksia seuraaviin päätutkimuskysymyksiin:

1. Mitä eri kehyksiä isyyden selvittämistä koskevista neuvotteluista on löydettävissä ja millaisia rooliasetelmia neuvotteluissa ilmenee?
2. Kuinka parit ja lastenvalvojat merkityksellistävät isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita, ja kuinka neuvottelun sujuvuus vaikuttaa siitä muodostuneisiin kokemuksiin?

Edeltävien tutkimuskysymysten lisäksi pyrin vastaamaan tutkimusaineistoni avulla myös seuraaviin kysymyksiin:

3. Mitä kaikkea ammatillisissa kohtaamistilanteissa tapahtuu osittain huomaamattakin?
4. Kuinka lastenvalvojen työtapojen vaikutukset näkyvät neuvotteluiden sujuvuudessa?

Kehysanalyttisesti orientoitunutta tutkimusta on luonnollisesti tehty erilaisiin sosiaaliin todellisuuksiin soveltaen melko laajasti. Esimerkiksi Anssi Peräkylä (1997) on tutkinut kehysanalyttisin menetelmin vanginvartijan puhetta sekä kuolevan potilaan hoitoa (Peräkylä 1990). Sanna Vehviläinen (1996) on taas paneutunut psykodraaman vuorovaikutuksen rakentumiseen. Kehysanalyttisestä väitöskirjatutkimuksesta on esimerkkinä muun muassa Anna-Maija Puroilan (2002) kohtaamisia päiväkotiarjessa kehysanalyysin keinoin jäsentävä tutkimus.

Kyseisen tutkimuksen kannalta merkittävänä kehysanalyysiin pohjautuvina tutkimuksina voidaan pitää Anssi Peräkylän (1990) kuolevan potilaan hoitoa käsittelevän, sairaalamaailmaan sijoittuvan tutkimuksen ohella Eero Suonisen (2000) erilaisia ”tanssilajeja ja –tyylejä” auttamistyön ammatillisissa kohtaamisissa käsittelevää artikkelia. Erving Goffmanin teoretisointia käsitteleviä teoksia on lukuisia, joista merkittävin tämän tutkimuksen kannalta on Anna-Maija Puroilan julkaisu Erving Goffmanin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä vuodelta 2002. Kehysanalyttisesti orientoituneita Pro gradu –tasoisia tutkimuksia on tehty myös melko paljon, muun muassa Sanna Juttulan (2004) tutkimus päihderiippuvaisten äitien kulttuurisesta jäsentymisestä, Henriikka Lappalaisen (1999) tutkielma sosiaalialan lehtien perhekotiaiheiden käsittelystä kehysanalyttisessä viitekehyksessä ja Jukka-Pekka Fabrinin (1997) diskurssi- ja kehysanalyysin käyttöä sosiaalityön asiakastilanteiden tutkimisessa tarkasteleva tutkimus. Myös Pekka Kuparinen (2002) on tarkastellut pro gradu –tutkielmassaan identiteetin murtumista elokuvan Kahdeksan surmanluotia pohjalta kehysanalyttisesti.

Tutkimus sijoittuu institutionaalisen vuorovaikutustutkimuksen kenttään. Kehysanalyysin yhteydet keskusteluanalyttisen tutkimusotteen kehittelyyn ovat selkeät (ks. Levinson 1988), mikä suuntasi osaltaan teoreettisen viitekehyksen valintaani tässä tutkimuksessa. Esimerkkejä tutkimuskohteista institutionaalisen tutkimuksen saralla ovat muun muassa kokemusten jakaminen AA-palavereissa (ks. Arminen 2001), toimittajan poliitikoille esittämät kysymykset (ks. Berg 2001), erilaiset lääkärin ja potilaan vuorovaikutusta käsittelevät tutkimukset (ks. esim. Haakana ym. 2001, Eskola 2001, Peräkylä 2001, Pyörälä 2001, Sorjonen 2001), sekä erilaiset työntekijän ja asiakkaan keskustelua auttamistyössä jäsentävät tutkimukset (ks. Suoninen 2000, Jokinen ym. 2000).

Lastenvalvojan työtä on sen sijaan tutkittu melko niukasti. Mari Antikaisen lisensiaattityö (2004) käsittelee sosiaalityöntekijöiden ammatillista ymmärrystä eroon liittyvissä huolto- ja tapaamisneuvotteluissa. Pro gradu –tasoisia, yhteiskuntatieteellisiä tutkimuksia lastenvalvojan työhön liittyen on tiedossani muutamia, jotka kaikki sijoittuvat parin vuosikymmenen päähän. Pirkko Syväyksen työ vuodelta 1988 käsittelee lastenvalvojan tehtäviä, samoin kuin Heli Yli-Viikarin (1980) tutkielma lastenvalvojan tehtävistä ja asemasta. Marja Yli-Viikari (1979) on sen sijaan tutkinut tietojen saantia ja salassapitoa lastenvalvojan työssä. Lisäksi tiedossani on Leena Kurvisen (1969) työ Makaajan ja lapsen äidin seurustelu v. 1946-1948 ja v. 1964-1966 lastenvalvojan hoidettaviksi tulleissa tapauksissa. Aiempi lastenvalvojan työtä käsittelevä tutkimus ei siis ole enää kovinkaan ajankohtaista, minkä vuoksi tätä tutkimusta voidaankin pitää tarpeellisena. Kyseinen tutkimus lastenvalvojan työn vuorovaikutuksellisesta puolesta on siis ainutlaatuinen ja tarpeellinen jo senkin vuoksi, ettei aihetta ole ennen tutkittu isyysneuvotteluiden osalta.

Tutkimuksen aineisto on suhteellisen laaja ja se on kerätty kolmea eri tiedonkeruumenetelmää hyödyntäen. Aineisto koostuu kolmen kuukauden ajalta kertyneestä etnografisesta aineistosta, joka toimi lähinnä tutkimukseen orientoivana hiljaisen tiedon rakentamisen välineenä. Tutkimukseen on haastateltu kolmea eri paikkakunnan lastenvalvojaa, ja heidän järjestämiään isyyden selvittämisneuvotteluita on havainnoitu yhteensä kahdeksan. Kaikki neuvottelut ja haastattelut on tallennettu nauhoittaen, joten sanallinen vuorovaikutus on saatu tallennettua tarkasti. Isyyden selvittämisneuvotteluissa olleita pareja on haastateltu välittömästi käydyn neuvottelun jälkeen, eli parien haastatteluita on myös

kahdeksan. Nauhoitettua tutkimusaineistoa kertyi yhteensä noin 8 tuntia, litteroitua tekstiä 81 sivua.

Tutkimus koostuu seitsemästä luvusta, joista kyseinen johdantoluku on ensimmäinen. Toisessa luvussa käsitellään laajasti parisuhteita ja perhemalleja: pureudutaan perhekesitysten kehittymiseen ja niissä tapahtuviin muutoksiin, sekä tarkastellaan perhesuunnittelun kehittymistä ja sen vaikutuksia lapsilukuun historian eri aikoina. Luvussa kolme lastenvalvojan työ ja biologis-juridiseen vanhemmuuteen liittyvät kysymykset ovat keskiössä. Neljännessä luvussa käsitellään tutkimuksen teoreettista viitekehystä, eli tarkastellaan Erving Goffmanin (1974) kehysanalyysiä ja siihen liittyviä käsitteitä. Viides luku koostuu itse tutkimuksen toteuttamiseen liittyvien asioiden käsittelystä: hahmotetaan tutkimusprosessin etenemistä aina tutkimusidean kautta aineiston keruuseen ja analysointiin, pohditaan kvalitatiivisen tutkimuksen luonnetta ja soveltuvuutta kyseiseen tutkimusaiheeseen, sekä eritellään käytettyjä tutkimusmenetelmiä. Luvun lopuksi tarkastellaan, kuinka aineiston analyysi toteutui. Kuudennessa luvussa tuodaan esille tutkimuksen tulokset kehysanalyysin käsitteiden avulla: neuvotteluaineistosta esiin nousseiden vuorovaikutuskehysten kautta hahmotetaan isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden rakentumista sosiaalisiksi lastenvalvojien ja vanhempien kohtaamistilanteiksi, ottaen huomioon esimerkiksi neuvotteluissa ilmeneviä kehystämisingelmia. Kehysrakenteen ja kehysissä liikkumisen havainnollistamisen lisäksi tulososiossa pureudutaan työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksessa ilmeneviin, usein huomaamattomiin säännönmukaisuuksiin, joita tutkimuksessa pyritään nostamaan esiin ja tekemään näkyviksi. Luvussa seitsemän tutkimuksesta ja sen tuloksista tehdään loppupäätelmiä - tulokset esitetään tiiviissä muodossa ja pohditaan tutkimuksen antia käytäntöjen uudelleen rakentamiseksi.

2 PARISUHTEET JA PERHEMALLIT

2.1 Perhekäsitysten kehittyminen

Yhteiskunnallisessa ja yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa perhe on yksi kestoteemoista, eikä suotta – monet yhteiskunnalliset muutokset eletään, koetaan ja ratkaistaan juuri perheissä. Viime aikoina keskustelu on liittynyt vahvasti perheen muutoksiin, mitkä näkyvät muun muassa avioerotilastojen kasvuna, avoliittojen lisääntymisenä, työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksina, sekä alati lisääntyvinä lasten ja heidän vanhempiensa henkisenä pahoinvointina. Syitä näihin muutoksiin voi etsiä yhteiskunnan murroksista; viime vuosikymmenen syvästä taloudellisesta lamasta, sitä seuranneesta kiivaasta taloudellisesta kasvusta, laajenevasta globalisaatiosta ja tietoyhteiskuntaan integroitumisesta, sitten ripeän kasvun hiipumisesta lieveilmiöineen. Samaan aikaan keskustelu työelämän vaativuudesta, kiireisestä elämäntavasta ja niiden vaikutuksista perhe-elämään on kiihtynyt. (Forsberg 2003.) Hoshschild (1997) onkin esittänyt, että työelämästä on tullut niin vaativaa, joskin samalla houkuttelevaa, että työstä on muodostumassa ihmisille toinen koti. Samalla oikea koti arkisine velvollisuuksineen voi alkaa tuntua työltä. Keskustelua perheen etiikasta ja moraalista sekä perheen rajoista ovat herättäneet muun muassa keinoalkuisten lisääntymismenetelmien kehittyminen, homo- ja lesboparien mahdollisuus suhteensa virallistamiseen ja maahanmuuttajien toisenlaiset perhekulttuurit (Forsberg 2003).

Mutta mitä käsitteellä perhe nykyään oikein tarkoitetaan? Reunan (1997) mukaan ihmisiltä kysyttäessä ”mikä on perhe”, selvästi yleisin vastaus mukailee perinteistä ydinperhemallia, johon kuuluvat isä, äiti ja heidän yhteiset lapsensa. Kriittinen perhetutkimus pyrkii Forsbergin (2003) mukaan kyseenalaistamaan, tarkistamaan ja järjestelemään uudelleen kaavamaisuuksissa pitäytyvää perheajattelua – ajatuksena on pyrkiä eroon itsensänselvyyksistä ja jäljittää moninaisuutta, vaihtoehtoja, sekä tuoda näkyviin uusia läheisyyden ja huolenpidon muotoja ja mahdollisuuksia. Kantavana ajatuksena kriittisessä perhetutkimuksessa on siis suhtautua muutokseen avoimesti, eikä perheen murrosta nähdä yksioikoisesti kielteisenä ilmiönä, kuten se yleensä helposti tulkitaan.

Perhe on yhteiskunnallisten ja kulttuuristen prosessien tuote, eri yhteiskunnissa perheelä tarkoitetaan siis eri asioita. Osa kriittistä perhetutkimusta edustavista tutkijoista puhuukin perheen sijasta perheistä, koska perhemuotojen alati moninaistuessa perhe-käsite ei yksikössä riitä kuvaamaan perhemuotojen laajaa kirjoa. Nykyiset miehen ja naisen muodostamat ydinperheet, naisten ja miesten yksinhuoltajaperheet, avio- ja avoerojen jälkeen syntyneet uusperheet, sekä samaa sukupuolta olevien kumppaneiden perheet ja lapsuuden perheet eroavat hyvinkin paljon sekä rakenteiltaan, että elämänvaiheiltaan. (Forsberg 2003). Perhe käsite voidaankin hajottaa pienempiin osiin, jolloin se kuvaa paremmin post-modernin aikamme perhe- ja läheissuhteita. Perhe-käsite voidaan esimerkiksi hajottaa *ideologiaksi* ja *käytännöksi*, sukupuolisuhteiksi, sukupolvisuhteiksi, sukulaisuudeksi, osapuolten asumisjärjestelyiksi sekä kotitaloudeksi. (Barrett & McIntosch 1982, 83; ks. myös Vuori 1989, 29.)

Tulkinnat ja käsitykset perheistä ovat siis muuttuneet valtavasti pitkällä aikavälillä ja ne kehittyvät ja muuttuvat edelleen jatkuvasti yhteiskunnan rakenteiden muuttuessa. Riitta Jallinoja (1994) jakaa artikkelissaan perhettä koskevat käsitykset kolmeen vaiheeseen. Huomion kohteena ovat perhettä koskevat käsitykset ja se, kuinka nuo muuttuvat käsitykset ovat kehittyneet käytännössä ajan saatossa. Kussakin Jallinojan nimeämässä käsityksessä muotoillaan tulkinta hyvästä perheestä ja siitä, millaisen mentaalisen mielen laadun uskottiin takaavan hyvänä pidetyn perheen toteutuminen.

Perhekäsitysten kolme päävaihetta koostuvat Jallinojan (1994) mukaan normatiivisesta, aikalaisasiantuntijuuteen pohjaavasta, sekä liberaalista perhekäsityksestä. Jako on melko karkea, mutta antaa peruskäsityksen perhekäsitysten kehittymisestä pitkällä aikavälillä. Ensimmäisen vaiheen perhekäsitystä normatiivisuus luonnehti hyvin vahvasti – tuolloin kirkko ja sen edustajat eli papit määrittelivät sen, minkälainen perhe on oikea ja hyväksytty. Keskiajalla Raamattu siis toimi normilähteenä ja pappien tehtävänä oli tulkita sen sanaa ja välittää sitä muille. Perhettä koskevat normit olivat hyvin ehdottomia ja näiden normien totteleminen kuvasti vahvasti ensimmäisen vaiheen mentaalista mielen laatua. Tilaa ei juurikaan jäänyt yksilön omalle arvioinnille. Mikäli ihmisten perhe-elämä rakentui normien vastaisella tavalla, pidettiin sitä tottelemattomuutena ja normien rikkomisena. Raamatun käsitys perheestä tarjosi siis ainoan näkökulman, jota vasten ihmisten perhe-elämää tuli arvioida. Tuolloin tottelevaisuutta pidettiin ihmisen hyveistä tärkeimpänä. (Jallinoja 1994.)

Kirkon valta-aseman heiketessä valistusajan myötä viimeistään 1700-luvulta alkaen kirkko alkoi saada rinnalleen maallisia asiantuntijoita, jotka tieteelliseen tietoon ja järkeen vedoten alkoivat esittää kansalaisille ohjeita oikeanlaisesta perhe-elämästä. Tuolloin myös Raamatun merkitys normilähteenä väheni ja väitteiden perusta nojasi yhä useammin tuon ajan tieteseen. Auktoriteettiaseman muutos Raamatun sanasta ihmisten omaehtoisesti tuotettuun tieteelliseen tietoon teki siis ihmisistä perhe-elämän ylimpiä auktoriteetteja. Yksilön vapaus kohdentui siis tiettyyn väestökerrokseen, mutta oli silti merkittävä kehitysaskel perhekäsitysten muutoksentiellä. Tätä voidaan pitää historiallisesti merkittävänä käännekohtana, joka pani alulle yksilöllisyyden syvenevän prosessin, vaikka kyseessä olevassa vaiheessa yksilön vapaus oli vielä suhteellisen rajallista. 1800-luvulla asiantuntijoiden kasvava merkitys näkyi selvästi, kun perhettä ja avioliittoa koskevien oppaiden määrä alkoi kasvaa huimasti. Tottelevaisuus ei enää ollut ainoa hyve, vaan sen rinnalle mentaaliseksi mielenlaaduksi tuli velvollisuus. (Jallinoja 1994.) Moderni ydinperheideaali syntyi 1800-luvulla porvarillisena elämäntavan ihanteena vakiintuen 1920-30-luvuilla koko kansalle tarjotuksi elämäntavan malliksi (Nätkin 2003).

1900-luvun edetessä valistavien asiantuntijoiden asemaa uhkaaviksi nousivat erilaiset katsantokannat, joiden päämääränä oli yksilön vapauden edistäminen. Vapauden merkitystä korostavissa piireissä esitettiin kritiikkiä kaikkea sitä kohtaan, minkä ymmärrettiin jollakin tavalla estävän yksilön vapauden toteutumista (Jallinoja 1994). Porvarillinen perheihanne ei siis ollut ehtinyt kunnolla vakiintua, kun se jo asetettiin kyseenalaiseksi. Kiinteä parisuhde ja avioliitto vanhemmuuden yhteydessä murtui 1900-luvun alussa, kun aviottoman äitiyden oikeutuksesta kamppailtiin. Myös esiaviolliset suhteet olivat maaseutuyhteiskunnassa tavallisia, samoin lasten sijoittelu eri perheisiin. Myös naisten pyrkimykset yksilöllisyyteen perheestään yhteiskunnallisen äitiyden nimissä oli nähtävillä jo vuosisadan alussa. (Nätkin 2003.) Vähitellen liberaalisuuden voittokulku siis vahvistui, vaikka normatiivisuus ja asiantuntijavaltaan perustuvat velvollisuudet olivat vielä tiiviisti läsnä. (Jallinoja 1994.)

Yleinen keskustelu perhemuotojen moninaisuudesta alkoi toden teolla 1960-luvulla, jolloin sallivuuden asiantuntijat esittelivät joukon erilaisia perhemuotoja ja elämäntyylikäisyyksiä (Jallinoja 1994). Modernisaation edetessä perheeseen liitetyt ideaalin elementit, kuten heteroseksuaalinen avioliitto, biologinen vanhemmuus sekä isän ja äidin erilaisten roolien kyseenalaistaminen, vauhdittuivat 1960-luvulla (Nätkin 2003). Tällöin uudel-

leenarvioinnin kohteiksi nostettiin myös muun muassa esiaviolliset sukupuolisuhteet, avoliitto, avioero, yksin eläminen, vapaaehtoinen lapsettomuus ja uusperheet (Jallinoja 1994).

Nätkinin (2003) mukaan modernisaatioon liittyy individualisoitumis- eli yksilöllistymiskehitys, jolloin alkuperäinen perhe purkaantui pienemmiksi osakokonaisuuksiksi perheenjäsenten yksilöityessä. Näin perhemuodot alkoivat moninaistua ja saada uusia muotoja. Liberalismin mukanaan tuoma individualisoituminen teki siis erilaisista perhemuodoista vaihtoehtoja; yksilön tehtäväksi jäi tehdä valinta perinteisen ydinperhemallin ja vaihtoehtoisten perhemuotojen välillä. Liberalisoituminen on vaikuttanut perhettä ja sukupuolielämää koskeviin asenteisiin ja käytäntöihin monilla eri tavoin; ensimmäisen ryhmän muodostavat ne asenteet ja käytänteet, jotka ovat liberalisoituneet rinta rinnan. Hyviä esimerkkejä tästä ovat esiaviolliset sukupuolisuhteet ja avoliitto, jotka hyväksytään yleisesti ja joita myös toteutetaan laajalti. Toisena tämän kehityskuluksi piirteitä on se, että osa asenteista on kyllä liberalisoitunut, mutta kuitenkin melko harvat päätyvät lopullisesti tähän ratkaisuun. Ihmiset hyväksyvät esimerkiksi vapaaehtoisen lapsettomuuden valintana, mutta tutkimusten mukaan harvat (1-6% naisista) päätyvät tähän ratkaisuun. Kolmannessa asenneryväksessä ovat ne, joiden suhteen on tapahtunut hyvin vähän liberalisoitumista ja joiden käytäntö on muuttunut vain vähän. Tällaiset asenteet koskevat pääasiassa perhettä ja melko pitkälti myös avioliittoa. Suurin osa suomalaisista arvostaa edelleen vahvasti ydinperhettä ja elinikäistä liittoa, vaikka muihinkin perhemuotoihin suhtaudutaan vapaamielisesti. Jallinoja päättääkin tutkimustuloksiansa pohjalta, että liberalisoituminen on vahvistunut niissä elämäntavallisissa ratkaisuissa, jotka eivät uhkaa itse ydinperheen olemassaoloa. Käänteisesti ajatellen voidaan sanoa, että esiaviollisten sukupuolisuhteiden ja avoliiton voi katsoa vahvistavan tulevan perheen asemaa, koska kumppanien yhteensopivuutta on jo testattu ”koeliitolla”. (Jallinoja 1994.)

2.2 Muuttuvat parisuhteet ja perhemallit

Eri tahoilla käydyissä yhteiskunnallisissa keskusteluissa nousee jatkuvasti huolta perheen asemasta ja merkityksestä nyky-yhteiskunnassamme. Erityisesti huolta herättävät

eronneisuuden yleistymisen, perhemuotojen moninaistuminen ja perheen ”murros”. Kriittisimmät esittävät huolestuneita puheenvuoroja jopa koko perheinstituution katoamisesta. Perheen arvostus on suomalaisilla kuitenkin edelleen erittäin korkea, tosin käsite perhe on saanut uudenlaisia merkityksiä perhemuotojen moninaistuessa. (Litmala 2003, 9.)

Parisuhteista ja niiden päättymisestä yhä useammin eroon on keskusteltu viime aikoina varsin vilkkaasti julkisuudessa (ks. liite 1, taulukko 3). Syitä avioerojen lisääntymiseen on haettu muun muassa avioeroa koskevasta sääntelystä; joillakin tahoilla on vaadittu avioerokäytäntöjen tiukentamista, koska avioeromenettelyn yksinkertaistamisen vuonna 1988 on katsottu johtaneen avioerokynnyksen laskemiseen ja sitä kautta erotilastojen nousuun. (Litmala 2003, 22.)

Uusperheiden syntyminen kuvastaa myös nykyisiä perhetrendejä (ks. liite 1, taulukko 4). Suurimmalla osalla uusperheiden vanhemmista on takanaan joko avio- tai avoero, mutta joukkoon mahtuu myös leskiä. Uusperheestä puhutaan myös silloin, kun toisella osapuolella ei ole aikaisemmin elämässään ollut varsinaista parisuhdetta. Uusperheiden muodostuminen ja määrä riippuvat siis välillisesti avo- ja avioeroista – vaikka erojen myötä syntyy etävanhempia ja yksinhuoltajia, suuri osa heistä solmii jossain vaiheessa uuden parisuhteen. (Huttunen 2001, 55.) Huttunen määrittelee uusperheen seuraavasti: ”uusperheellä tarkoitetaan aina kaksivanhempaista lapsiperhettä, jossa kaikki lapset eivät ole vanhempien yhteisiä, vaan ainakin osa lapsista on tullut ”valmiina” toisen vanhemman aikaisemmasta suhteesta.”

Nyky-yhteiskunnassamme yksilöllisyys ja yksilölliset tavoitteet ja pyrkimykset korostuvat vahvasti. Myös perheet ymmärretään hyvin henkilökohtaisina, lapsi-, nais-, mies- tai vanhusyksilöiden nimeäminä intiimisuhteina, ei enää niinkään perinteisenä avio- ja sukulaisuussuhteisiin perustuvina instituutioina (Silva & Smart 1999, 7). Intiimi perhe nähdään siis yhä useammin julkista perhekuvaa tärkeämpänä. Vaikka perhe onkin yhteiskunnan ja kulttuurin tuote, rakentuu se yksilöllisesti esimerkiksi seksuaalisuutta, rahaa ja huolenpitoa koskevissa päätöksissä (Forsberg 2003).

Beck & Beck-Gernsheim (1995, 78-101) kirjoittavat kärjistäen vallitsevasta individualismista ja tunteista parisuhteiden maailmassa. Heidän mukaansa individualismi on

voimakkaasti nykyparisuhteita ja yksilöitä luonnehtiva piirre. Suhteen perustaksi mielletään vahvasti tunteet, ja kun tunteet katoavat tai ovat uhattuina, merkitsee se helposti suhteen loppua; ”aikaisemmin elinikäiseksi mielletty avioliitto on mielletty sopimukseksi kahden ihmisen välillä, joka on voimassa vain tiettyjen reunaehtojen täytyessä”. Tässä avioliiton reunaehdoilla tarkoitetaan siis rakkauden tunteita, joita tarkkaillaan ja kyseenalaistetaan jatkuvasti ulkoisten todellisuuden paineiden alaisena. Beck & Beck-Gernsheimin mukaan nämä paineet aiheutuvat länsimaissa vallitsevasta individualismin ihanteesta. Myös Jallinoja (1985, 39; 74) on tuonut esiin tunteiden merkityksen parisuhteiden määrittäjinä. Sittemmin Jallinoja (2000) on nimennyt kolme sääntöä; romanttisen rakkauden, rakastumisen ja yhteenkuuluvuuden, joiden perustalle nyky-yhteiskunnan parisuhteet rakentuvat.

Yhteiskunnallisten muutosten, kuten naisten ja miesten tasa-arvoistumisen ja työelämän kehittymisen vuoksi ihmisiltä edellytetään parisuhteistaan huolimatta luovan itselleen itsenäisen elämän niin työuralla kuin yksityiselämässäänkin (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 101). Individualismi ja yhteiskunnallisten muutosten luomat paineet yksilöille ovat länsimaissa varmasti realismia, mutta ovatko ne yksin syynä avioerojen lisääntymiseen ja perhesuhteiden muutoksiin? Edellisten lisäksi syitä avioerojen lisääntymiseen voi myös etsiä ainakin mediasta ja sen välittämistä parisuhdemalleista.

Muun muassa avoliittojen yleistyminen, eronneisuuden lisääntyminen, uusperheiden muodostuminen ja samaa sukupuolta olevien parisuhteiden rekisteröimismahdollisuus ovat muuttaneet ja muuttamassa käsityksiä parisuhteen ja perheen perinteisistä muodoista. Enää ei ole määriteltävissä yhtä ainoaa oikeaa perheen muotoa tai käsitettä (ks. liite 1, taulukko 1). Yhteiskunnallinen kehitys on edistänyt juridisten perhe-käsitteiden määrittelyjen täsmentymättömyyttä; useissa säädöksissä perhe-käsitettä ei enää käytetä tai määritellä lainkaan, vaan läheissuhteita kuvataan esimerkiksi parisuhteen, vanhemmuuden, sukulaisuuden tai yhteisen talouden kautta. (Litmala 2003, 7.)

Forsberg (2003) kirjoittaa oivaltavasti: ”individualismi ja yksilöllisyys luonnehtivat nyky-yhteiskuntaa vahvasti, joskin perhe on silti olemassa”. Modernin perheihanteen perusrakenteet ovat siis voimissaan, kuten esimerkiksi yksityisen ja julkisen erottelu. Naisten ja lasten yksilöityminen miesten tavoin on siis eräänlainen näköharha. Purkauksen ja hajoamisen sijasta Forsberg ehdottakin puhuttavan tietoisesti tulemisesta ja

refleksiivisyydestä. Luonnollisen olemisen sijasta perhettä siis tehdään ja muotoillaan jatkuvasti uudelleen. (Forsberg 2003.)

Perhettä ei voida hahmottaa staattisena ja universaalina, vaan se on aikaan ja paikkaan eli kontekstiin sidoksissa oleva ilmiö. Nyky-yhteiskuntamme perheille ominaista onkin moninaisuus. Vaikka perhe onkin muuttunut ja muuttuu muodoiltaan jatkuvasti, se ei ole menettänyt tärkeyttään ja merkitystään. Suurin osa suomalaisista elää edelleen perheissä. Arvotutkimusten mukaan perhe on edelleen suomalaisten arvostuksissa ykköstilalla. (Litmala 2003, 9.) Rekisteröityjen parisuhteiden lain hyväksyminen ja hedelmöityshoitojen salliminen jatkossa myös naispareille kertoo osaltaan siitä, kuinka keskeisenä ja perustavanlaatuisena nähdään ihmisten tarve perustaa perhe. Suomessa samaa sukupuolta olevien parien adoptio ei vielä ole mahdollista, tosin asiaa käsitellään jatkuvasti julkisessa keskustelussa sekä puolesta, että vastaan.

Eräs selvä trendi on ollut avoliittojen vahva lisääntyminen jatkuvasti 1970-luvulta alkaen (ks. liite 1, taulukko 1). Samalla myös avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä on kasvanut jatkuvasti (ks. liite 1, taulukko 2). Nykyään avoliittojen katsotaankin muodostavan avoliittojen ohella ydinperheajatteluun sopivan perhemallin. Kuitenkin avoliittoja leimaa vielä nykyisinkin tietty erityisasema avioliittoihin verrattuna, koska avioliiton ulkopuolella syntyvän lapsen isyys on edelleen selvitettävä kunnallisen lastenvalvojan luona (ks. Isyyslaki 1975/700) riippumatta siitä, onko kyse avoliitosta vai kokonaan isättömästä lapsesta. Haluankin tässä työssä tuoda esille sen, millaisina isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut näyttäytyvät avoparien näkökulmasta, tarkastella neuvotteluiden tarkoitusperiä ja pohtia sitä, olisiko isyyden selvittämiskäytäntöä kenties mahdollista muuttaa nykyajan realiteetteja paremmin vastaaviksi selvien ja riidattomien avoliittotapausten osalta.

2.3 Perhesuunnittelun kehittyminen ja vaikutukset lapsilukuun historian eri aikoina

Erilaiset ehkäisykeinot ovat tarjonneet perheille mahdollisuuden säännellä lapsilukuaan jo kauan, tosin historian eri vaiheissa keinot ja tavoitteet lapsiluvun sääntelyyn ovat vaihdelleet. Parien lapsilukuunsa vaikuttamista eli perhesuunnittelun kehittymistä voi

tarkastella kolmena eri ajanjaksona; *1910-lukua edeltäneenä esitransitionaalisenä kautena, ensimmäisen hedelmällisyyden transition kautena vuosina 1910-1964* sekä niin sanotun *toisen transition kautena* 1960-luvun puolivälistä alkaen. Perhesuunnittelu määrittellään väestötieteen avulla toiminnaksi, jolla parit yrittävät vaikuttaa lapsilukunsa kasvuun ennalta asettamiensa tavoitteiden mukaisesti, sekä ajoittaa lasten syntymän liiton tiettyihin vaiheisiin. Perhesuunnittelu voidaan myös käsittää laajemmin, jolloin se ei ole vain avo- tai avioparin lapsiluvun rajoittamiseen ja ajoittamiseen tähtävää toimintaa, vaan käsittää myös lapsiluvun lisäämiseen kohdistuvat pyrkimykset. (Ritamies 2006, 3.)

On oletettu, että yksittäiset ihmiset ja parit ovat jossain määrin pyrkineet rajoittamaan lapsilukuaan jo antiikin aikoina. Antiikin ajan ihmisten oletetaan tienneen ehkäisystä jopa keskiajan ihmisiä enemmän. Ehkäisy ei siis ole kehittynyt lineaarisesti, vaan kehityksessä on joiakin ajanjaksoina menty myös taaksepäin. (Himes 1963, 79-101.) Suomessa lääkärit tulivat tietoisiksi lapsilukuun vaikuttavista fysiologisista tekijöistä vasta 1800-luvun lopussa. (Ritamies 2006, 3; 12.) McLarenin (1990, 4-5) mukaan aina on esiintynyt yhteiskuntia tai ainakin väestöryhmiä, jotka ovat jossakin historian vaiheessa yrittäneet jollain tapaa vaikuttaa lapsilukuunsa. Tieto siitä, miten ihminen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa lasten syntymiseen, on kuitenkin muuttunut ajan saatossa. Myös käytetyt keinot ovat vaihdelleet, samoin kuin se, missä määrin milläkin keinoilla on voitu saada haluttu määrä lapsia ja vieläpä oikein ajoitettuna.

Notkolan (1989, 31) mukaan 1910-lukua edeltävänä esitransitionaalisenä kautena Suomessa vallitsi niin sanottu luonnollinen hedelmällisyys. Tuolloin ihmiset eivät vielä tietoisesti suunnitelleet lapsilukuaan, vaan lapsia syntyi koko naisen hedelmällisen kauden ajan. Tärkeää oli, että lapset syntyivät avioliitossa. Avioparien mahdollisuudet toteuttaa lapsilukutavoitteensa eivät vielä 1800-luvulla olleet hyvät, koska tietämys sukupuoliasioista ja etenkin ehkäisystä oli puutteellista eikä käytettävissä juuri ollut luotettavia ehkäisymenetelmiä. Yhteiskunnan asettamat normit liittyen sukupuolielämään, avioitumiseen ja lasten hankintaan ohjasivat kuitenkin ihmisten käyttäytymistä vaikuttaen osaltaan perheiden lapsilukuun. Esimerkkejä yhteiskunnan asettamista normeista olivat muun muassa myöhäinen avioitumisikä, pitkä imetysaika sekä seksuaaliset tabut, jotka osaltaan rajoittivat perheiden lapsilukua, mutta joita ei sinänsä mielletty lapsilukuun vaikuttamiseksi.

Väestötieteessä tietoisien perhesuunnittelun katsotaan alkaneen koko maan tasolla siinä vaiheessa, kun hedelmällisyys oli alentunut kymmenellä prosentilla (Knodel & van de Walle 1979). Suomessa tällainen tilanne saavutettiin 1910-luvun alkaessa. Kun esitransitionaalisessa yhteiskunnassa hedelmällisyyteen voitiin jossain määrin vaikuttaa *yhteiskunnan säädösten ohjaamin käyttäytymistekijöin*, ensimmäisen transition kaudelle tultaessa lapsiluvun katsotaan laskeneen ennen kaikkea *perheiden yksilöllisten toimenpiteiden vaikutuksesta*. (Ritamies 2006, 206.)

Ensimmäisen hedelmällisyyden transition kautena 1910-luvulta alkaen tietoinen perhesuunnittelu alkoi siis viritä Suomessa. Hedelmällisyys alenikin kauden kolmena ensimmäisenä vuosikymmenenä voimakkaasti, kohoten kuitenkin kauden loppupuolella tilapäisesti suurten ikäluokkien syntyessä toisen maailman sodan seurauksena (Ritamies 2006, 3). Lapsiluvun kasvua sotien jälkeen selittävät muun muassa sodan vuoksi siirretyt avioliitot ja niistä syntyneet ensimmäiset lapset (Gissler 2003, 68). Lakot, sortokausi, Venäjän vallankumous, Suomen itsenäistyminen ja kansallissota koettelivat voimakkaasti tuon ajan yhteiskuntaa. Samalla kuitenkin naisten asema kohentui niin lainsäädännöllisesti kuin poliittisestikin. Kaiken kaikkiaan ihmisten tietoisuuden lisääntyminen sukupuolimoraalista, seksuaalisuudesta, naisen asemasta ja lapsiluvun rajoittamisesta lisäsivät perheiden edellytyksiä lapsilukunsa suunnitteluun. (Ritamies 2006, 207-208.)

Kokonaishedelmällisyys, eli naista kohden syntyneiden lasten määrä, pieneni Suomessa transition ensimmäisinä vuosikymmeninä monia muita maita voimakkaammin. Vaikutukset näkyivät aviollisen hedelmällisyyden alenemisena vuoteen 1930 asti, samalla kun naimisissa olevien osuus pienentyi. (Notkola 1994.) Koko maan tasolla alkanut hedelmällisyyden transitio merkitsi siis etenkin aviollisen hedelmällisyyden alenemista. Aviottomien lasten syntyminen oli melko vähäistä, eikä sillä ollut sanottavaa vaikutusta kokonaishedelmällisyyteen; aviottomien synnytysten osuus pysytteli 1910-30-luvuilla 7-8 prosentissa kaikista elävänä syntyneistä alentuen kuitenkin sen jälkeen. 1950-luvulla enää neljä prosenttia lapsista syntyi avioliiton ulkopuolella. (Yearbook of Population Research 1988, 82; 1993; 136.) 1930-luvun alussa kiinnitettiin kuitenkin huomiota avioliittojen yleistymiseen – niitä pidettiin sosiaalisten ongelmien lähtökohtana samoin kuin aviottomia äitejä ja lapsia. Vuonna 1934 asetetun valtionkomitean mukaan avoparien määrä kohosi noin 9000 pariin. (Jaakkola 1989.) Vaikka avoliitossa eläviin kiinnitettiinkin tuolloin paljon huomiota, oli heitä kuitenkin vain hieman yli prosentti kaikista

liitossa elävistä. Epävirallinen yhteiselämä oli harvinaista vielä 1950-60-luvuillakin. (Ritamies 2006, 125.)

Suomalaisten edellytykset suunnitella lapsilukuaan paranivat merkittävästi toisen transition kaudella, kun biolääketieteelliset ehkäisymenetelmät tulivat markkinoille (Johnson-Hanks 2002). Ehkäisytablettien markkinoille tulo 1960-luvun ja kierrepuolen 1970-luvun alussa muutti perhesuunnittelun tilannetta ratkaisevasti. Samalla vastuu ehkäisystä siirtyi enemmän naisille. (Ritamies 2006, 297.)

Toisen transition kaudella parien motiivit lapsiluvun rajoittamiseen eivät kuitenkaan liittyneet pelkästään lasten hyvinvointiin, vaan motiivina oli myös vanhempien hyvinvointi – vanhemmat halusivat pienen perheen siksi, että he voisivat toteuttaa omia tavoitteita elämässään: luoda työuraa, panostaa harrastuksiin ja vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin. Lapset alkoivat siis näytellä yhtä, tosin hyvin keskeistä ja tärkeää, osaa ihmisten elämäntavoitteissa. Kauden lapsilukuihanteeksi vakiintui keskimäärin 2-3 lasta per pariskunta. Individualismin edistymistä voidaan pitää siis yhtenä syynä avioparien omien syntyvyydensäännöstelymotiivien voimistumiseen 1930-luvun alkupuolella. (Ritamies 2006, 295; 142.)

Ensisynnyttäjien iän kohotessa myös niiden parien määrä, jotka eivät halutessaan saaneet lasta, kasvoi. Syitä ensisynnyttäjien keski-ikänsä nousuun voi etsiä esimerkiksi elämäntavoitteiden ja -arvojen rakentumisesta pitkälti koulutuksen ja työuran varaan, mikä merkitsi koulutusaikojen pidentymistä ja työuran luomisena. Myös asuntojen kalleus, pätkätyöt ja työttömyys olivat ja ovat edelleen tekijöitä, jotka ovat saaneet parit lykäämään lasten hankintaa ja lopulta tyytymään ihannettaan pienempään lapsilukuun. Toisen transition kaudella perhesuunnittelun keskeisimmäksi tekijäksi nousi lasten ajoittaminen parin elämäntilanteiden kannalta mahdollisimman optimaalisesti. (Ritamies 2006, 299.)

Toisen transition aikana pitkään jatkunut lasten hankinnan ja avioliiton liittyminen yhteen menetti merkitystään. 1960-luvun alkupuolella vain noin viisi prosenttia elävänä syntyneistä lapsista syntyi avioliiton ulkopuolella, vaikka huomattava osa parien ensimmäisistä lapsista saikin alkunsa jo ennen vihkimistä. Tuolloin raskaaksi tuleminen oli kuitenkin vielä selkeä signaali avioliiton solmimiseen. Avioliiton ulkopuolella syn-

tyneiden lasten osuus kuitenkin kasvoi ja vuonna 1980 avioliiton ulkopuolella syntyi 13 prosenttia kaikista elävänä syntyneistä lapsista. Vastaava lukema nousi vuonna 2000 jo 39 prosenttiin, ja esikoislapsista avioliiton ulkopuolella syntyi jo puolet. (Väestönmuutokset 2000, 79-81.)

Toisen transition kaudella ja sen jälkeen ehkäisymenetelmät ovat kehittyneet huomasti, mikä on antanut pareille mahdollisuuden järjestelmällisempään perhesuunnitteluun. Eitoivotut raskaudet olivat siis estettävissä monin eri keinoin. Ennen kaikkea ehkäisytabletti, kierukka ja kondomi mahdollistivat sen, että ensimmäinen lapsi harvemmin syntyi liian aikaisin. Mikäli ehkäisy olisi pettänyt tai unohtunut kokonaan, raskaus voitiin keskeyttää. Myöhemmin 1990-luvulla myös jälkiehkäisystä löytyi ratkaisu tällaiseen tilanteeseen. (Ritamies 2006, 307.)

Voimassa oleva isyyslaki (ks. Isyyslaki 1975/700) on ajalta, jolloin avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi näyttäytyi vähintäänkin ulkopuolisten silmissä selkeästi suunnitelmattomana, jopa ei-toivottuna. Enää perinteisistä ”au-lapsista” ei kuitenkaan puhuta, koska avoliitot ovat vakiinnuttaneet asemansa vahvasti avioliittojen, uusperheiden, yksinhuoltajaperheiden ja samaa sukupuolta olevien vanhempien muodostamien perheiden mosaiikissa. Kun ennen lasten syntymistä avioliiton ulkopuolella pidettiin jopa häpeällisenä, on asia nykyisin pikemminkin päinvastoin; erilaisin perhe-, asunto-, työllisyys- ja koulutuspoliittisin keinoin yritetään helpottaa nuorten aikuisten elämää ja saada parit aloittamaan lastensa hankinta nykyistä varhaisemmassa elämänvaiheessa. (Ritamies 2006, 308).

Nykyisin lapsen saaminen on yhä useammin selkeä valinta, joka tehdään elämäntilanteen niin salliessa. Nykyajan vallitsevien, nuorten aikuisten valintoja ohjailevien trendien mukaan lapsen tekeminen taloudellisesti turvattuun ja vakaisiin olosuhteisiin on ihanne, johon monet parit pyrkivät. Tämän vuoksi lasten tekemisen ajankohta monesti siirtyy aiempaa myöhäisempään ajankohtaan, samoin kuin mahdollisen avioliiton solmiminenkin. Ensisynnyttäjien keski-ikä nousemiseen voi siis etsiä syitä niin yhteiskunnassamme vallitsevista arvoista, mutta myös ehkäisyvalmisteiden jatkuvasta kehityksestä, jotka mahdollistavat lasten tekemisen aiempaa tarkemman suunnittelun. Ehkäisyn kehittymisen myötä pareilla on siis aiempaa paremmat mahdollisuudet vaikuttaa lapsilukuunsa ja myös ajoittaa syntymät elämäntilanteensa kannalta optimaalisesti – nykyään

lasten saannin sijasta puhutaankin usein lasten tekemisestä (Ritamies 2006, 308). Samoin kuin lapsenteon lykkääminen, myös lapsen hankkiminen katsotaan nykyisin itsensä toteuttamisen muodoksi. Lapsen teosta puhutaankin nykyään yleisesti projektina, jonka tarkoitus on tuoda vanhempiensa elämään uutta täyttymystä. Samaan aikaan kun keskustelu lapsesta projektina on lisääntynyt, myös tahaton lapsettomuus on noussut keskusteluun. (Huttunen 2001, 43.)

2.4 Tarkastelun taustaa isyysasioihin

Suomen lainsäädäntöön ei toistaiseksi sisälly säädöksiä siitä, kenet on katsottava lapsen äidiksi; lapsen synnyttäneitä naista pidetään äitinä siinäkin tapauksessa, että raskaus on saanut alkunsa luovutetusta alkioista tai munasolusta (Gottberg 2005, 118). Naisparit ja yksin elävät naiset voivat saada Suomessa hedelmöityshoitoja vastaisuudessaakin, kun eduskunta ratkaisi pitkään kiistellyn kysymyksen lopulta yllättävän selvin numeroin. Lopputulos vastaa hallituksen alkuperäistä esitystä. Isyys on sitä vastoin ollut aina äitiyttä vaikeampi selvittää ja ongelmallinen kysymys myös juridisesti (Gottberg 2005, 118).

Isyys ei ole enää käsitteenä eikä ilmiönä kovinkaan yksiselitteinen, vaan kysymykseen ”kuka tai mikä on isä” voi olla hankala vastata. Myös kysymys ”voiko lapsella olla kaksi isää” on relevantti uusperheiden keskuudessa. Samoin kysymys, ”voiko isä olla nainen”, saattaa nousta puheen aiheeksi keinoalkuisten hedelmöitysten ja samaa sukupuolta olevien parisuhteiden saadessa enemmän huomiota. Huttunen ehdottaakin isän lyhyeksi määritelmäksi (mies)henkilöä, joka ei ole synnyttänyt lasta, mutta jolla on läheinen suhde lapseen. (Huttunen 2001, 57.)

Huttunen (2001, 58) katsoo isän ja isyyden toimivan yläkäsitteinä isyyden suppeammille tulkinnoille ja erottaa isyydestä biologisen, juridisen, sosiaalisen, sekä psykologisen isyyden. *Biologisen isyyden* käsite on isyyden osa-alueista yksiselitteisin – sillä tarkoitetaan lapsen ja miehen välistä perinnöllistä suhdetta. Biologinen isä on siis siittänyt lapsen joko luonnollisesti tai keinohedelmöityksellä. *Juridisella isyydellä* tarkoitetaan taas isyyden oikeudellista puolta, mikä voi syntyä kolmella eri tavalla: avioliiton isyysoletaman, isyyden tunnustamisen tai kanneperusteisen vahvistamisen, sekä adoption nojal-

la. Avioliiton ja adoption mukanaan tuoma juridinen isyys on sellaisenaan täysinäistä, mutta lapsen syntyessä avioliiton ulkopuolella tunnustamiseen liitetään lisäksi huoltajuus- ja elatusvelvollisuuskysymykset. Näiden lisäksi joissain tilanteissa tulevat vielä tapaamisoikeus- ja asumiskysymykset. Adoptio on kolmas tie juridiseen isyyteen, jolloin lapsen ja vanhemman suhde vahvistetaan tuomioistuimen päätöksellä (ks. Laki lapsiksiottamisesta 153/1985). *Sosiaalisella isyydellä* tarkoitetaan lapsen kanssa arjen jakamista ja asumista, sekä hoivan, huolenpidon ja ajan antamista lapselle. Myös julkinen esiintyminen lapsen kanssa sosiaalisissa tilanteissa on osa sosiaalista isyyttä. *Psykologinen isyys* on vaikeimmin hahmotettava isyyden käsitteen osa-alue. Psykologinen isyys käsittää isäsuhteen tunnepohjaisen kiintymyksen ja se määrittyy ensisijaisesti lapsen kautta – ketä lapsi pitää isänään ja kehen hän on kiintynyt. *Kiintymyssuhde* onkin avaintermi puhuttaessa psykologisesta isyydestä. (Huttunen 2001, 58-64.) Vaikka isyydestä onkin erotettavissa useita eri ulottuvuuksia, isä-sanankäyttö on painottunut selvästi biologisesti. Biologisesti painottunut isä-termin käyttö perustellaan usein kuitenkin isän ja lapsen sosiaalisesti havaittavalla suhteella tai miehen ja lapsen äidin välisellä suhteella. Näin ollen selkeämpää olisi sellainen isä-termin käyttö, jossa sillä tarkoitettaisiin äidin ohella toista vanhempaa tai huoltajaa, joka kantaa vastuunsa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sosiaalisesti ja laillisesti. (Mt, 57.)

Juridisessa isyydessä on tapahtunut kehitystä viimeksi 70-luvulla. Avioliitossa ja sen ulkopuolella syntyneiden lasten asema oli epätasa-arvoinen 1970-luvun puoliväliin saakka, erityisesti kokonaan isättömien avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asema oli erityisen huono. Tunnustettu lapsi nautti tuolloinkin hieman parempia oikeuksia kuin kokonaan isätön, mutta nekään eivät olleet samat kuin avioliitossa syntyneellä lapsella. (Gottberg 2005, 118.)

1970-luvulta lähtien lapsioikeuden kehitys on ollut nopeaa; isyyslaeilla ja lapsen elatuksesta annetulla lailla toteutettiin lasten syntyperään sitomaton tasa-arvo vuonna 1976. Lapsen suku- tai elatusoikeudet eivät enää siis määräydy sen mukaan, onko lapsi syntynyt avioliitossa vai sen ulkopuolella. Isyyslain myötä tuli mahdolliseksi myös täydet oikeusvaikutukset tuottavan isyyden vahvistaminen kantein, kun ennen isyyslakia avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi saattoi saada juridisen isän vain siten, että mies vapaaehtoisesti tunnusti lapsen omakseen. Vuonna 1976 siirtyi historiaan myös vuodelta 1922 ollut avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista annettuun lakiin sisältynyt elatusjärjes-

telmä, jossa avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen elatusvelvollisuus oli sekä tasoltaan että kestoaltaan heikompi kuin avioliiton lapsen, eikä se liioin perustanut minkäänlaista sukulaisuussuhdetta miehen ja lapsen välille. (Gottberg 2005, 118.)

Uuden isyys- ja elatuslainsäädännön tullessa voimaan vuonna 1976 avoliitoilmiö oli Suomessa vielä alkuvaiheessaan. Vaikka nuoret parit etenkin suurimmissa kaupungeissa muuttivat yleisesti yhteiseen kotiin ennen vihkimistä, raskauden alkaminen oli selvä signaali avioliiton solmimiseen. Vuonna 1975 avioliiton ulkopuolinen syntyvyys koko maassa ylitti ensimmäistä kertaa 10%:n rajan, mistä lähtien prosenttiluku on jatkuvasti noussut (ks. liite 1, taulukko 2). (Gottberg 2005, 118.)

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan sääntelyn kokonaisuudistus tuli voimaan vuonna 1984. Aikaisempien säädösten mukaan vain avioliitossa olevien vanhempien oli mahdollista toimia huoltajina yhdessä, mutta uudistuksen myötä lapsella katsottiin olevan oikeus saada huoltoa kummaltakin vanhemmaltaan, riippumatta heidän parisuhteen muodosta tai sen muutoksista. Juuri 1980-luvun puolivälissä avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten prosenttiosuus alkoi jyrkästi kasvaa, samoin avoliitot yleistyivät entisestään. Nämä kaksi tekijää kertovat tuolloin alkaneesta uudesta vaiheesta perhemallien kehityksessä; perinteisiä ”yksinäisiä au-äitejä” ei ollut aikaisempaa enemmän, vaan monet nuoret parit jäivät vain yksinkertaisesti avoliittoon myös lapsen syntymän jälkeenkin. (Mt, 119.)

Tällainen kehitys on sittemmin jatkunut. Koko maan lukujen valossa yli kolmannes kaikista lapsista ja yli puolet kaikista esikoislapsista syntyy avioliiton ulkopuolella ja suurissa kaupungeissa avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset ovat jopa enemmistönä (ks. liite 1, taulukko 2). Isyyksiä tunnustettiin vuonna 2003 koko maassa yhteensä 21 811 (vuoden 2003 syntyneiden lasten määrä oli 56 630). Kanneperusteisia isyyden vahvistamisia on 2000-luvun alkuvuosina ollut vain noin 70 vuodessa, kun kokonaan isättömiksi on samaan aikaan jäänyt vuosittain noin 800-900 lasta vuodessa. (Gottberg 2005, 120.) Avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten määrän lisääntyminen merkitsee samalla myös isyyden selvittämisten lisääntymistä. Ylivoimainen enemmistö avioliiton ulkopuolella syntyvistä lapsista syntyy siis avoliitoissa, mikä tarkoittaa lastenvalvojan työn koostuvan pääasiassa itsestään selvien isyyksien selvittämisestä. Näiden itsestään selvien

isyyksien selvittämisprosessit kuormittavat siis kuntien lastenvalvojia samalla, kun sosiaalialaa uhkaa työvoimapula pätevistä sosiaalityöntekijöistä.

3 LASTENVALVOJA

3.1 Lastenvalvojan kelpoisuus ja pääasialliset tehtävät

Lastenvalvoja, jonka pätevyysvaatimuksena on sosiaalityöntekijän tai juristin pätevyys, on kunnallinen viranomainen, joka hoitaa lapsen isyyden vahvistamiseen, huoltoon ja tapaamiseen sekä elatukseen liittyvät käytännön asiat. Nykyään lastenvalvoja voidaan nähdä lapsille ja heidän vanhemmilleen erilaisia palveluja tarjoavana avustajana, jonka palvelujen käyttö perustuu vapaaehtoisuuteen ja on kokonaan maksutonta. (Lastensuojelun keskusliitto 2006.)

Lastenvalvojan saadessa tiedon avioliiton ulkopuolella syntyneestä lapsesta, hänen tulee järjestää isyyden selvittämistä koskeva neuvottelu. Neuvottelussa lastenvalvojan tulee kertoa isyyden tunnustamisen ja vahvistamisen vaikutukset lapsen oikeudelliseen ja taloudelliseen asemaan. Samoin hänen tulee kysyä äidiltä, haluako tämä, että lastenvalvoja huolehtii isyyden selvittämisestä. Lapsen äidillä on oikeus vastustaa isyyden vahvistamista, ja tällöin lastenvalvoja ei ryhdy toimenpiteisiin isyyden selvittämiseksi. (Mt.)

Isyyden vahvistamiseen liittyvien käytännön asioiden lisäksi lastenvalvoja ohjaa ja neuvoo sekä laatii ja vahvistaa sopimuksia lapsen huoltoon, tapaamiseen ja elatukseen liittyen. Sopimukset lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta sekä elatuksesta tehdään vanhempien aloitteesta sosiaalivirastossa kunnan lastenvalvojan luona. Ko. sopimusten laatimiseksi ja vahvistamiseksi lastenvalvojan on pyrittävä löytämään lapsen edun mukainen ratkaisu, johon molemmat vanhemmista suostuvat. Joskus yhteisymmärrystä vanhempien välille ei synny, ja tällöin kiista-asiat on ratkaistava käräjäoikeuden päätöksellä. (Mt.)

3.2 Biologis-juridiseen vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä

3.2.1 Isyyssolettama

Vuoden 1975 isyyslain (700/1975; IsL) mukaan isyys voidaan joko todeta tai vahvistaa. Toteaminen tapahtuu avioliiton perusteella, vahvistaminen taas joko tunnustamisen pohjalta tai kanneteitse. Avioliittoon perustuva isyyssolettama on ylimuistoinen, eli jos äiti

on lapsen syntymähetkellä naimisissa, katsotaan aviomies lapsen isäksi (IsL 700/1975, 1 luvun 2 §). Sillä ei ole merkitystä, milloin avioliitto on solmittu, eikä edes sillä, onko äiti mahdollisesti ollut jonkun muun kanssa naimisissa vielä lapsen siittämishetkellä. Syntymähetken tilanne on siis ratkaiseva. Kysymyksessä on siis legaalinen oletama, joka on jälkikäteen korjattavissa mutta ei etukäteen riitautettavissa tai poistettavissa. Avioerohakemuksen tekeminen ja sitä seuraava harkinta-aika eivät vaikuta isyysolettamaan, vaan avioliiton ollessa voimassa se tuottaa vaimon synnyttämälle lapselle isyysolettaman. Jos äiti ei ole avioliitossa lapsen syntyessä, kirjautuu lapsi isättömäksi. Säännöstä on kuitenkin yksi poikkeus; jos nainen on jäänyt lasta odottaessaan avioliitostaan leskeksi, katsotaan lapsi kuolleen aviomiehen lapseksi. Lapsen tulee kuitenkin luonnollisesti olla siitetty sellaiseen aikaan, jolloin äidin aviomies oli vielä elossa. (Gottberg 2005, 122.)

Äidin asumisella avoliitossa sen enempää kuin kihlauksellakaan ei ole lakisääteisen isyysolettaman kannalta minkäänlaista merkitystä. Jos äiti ei ole avioliitossa lapsen syntymähetkellä, kirjataan lapsi automaattisesti isättömäksi. Isyys joudutaan näissä tapauksissa aina erikseen selvittämään ja vahvistamaan. (Mt.)

3.2.2 Isyyden selvittämismenettely

Isyyslakia säädettäessä yksi keskeisistä tavoitteista oli, että kyseessä olevan lain puitteissa vahvistettaisiin vain todellisia, biologiseen vanhemmuuteen perustuvia isyyksiä. Aikaisemmassa laissa avioliiton ulkopuolella syntyneille lapsille oli ensiarvoisen tärkeää löytää elättäjä, mutta lakiuudistuksen tarkoituksena on löytää lapselle isä. Toisaalta haluttiin myös taata lapsen ja äidin oikeudet ammattitaitoiseen maksuttomaan apuun silloinkin, kun äidillä ei ole varoja tai edes halua isyyden selvittämiseen. (Gottberg 2005, 123; ks. myös Isyyslaki 1975/700.)

Jokaisen avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen tunnustamiseen liittyy aina lakisääteisesti isyyden selvittäminen. Tämä seikka katsottiin isyyslaissa tarpeelliseksi sen vuoksi, että ”lakiuudistus merkitsi siirtymistä epämääräisistä makaamisnäytöistä ja niihin perustuvasta elatusvelvollisuudesta juridisesti täysiarvoiseen, biologisesti todenperäiseen

isyyteen” (Gottberg 2005, 123). Tällaisessa kysymyksessä sekä miehen että lapsen oikeusturva on hyvin keskeinen (ks. Isyyslaki 1975/700, 2. luku).

Voimassa olevan isyyslain lähtökohtana on selvittämisen vapaaehtoisuus. Äidin pyynnöstä isyyden selvittäminen voidaan aloittaa jo ennen lapsen syntymää, tosin isyys on mahdollista vahvistaa vasta lapsen synnyttyä. Tavallisimmin isyyden selvittämisprosessi kuitenkin käynnistyy siten, että väestökirjanpitäjä virkansa puolesta ilmoittaa lapsen kotikunnan lastenvalvojalle avioliiton ulkopuolella syntyneestä lapsesta. Ilmoituksen saatuaan lastenvalvoja lähettää lapsen äidille kirjeen ja kutsuu tämän isyyden selvittämistä koskevaan neuvotteluun. Selvissä tapauksissa pari saapuu yleensä yhdessä isyyden selvittämistä koskevaan neuvotteluun. Neuvottelussa lastenvalvoja kertoo äidille isyyden vahvistamisen oikeusvaikutukset ja tiedustelee, haluaako tämä isyyden selvitetävän. Lapsen äiti voi halutessaan kieltäytyä selvittämisestä, jolloin hän allekirjoittaa tästä erillisen lomakkeen. Myös lastenvalvoja voi tehdä päätöksen isyyden selvittämisen keskeyttämisestä esimerkiksi silloin, kun mies jää tuntemattomaksi tai häntä ei tavoiteta. Isyyden selvittäminen voidaan aina tarvittaessa käynnistää uudelleen. (Gottberg 2005, 123.)

Äidin suostuessa lapsen isyyden selvittämiseen, hänelle syntyy *tietojenantovelvollisuus* ja *totuudessa pysymisvelvollisuus* – ennen kaikkea lapsen äidin tulee ilmoittaa lastenvalvojalle mies tai miehet, jotka tulevat kysymykseen lapsen isänä. Lastenvalvoja ottaa tämän jälkeen mieheen yhteyttä ja pyytää hänet neuvotteluun isyyden selvittämiseksi. Lastenvalvoja voi tarjota osapuolille mahdollisuuden oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen isyyden poissulkemiseksi tai varmistamiseksi. Isyystutkimukset on jo pitkään tehty DNA-pohjaisilla veritutkimuksilla, joiden antama näyttö on erittäin varmaa. Lastenvalvojan aloitteesta tehdyt tutkimukset ovat asianosaisille maksuttomia. Tällä taataan osapuolten oikeusturva ja se, että mahdolliset epäilykset saadaan selvitettyiksi varhaisessa vaiheessa, ilman oikeudenkäyntiä. (Gottberg 2005, 124.)

Tutkimusmenetelmien kehittyminen aikaansai lainmuutoksen tarpeen, ja keväällä 2004 hallitus antoikin eduskunnalle esityksen, jossa esitettiin säädettäväksi kokonaan uusi, modernien tutkimusmenetelmien pohjalta valmisteltu laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta. Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta astuikin voimaan 1.10.2005. Lailla kumotaan eräistä veri- ja muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuk-

sista 5 päivänä syyskuuta 1975 annettu laki (702/1975). Aiemman lain mukaan voitiin tutkia vain äiti, lapsi ja oikeudenkäynnissä asianosaisena oleva mies tai miehet. Uudet ja kehittyneet tutkimusmenetelmät mahdollistavat kuitenkin isyysnäytön saamisen sekä miehen sukulaisia tutkimalla, että kuolleen miehen esimerkiksi hammasytimessä säilyneestä DNA:sta useita vuosia kuoleman jälkeenkin. Lokakuussa 2005 voimaan tullut lakimuutos mahdollistaakin lapsen, äidin ja miehen tutkimisen lisäksi näytteen ottamisen myös kadonneesta tai kuolleesta miehestä tai äidistä. Myös miehen sekä lapsen äidin vanhempien tai muiden sukulaisten tutkiminen on mahdollista heidän suostumuksellaan lapsen isyyden selvittämiseksi. (ks. Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta 378/2005.)

3.2.3 Isyyden selvittäminen avoliitossa

Isyyslain valmistelu tapahtui jo 1970-luvulla, joten se on muotoiltu tuon ajan olosuhteita ja yhteiskunnan tilaa vastaavaksi. Yhteiskunnan rakenne ja perhemuodot ovat kuitenkin muuttuneet huomattavasti kolmessakymmenessä vuodessa, joten lakia voi pitää tiettyiltä osin jopa vanhanaikaisena. Säännöstöstä heijastuu perinteinen ajatus siitä, että lastenvalvojan tehtävänä on lähinnä vastahakoisten isäkandidaattien taivuttelu selvitykseen ja viime kädessä kanteen nostaminen, ellei mies ole yhteistyökykyinen (Gottberg 2005, 125).

Avoliittojen yleistyttyä voimakkaasti lastenvalvojen työtaakka on lisääntynyt huomattavasti. Jokaisen avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen osalta on toimitettava muodollinen isyysenselvittäminen, vaikka miehen isyys olisi varma ja vanhemmat täysin yhtä mieltä asiasta. 1970-luvun isyyslain menettelysäännöksiä ei kuitenkaan ole laadittu tällaisia tilanteita ajatellen. (Mt.)

Avoliitossa elävien vanhempien kohdalla isyyden selvittäminen on nykyään melko rutiininomainen toimenpide. Vielä 1980–90-luvuilla lastenvalvojat kyselivät systemaattisesti vanhemmilta kymmenen hyvin intiimiä kysymystä liittyen parin seurusteluun ja seksuaalielämään. Nykyisin tieto parin seurustelun alkamisajankohdasta sekä yhdessä asumisen alkamisajankohdasta riittävät, ellei epäselvyyksiä ilmene. Tosin lastenvalvojen toimintatavat voivat poiketa toisistaan huomattavastikin, toisilla koko isyyden selvit-

tämistä koskeva neuvottelu voi kestää vain kymmenen minuuttia, toiset taas saattavat selvissäkin avoliittotapauksissa kysellä laajemmin esimerkiksi parin yhteisistä tulevaisuuden suunnitelmista, jolloin aikaa neuvottelussa kuluu enemmän. Epäselvissä tapauksissa, jolloin pari ei esimerkiksi asu yhdessä, lastenvalvoja voi kuitenkin joutua kyselemään hyvinkin arkaluontoisia kysymyksiä saadakseen varmuuden lapsen isyydestä.

Isyyden selvittämistä koskevassa neuvottelussa perheen sisäinen intiimiys ja yhteiskunnassa vallalla olevat lait ja käytännöt kohtaavat. Kyse on siis kahden, hyvin erilaisen ja toisilleen vastakkaisen voiman, julkisen ja intiimin, kohtaamisesta. Miksi sitten lastenvalvojan luona käsiteltäviä asioita pidetään niin intiimeinä? Suomessa perhe ja siihen liittyvä yksityinen elämä on hyvin tarkkaan rajattua ja varjeltua, perhe koetaan yksityisyyden huipentumana, mikä heijastaa muun muassa omia valintojamme ja arvojamme. Myös vahvana vallitseva individualismin kulttuuri sanelee osaltaan sen, mikä on yksityistä ja mitä taas pidetään julkisena. Tämä voimakas kahtiajako julkisen ja intiimin välillä on varmasti osasyy siihen, että isyyden selvittämiseen liittyvät käytännöt saavat helposti epämieluisia merkityksiä.

Vaikka avoliitossa elävien vanhempien kohdalla isyydenselvittämismenettely onkin melko rutiininomainen toimenpide, monet aineistoni haastatelluista kritisoivat kuitenkin nykyisenkaltaista selvittämismenettelyä ja ehdottivat avoliittojen kohdalla siirtymistä niin sanottuun ilmoittamismenettelyyn, jossa lapsen vanhemmat ilmoittaisivat itse väestörekisterin pitäjälle lapsen isän ilman, että heidän tarvitsisi tulla kunnan lastenvalvojan luo selvittämään isyyttä. Ehdotuksen mukainen käytäntö voisikin olla varsin käyttökelpoinen idea, koska vuonna 1999 niin sanottu isätoimikunta ehdotti mietinnössään, että nykyisestä vahvistamisesta siirryttäisiin eräänlaiseen ilmoittamismenettelyyn. Kuitenkaan vielä ei ole ryhdytty konkreettisiin lainsäädäntöhankkeisiin avoliittoisyyksien vahvistamisen yksinkertaistamiseksi. Jossain määrin tätä voidaan pitää jopa kummeksuttavana, koska avioliittoon liittyy automaattinen isyysolettama ja samaan aikaan avoliitossa elävää, isyydestä yksimielistä paria haastatellaan byrokraattisesti isyyden tutkimiseksi. Moni onkin sitä mieltä, ettei tällainen kankea menettely vastaa täysin nykyajan realiteetteja. (Gottberg 2005, 126.)

3.2.4 Isyyden tunnustaminen ja tunnustamisen voimaan saattaminen

Mikäli lastenvalvoja vakuuttuu miehen isyydestä isyyden selvittämistä koskevassa neuvottelussa, on hänen tarjottava miehelle mahdollisuus tunnustaa isyytensä. Ehdottomassa valtaosassa tapauksia tunnustamisen ottaa vastaan lastenvalvoja. Tunnustamislausuma voidaan kuitenkin antaa myös julkiselle notaarille ja henkikirjoittajalle (ks. Isyyslaki 1975/700, 15§). Lastenvalvojan velvollisuus on kertoa selvittää miehelle isyyden oikeusvaikutukset. Tunnustaminen on korostetun henkilökohtainen oikeustoimi, koska se on aina tehtävä henkilökohtaisesti viranomaisen edessä. Tämän vuoksi lastenvalvoja tarkastaa isyyden selvittämistä koskevan neuvottelun alussa sekä äidin että miehen henkilöllisyyden. (Gottberg 2005, 126.)

Äidin nimenomaista hyväksymistä ei vaadita lapsen tunnustamiseen, hänellä on ainoastaan oikeus tulla kuulluksi asiassa. Mikäli tunnustaminen joissain poikkeustapauksissa koskee 15 vuotta täyttäneitä lasta, lapsen on hyväksyttävä tunnustaminen sen voimaan saattamiseksi. 15 vuotta täyttäneen lapsen isäksi kukaan ei siis pääse ilman, että lapsi itse hyväksyy tunnustamisen kirjallisesti. Isyyden tunnustamisen hyväksymisen edellytyksenä on aina IsL 20.2 §:n mukaan kaksi seikkaa. Ensinnäkin maistraatin on tutkittava, että tunnustaminen on tapahtunut *muodollisesti* oikein ja että kaikki vaaditut kuulemiset ja hyväksymiset on hankittu. Toiseksi selvittämisspöytäkirjan ja muiden asiakirjojen pohjalta on varmistuttava isyyden todenperäisyydestä – tunnustaminen voidaan hyväksyä vain, jos aihetta epäillä miehen isyyttä ei ole. Isyys tulee voimaan henkikirjoittajan hyväksyessä tunnustamisen, jonka jälkeen maistraatti kirjaa sen väestötietojärjestelmään. Kun isyystunnustus on hyväksytty maistraatissa, syntyy lapselle oikeus isänsä sukunimeen, oikeus saada elatusta molemmilta vanhemmiltaan, oikeus periä isänsä ja tämän sukulaiset, sekä oikeus eläke- ja vakuutusetuuksiin isänsä jälkeen. (Gottberg 2005, 127.)

Kuvio 1: Isyyden vahvistaminen tunnustamisella

Palveluprosessin eteneminen

<p>1. <u>Maistraatin ilmoitus lastenvalvojalle avioliiton ulkopuolella syntyneestä lapsesta</u></p> <p>⇒ Valtaosa ilmoituksista koskee avoliitossa eläviä vanhempia, jolloin isyysasia useimmiten selvä ja riidaton</p>
<p>2. <u>Lastenvalvoja kutsuu äidin isyyden selvittämistä koskevaan neuvotteluun</u></p> <p>⇒ Kutsun postittaminen lapsen äidille, puhelinpalvelu ja ajanvaraus</p>
<p>3. <u>Isyyden selvittämistä koskeva neuvottelu</u></p> <p>⇒ Lastenvalvojan järjestämä isyyden selvittämistä koskeva neuvottelu, yleensä läsnä molemmat vanhemmat</p> <p>⇒ Isyyden selvittämisen ohella lapsen isällä on mahdollisuus tunnustaa samalla isyytensä</p> <p>⇒ Isyyden selvittämiseksi ja vahvistamiseksi kertomuslomakkeen ja tunnustamispöytäkirjan laatiminen ja allekirjoittaminen</p> <p>⇒ <u>Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat</u> ⇒ Yhteishuollosta sopiminen</p> <p>(<u>Elatussuhteet</u>)</p>
<p>4. <u>Kertomuslomakkeen ja tunnustamispöytäkirjan toimittaminen maistraattiin</u></p>
<p>5. <u>Henkikirjoittaja vahvistaa isyyden</u></p>

3.2.5 Isyysasioissa käytettyä termistöä

Isyyden selvittämiseen ja tunnustamiseen liittyvät termit määräytyvät juridiikassa, tarkemmin ottaen vuoden 1975 voimassa olevan isyyslain perusteella. Yli kolme vuosikymmentä vanhan isyyslain sisältämiä termejä voidaan pitää osaltaan nyky-yhteiskunnan tilaa vastaamattomina, minkä vuoksi isyysasioissa käytettäviä useita juridisia ilmauksia yhdistää tietynlainen negatiivinen sävy. Pyrin tässä luvussa pohtimaan edelleen käytössä olevan termistön tuomia mielikuvia ja soveltuvuutta 2000-luvun Suomeen.

Lastenvalvoja on se kunnallinen viranomainen, joka hoitaa lapsen isyyden vahvistamiseen, huoltoon ja tapaamiseen sekä elatukseen liittyviä käytännön asioita. Nimike *lastenvalvoja* on vanhahtava, joskus ehkä negatiivisiakin merkityksiä saava ilmaus. Siinä yhdistyvät vapaamielisessä nyky-yhteiskunnassa helposti vastenmielisiksi koetut tekijät, kuten kontrolli ja valvonta. Nykyään lastenvalvojaa voidaan pitää lapsille ja heidän vanhemmilleen erilaisia palveluja tarjoavana avustajana, joten nimikkeen aiheuttamat mielikuvat eivät sovi täysin lastenvalvojan nykyiseen työnkuvaan.

Usein lastenvalvojan työnkuva koostuu pääasiassa isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvistä käytännön asioista. Isyyden selvittämisprosessissa käytettävät juridiset ilmaukset viittaavat vahvasti isyyslain alkuaikoihin, jolloin lapsen syntyminen avioliiton ulkopuolella nähtiin ongelmallisena. Kuitenkin samat termit ovat käytössä edelleen, vaikka avoliitot ovat täysin vakiinnuttaneet asemansa muiden perhemuotojen rinnalla. Isyysasioissa vakiintuneita juridisia termejä ovat muun muassa *isyysolettama*, *isyiden selvittäminen*, *mahdollinen isä*, *kuuleminen*, *isyiden tunnustaminen* ja *vahvistaminen*. Termit viestivät tietynlaista epäilyä ja kyseenalaistamista, mitkä kuvastivat aikaisemmin au-lapsiin suhtautumista. Isyyden selvittämisprosessi mielletään nykyään myös byrokrattiseksi, mikä huokuu myös käytössä olevista termeistä.

4 KEHYSANALYYSISTÄ

4.1 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostuu Erving Goffmanin kehysanalyysistä. Kyseessä oleva teoretisointi on tutkimusongelman kannalta osuva ja käyttökelpoinen, koska kehysanalyttisen teoretisoinnin kohteena on sosiaalinen todellisuus aivan kuin tutkimuskohteenanikin (ks. Goffman 1974, 2). Kehyksen (frame) käsite tarjoaa kätevän työkalun erilaisten arkielämän vuorovaikutustilanteiden, tässä tapauksessa lastenvalvojan järjestämien isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden, tutkimiseen. Kehyksen käsite soveltuu hyvin isyysneuvotteluiden sosiaalisten todellisuuksien hahmottamiseen ja vuorovaikutuksen rakentumisen analyysiin. Hyödynnän kehyn käsitettä tutkimuksessani lähinnä isyyden selvittämistä koskevien vuorovaikutuksellisten kohtaamistilanteiden vuorovaikutusjärjestyksen hahmottamisessa, sekä erittelemällä kyseessä olevista sosiaalisista tilanteista nousevia kehyksiä. Esiin nousevien kehysten erittelyn ja nimeämisen lisäksi pyrin myös analysoimaan kehysten alttiutta muunnoksille, kerroksisuudelle ja vaihdoksille, samoin kuin itse Goffman pyrki teoriaansa käyttämään (ks. Puroila 2002, 49.)

Goffmanin kiinnostus *situaatioihin, kehyksiin ja vuorovaikutusjärjestykseen* asettuu käsitteellisesti katsoen yksilön ja yhteiskunnan väliin. Tämän vuoksi Goffmanin teoretisoinnin paikantaminen selkeästi joko yksilön tai yhteiskunnan lähtökohtiin on ongelmallista. Vaikka Goffmanin ensisijaiset intressit läpi uran olivat mikro-tason ja vuorovaikutuksen ilmiöissä, ei sosiaalinen todellisuus näyttäytynyt Goffmanille yksinomaan subjektiivisena, tajunnallisena tai vuorovaikutuksellisena ilmiönä. Toisaalta hän kielsi myös ajatuksen, että todellisuus olisi sosiaalisten rakenteiden aikaan saamaa, yksilöistä riippumatonta. Goffman pyrki siis torjumaan yksilön ja yhteiskunnan sekä toiminnan ja rakenteen näkemisen kilpailevina yksikköinä. (Puroila 2002, 17-18.)

Frame Analysis –teoksen alussa Goffman määrittelee pyrkimykselleen sosiaalisen todellisuuden luonteen analyysin (Goffman 1974, 2.) Goffman tunnustautuu William Jamesin ja Alfred Schutzin työn jatkajaksi, vaikkei hänen suhteensa heidän esittämiin teoreettisiin lähtökohtiin ole yksiselitteinen. Jamesin ja Schutzin tavoin Goffman (mt, 13) pitää perustavanlaatuisena seikkana ihmisen tajunnallisuutta asettaen samalla koke-

muksen rakentumisen analysoinnin kehysanalyysinsä keskeisimmäksi tehtäväksi. Goffman ei kuitenkaan näe kokemuksen rakentumista ainoastaan tajunnallisena ilmiönä, vaan huomioi myös ulkopuolisen maailman osana kokemusta todellisuudesta. Jamesin ja erityisesti Schutzin analyysin perusyksikkönä on ensisijaisesti tajunta; analyysi kohdistuu siis siihen, kuinka yksilö kokee ympäröivän maailman. Goffman puolestaan tarkastelee asiaa päinvastaisesta suunnasta nimeämällä analyysin perusyksiköksi ne tilanteet, joihin yksilön tunne todellisuudesta on kiinnittynyt, eli sosiaaliset tilanteet. (Goffman 1974, 8.) Goffmanin voidaan siis katsoa pyrkivän teoreettisesti sitomaan yhteen ihminen ja tämän ympäristö, tajunta ja tajunnan ulkopuolinen maailma.

4.2 Sosiaaliset tilanteet vuorovaikutuksen perusyksikköinä

Sosiaalisessa elämässä ihmiset joutuvat Goffmanin (1974, 9) mukaan jatkuvasti kysymään itseltään ”mitä täällä on tapahtumassa?” ja suhteuttamaan käyttäytymisensä sen mukaan. Esimerkiksi isyyden selvittämistä koskevaan neuvotteluun tullessaan parin tilanteelle antamat merkitykset vaikuttavat paitsi siihen, kuinka he tilanteessa toimivat, myös siihen, millainen kokemus heille kyseessä olevasta tilanteesta muodostuu. Goffmanin (1974, 2) mukaan yksilön tehtävänä on siis etsiä kuhunkin tilanteeseen oikea määrittely siitä, mitä tilanteessa on tapahtumassa; yhtenä keskeisenä kehysanalyysin lähtökohdana onkin ihmisen ja tilanteen välinen suhde.

Situaatiolla tarkoitetaan sosiaalista ympäristöä, jossa kaksi tai useampi yksilö on yhtä aikaa toistensa välittömässä läheisyydessä. Osallistuessaan tilanteeseen yksilö ei Goffmanin mukaan luo itse tilanteen määrittelyä, vaan tietynlaiset määrittelyt ovat jo olemassa ennen kuin yksilöt edes osallistuvat tilanteeseen. (ks. Goffman 1974, 2-8.) Tämän näkemyksen mukaan tilanteet eivät siis ole ainutkertaisia, joka hetki sosiaalisesti kontekstissaan uudelleen rakentuvia, vaan tietyt perusrakenteet tilanteista ovat stabiileja. Esimerkiksi; vaikka lapsensa isyyttä selvittämään tullut pariskunta pitäisi isyysneuvottelua jonkinlaisena lapsiperheiden neuvonantopalaverina, ei se kuitenkaan muuttaisi kulttuurimme juurtunutta isyyden selvittämisen vahvaa juridista luonnetta. Tosin parin kokemuksen muodostumiseen tilanteesta tulkinta voi vaikuttaa.

4.3 Kehykset

Pyrkiessään ymmärtämään tilanteita yksilöt tarkastelevat tapahtumia erilaisten kehysten kautta etsimällä vastausta kysymykseen ”mitä täällä on oikein tapahtumassa?” (Goffman 1974, 10). Kehyksen käsite on siis avain tilanteen määrittelyyn (Puroila 2002, 45). Kehykset määrittelevät sen, minkälaisesta tapahtumasta on kyse ja kuinka yksilön tulisi tilanteessa toimia. Käytetystä kehyksestä siis riippuu, minkälaisen merkityksen tapahtuma osallistujien kokemuksissa saa ja kuinka yksilön tulisi tilanteessa toimia. (Goffman 1974, 10.)

Puroilan (2002, 45-49) mukaan kehysten rooli kehysanalyysisessä lähestymistavassa on syytä nähdä kaksinaisena. Kehyksen luovat paitsi järjestystä sosiaaliseen elämään, mutta samanaikaisesti kehysten moninaisuus ja muuntuvuus osoittavat tämän järjestyksen haavoittuvuuden sekä sosiaalisen elämän vaihtelevuuden ja monikerroksisuuden. Kehys-termi onkin Goffmanille eräänlainen yläkäsite, joka sisältää ihmisten kokemusta ja toimintaa organisoivat kulttuurin elementit. Kehykset toimivat siis eräänlaisina yhdistävinä elementteinä yksilön ja yhteisön välillä; ihmiset ylläpitävät ja uusintavat vuorovaikutustilanteissa tiedostamattaan sääntöjä sopivasta ja normaalista käyttäytymisestä. (Puroila 2002, 38, 40.) Pyrinkin tutkimuksessani nostamaan esiin ja tekemään näkyviksi näitä kulttuurissamme vallitsevia, usein tiedostamattomasti käytettäviä vuorovaikutuskäytäntöjä.

4.4 Primäärin kehukset

Kehysanalyysissä olennaisinta on todellisuuden tunteen eli kokemuksen organisoitumisesta sosiaalisissa tilanteissa (Goffman 1974, 13). Tämän todellisuuden tunteen tuottamisessa kehyksillä on keskeinen merkitys on kehyksillä, joita Goffman kutsuu primääreiksi kehyksiksi. Osallistuessaan tilanteeseen yksilö pyrkii siis ymmärtämään, mitä tilanteessa on tapahtumassa ja toimimaan sen mukaisesti. Primäärin kehukset eli kehysten perustasot ovat keskeisessä asemassa tässä ymmärryksen ja toiminnan rakentumisessa. (Mt, 21.) Primäärien kehysten keskeinen piirre on se, että ne eivät ole palautettavissa mihinkään alkuperäisempään kehykseen. Niiden todellinen luonne ja merkitys avautuu helpommin käsiteltäessä kehysten muutoksia, siis kehyksiä, jotka eivät ole primäärejä.

(Puroila 2002, 50.) Primäärit kehykset ovat kulttuurisesti määräytyneitä, sosiaalisesti ylläpidettyjä tapoja ymmärtää asioita ja tapahtumia ympäröivässä maailmassa (Goffman 1974, 27).

Sosiaalisessa elämässä ihmiset tulkitsevat ympäröiviä tapahtumia luonnollisten ja sosiaalisten primäärien kehysten valossa. Goffman jakaakin primäärit kehykset *luonnollisiin* ja *sosiaalisiin* primääreihin kehyksiin sen mukaan, ovatko ne luonteeltaan puhtaasti fyysisiä, ohjaamattomia toimintoja (*unguided doings*), jotka ovat ihmisen tahdosta riippumattomia, vai ovatko ne luonteeltaan ihmisen päämääriin ja tahtoon liittyviä, ohjattuja toimintoja (*guided doings*). Primäärit kehykset ovat kulttuurisesti määräytyneitä ja sosiaalisesti ylläpidettyjä tapoja ymmärtää asioita ja tapahtumia ympäröivässä maailmassa. (Goffman 1974, 22-27.)

4.5 Kehysten muunnokset

4.5.1 Käännökset ja väärennökset

Kehysanalyysissä kehysten muunnokset ovat yksi tapa käsitteellistää sosiaalisen todellisuuden dynaamista ja muuntuvaa luonnetta. Yksilöt eivät siis ainoastaan valitse kehyksiä sosiaalisessa elämässä valmiista kulttuurisesta varannosta, vaan myös aktiivisesti muuntavat kehyksiä sekä siirtyvät luontaisesti kehyksestä toiseen ja kehyksen kerrosten välillä. (Crook & Taylor 1993, 246 ref. Puroila 2002, 56.) Goffman on saanut kehysten muunnoksia käsittelevään teoretisointiinsa ideoita erityisesti Gregory Batesonin eläinten käyttäytymistä käsittelevistä tutkimuksista. Tarkkaillessaan saukkoja hän huomasi niiden yhdistelevän leikissään tappelun elementtejä, kuten toistensa kimppuun hyökkäilyä ja jahtaamista. Näin alkuperäisestä toiminnasta – tappelusta – oli siis tehty muunnos, leikki. (Goffman 1974, 40-41.) Kehysten muunnosten taustalla siis vallitsee se perustavaa laatua oleva havainto, että jotkut aktiviteetit toimivat malleina ja pohjina erilaisille variaatioille (esimerkiksi sota – sotaleikki – näytelmä sodasta). Huomion arvoista on, että alkuperäisessä ja siitä johdetusta tapahtumassa osallistujat päätyvät erilaisiin vastauksiin kysyessään ”mitä täällä on tapahtumassa?”. (Puroila 2002, 56.)

Kehysten muunnoksista Goffman nimeää kaksi päätyyppiä (ks. Goffman 1974, 43, 83). Goffman käyttää termiä *key* kuvaamaan sen tyyppistä kehyksen muunnosta, jossa asian tai tapahtuman tunnistaa edelleen alkuperäiseksi muunnetusta toiminnasta huolimatta. Puroila käyttää suomennosta *käännös* termistä *key* (ks. Puroila 2002), Peräkylä taas on kääntänyt termin *istuttamiseksi* (ks. Peräkylä 1990). Myös suomennoksia *variaatio* ja *transpointti* on käytetty (ks. Vehviläinen 1996). Itse seuraan tutkimuksessani Puroilan jälkiä, eli käytän termiä *käännös*. Kääntäminen (*keying*) on siis se prosessi, jonka kautta muunnoksia toiminnassa tapahtuu. Goffmanin mukaan muunnetun toiminnan alkuun ja loppuun kytkeytyy yleensä jonkinlaisia vihjeitä, niin sanottuja ajallisia ja paikallisia sulkeita, jotka osoittavat yksilöille milloin muunnettu toiminta alkaa ja milloin se loppuu. Tällainen vihje voi olla niin fyysinen tapahtuma (esimerkiksi teatterin esirippu), kuin sanallinenkin (esimerkiksi lausahdus ”se oli leikkiä”), mikä jakaa osallistujille ymmärrystä siitä, mitä todella on tapahtumassa.

Goffman nimeää käännöksistä eri kategorioita: *uskottelun* (make-believe), *taistelut* (contests), *juhlamenot* (ceremonials), *tekniset uudelleen tekemiset* (technical redos) ja *uudelleen perustamiset* (reroundings). Uskottelu-kategoriaan liittyvät erilaiset mielikuvitusta vaativat tapahtumat, kuten huumorin käyttäminen, leikkisyys ja mielikuvitusleikit. Taisteluista esimerkkinä voisi olla erilaiset järjestetyt tapahtumat, kuten urheilussa nyrkkeily. Juhlamenoista tuttuja ovat erilaiset sosiaaliset rituaalit, kuten häät ja hautajaiset. Teknisillä uudelleen tekeminen kattaa alleen muun muassa harjoittelun, demonstraatiot, dokumentoinnin ja psykoterapian. Uudelleen perustamisella tarkoitetaan sitä, että henkilö toimii tavanomaisesta poikkeavassa roolissa. Kaikkia näitä käännösten kategorioita yhdistää se, että ne voidaan palauttaa johonkin aikaisempaan primääriin kehykseen, jolloin niiden merkitys muuttuu. (Goffman 1974, 49-74.) Goffmanin keskeinen ajatus siis on, että kehysten muunnokset rakentuvat primäärien kehysten perustalle. Tällöin myös kehysten muutokset ovat alttiita uusille muunnoksille (mt, 79).

Kun käännöksessä toimintaan osallistujat jakavat ymmärryksen tapahtumien sosiaalisesta todellisuudesta, väärentämisessä osa osallistujista pyritään johtamaan harhaan. Yksilö voi siis tulkita todellisuuden myös väärin (ks. Goffman 1974, 251). Harhautukset voidaan jakaa *hyväntahtoisiin* (benign), *riistäviin* (exploitive) ja *itsepetoksiin* (self-deception). Hyväntahtoisissa harhautuksissa (harmiton narraus, huolenpito lapsista) tapahtunut ”petos” ei ole jyrkästi vastoin petetyin parasta, tosin petetyksi tulemisen tun-

teelta ei aina näissäkään tapauksissa voi välttyä. Riistäväillä väärennöksillä Goffman taas tarkoittaa sellaisia tilanteita, joissa toinen osapuoli tavoittelee omaa etuaan petetyn kustannuksella, pitäen tämän tarkoituksella väärässä uskossa. Yksilö voi myös itse väärentää todellisuutta itseltään, tehdä niin sanotun itsepetoksen esimerkiksi unelmoimalla. (Goffman 1974, 87-112.)

Miksi sitten kaikki osallistujat eivät aina pysy tilanteessa ajan tasalla? Osallistujien kokemukset todellisuudesta voivat haavoittua Goffmanin mukaan neljällä tavalla. *Kehysten epäselvyydellä* (ambiguity) tarkoitetaan sitä, että sosiaalisessa tilanteessa kaikki osallistujat eivät välttämättä löydä vastausta kysymykseen ”mitä täällä on tapahtumassa?”. Tämän kyseisen epäselvyyden voi katsoa johtuvan joko siitä, että tilanne on yksinkertaisesti niin epämääräinen, ettei yksilö kykene hahmottamaan mitä on kyse, tai siitä, että tilanteeseen on sovitettavissa useita sopivia määrittelyitä eli kehyksiä, eikä yksilö tiedä mitä niistä tulisi käyttää. (Goffman 1974, 302-303.) Kehysten epäselvyys voi sen sijaan johtaa *virheelliseen kehystämiseen* (errors in framing), jolloin yksilö soveltaa tilanteeseen väärää kehystä (mt, 308). *Kehysten ristiriidat* (frame disputes) viittaavat taas tilanteisiin, joita voidaan tulkita monella, keskenään ristiriitaisilla tavalla. Esimerkiksi toiminta, mikä on nuorisolle pelkkää hauskanpitoa ja pilailua, voi näyttää viranomaisten näkökulmasta huolestuttavalta. (Mt, 321-338.) *Kehyksen murtumisella* (breaking the frame) Goffman tarkoittaa tilanteita, joissa kehyksen ylläpitäminen syystä tai toisesta epäonnistuu, jolloin alkuperäinen vastaus ei enää sovi tilanteeseen. Tällaiset kokemuksen haavoittumisen riskit ovat olemassa, koska tulkitsevalla ja toimivalla yksilöllä on aina valittavanaan useammista vaihtoehdoista koostuva kehysten repertuaari. (Mt, 345-377.) Pyrinkin aineisto-otteiden avulla tutkimuksen tulososiossa valottamaan sitä, millaisia kokemuksen haavoittumisia on löydettävissä isyyden selvittämistä koskevista neuvotteluista.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimusprosessin kulku

Tutkimusprosessini käynnistyi keväällä 2006 valittuani aiheekseni isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut lastenvalvojan työssä. Aiheen valinnan taustalla vaikuttivat sekä epätietoisuuteni lastenvalvojan työtä kohtaan, että kaikki ne ystäviltäni ja tuttaviltani kuulemani ristiriitaiset kommentit isyyden selvittämisen prosessiin liittyen, jotka herättivät tutkijana mielenkiintoni aihetta kohtaan. Kiinnostukseni työntekijän ja asiakkaan välisen kasvokkaisen vuorovaikutuksen tutkimukseen vaikutti myös aihevalintaani. Aihevalinnan tehtyäni tutkimusprosessi eteni tutkimussuunnitelman kautta tutkimuslupien postittamiseen kolmen eri paikkakunnan sosiaalilautakunnille kesällä 2006. Kyseessä olevat paikkakunnat edustavat sekä pieniä maalaiskuntia että kaupunkeja. Tutkimusluvat saatuani alkoi varsinainen aineistonkeruuprosessi, joka osoittautui ennakoitua haasteellisemmaksi etenkin parien saamiseksi osallistumaan tutkimukseen. Tämä kertoo osaltaan siitä, että isyyden selvittäminen koetaan yleisesti hyvin henkilökohtaiseksi, perheen sisäiseksi tapahtumaksi, johon ei välttämättä kaivata ulkopuolista tutkijaa havainnoimaan ja tallentamaan hyvinkin intiimejä ja yksityisiä asioita.

5.2 Kvalitatiivinen tutkimusote

Tutkimukseni mukailee laadulliselle tutkimukselle ominaisia tunnusmerkkejä. Päädyin tekemään tutkimukseni laadullisin menetelmin, koska katsoin niiden käytön vastaavan parhaiten tutkimusongelmaani. Tutkimuksen toteuttaminen olisi sinänsä ollut mahdollista myös kvantitatiivisin aineistonkeruumenetelmin kyselylomakkeita käyttäen, mutta tällöin aineisto olisi rajoittunut ainoastaan parien tietoihin kokemuksiin isyyden selvittämismenettelystä, eikä aitojen asiakastilanteiden vuorovaikutuksen analysoinnille olisi tällöin jäänyt tilaa. Samoin kuin Jokinen ym. (2000, 17) toteavat tutkimuksestaan, myös tämän tutkimuksen lähtökohtana on oletus vuorovaikutusprosessien ainutlaatuisuudesta: ”vuorovaikutusprosessien aikana tapahtuu niin lukuisasti pieniä mutta olennaisia asioita – tulkintojen tarkentamista, sävyn vaihdoksia yhteisen ymmärryksen luomista jne., ettei tuo rikkaus ole kartoitettavissa tilanteen ulkopuolella, esimerkiksi jälkihaastatteluissa muistelemalla.” Sosiaalisen todellisuuden rakentamisen katsotaan siis tapahtuvan yh-

teistoiminnallisesti työntekijän ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa. (Jokinen ym. 2000, 17.) Työntekijä-asiakastilanteiden äänitallenteiden ja havaintomateriaalin avulla tutkimusaineistoon onkin saatu mukaan myös tietoisuuden ulkopuolista, spontaanissa vuorovaikutuksessa syntyvää tietoa. Tutkimuksessani tekstitiedostot on tuotettu teema-haastatteluja ja äänitallenteita litteroiden, joita analysoimalla pyrin havainnollistamaan isyyden selvittämistä koskevissa neuvotteluissa esiintyviä vuorovaikutuskehyksiä.

Hirsjärvi ja Hurme (2001, 170) määrittelevät osuvasti laadullisen tutkimuksen tavoitteeksi tutkimuskohteen ymmärtämisen. Usein tutkimus alkaakin siitä, että tutkija pyrkii kartoittamaan kentän, jossa hän toimii. Tämä merkitsee usein sitä, että tutkija tavalla tai toisella osallistuu tutkittavien elämään. Osallistuvuus onkin eräs keskeinen piirre suurel-le osalle laadullista tutkimusta, vaikkei se olekaan ehdoton edellytys laadullisen tutki-muksen tekemiselle. Itse osallistuin tutkittavieni elämään olemalla läsnä isyyden selvit-tämistä koskevissa neuvotteluissa havainnoitsijan roolissa, sekä haastatteleamalla heitä kyseisten neuvotteluiden jälkeen. Lastenvalvojen työhön perehtyminen tapahtui paitsi tutkimukseen liittyvin keskusteluin ja temahaastatteluin, myös aineistonkeruun kannal-ta olennaisena tutkimuksen organisointina, sekä toimimalla kolmen kuukauden ajan itse lastenvalvojan tehtävissä.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston tieteellisyyden kriteeri ei ole määrä vaan laatu, sekä käsitteellistämisen kattavuus. Näin ollen laadullisessa tutkimuksessa perehdytään useimmiten varsin pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdolli-simman perusteellisesti. (Eskola ja Suoranta 1998, 18.) Tutkimukseni aineisto noudattelee tutkimukseni alkuvaiheessa tavoittelemani aineistomäärää. Koska laadulli-nessa tutkimuksessa tarkoituksena ei ole etsiä keskimääräisiä yhteyksiä eikä tilastollisia säännönmukaisuuksia, aineiston koko ei määräydy näiden perusteella. Usein laadullisen tutkimuksen tapausmäärät ovatkin pienempiä kuin määrällisessä tutkimuksessa. (Hirs-järvi ja Hurme 2001, 170.) Tapausmäärän pienuudesta huolimatta analysoitavana oleva litteroitu tekstiaineisto on kuitenkin usein suurehko, kuten kyseisessä tutkimuksessakin. Harkinnanvaraisessa otannassa tärkeään asemaan nousee tutkijan kyky pystyä sijoitta-maan tutkimuskohteensa yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja antamaan siitä myös historial-lisesti tarpeeksi tarkka kuva. Myös tutkimuksen teoreettiset perusteet ovat tärkeässä asemassa, koska ne osaltaan ohjaavat aineiston hankintaa. (Eskola ja Suoranta 1998, si-vu 18.) Omassa tutkimuksessani tutkimusaiheen sijoittaminen laajempaan, yhteiskun-

nalliseen kontekstiin, sekä sen historiallisen taustan valottaminen nousevat erittäin tärkeään asemaan tarkasteltaessa voimassa olevan, vuodelta 1975 olevan isyyslain soveltuvuutta nyky-yhteiskuntaan ja siinä vallitseviin perhemuotojen moninaisuuteen. Vaikka tutkimuskohteenani ovatkin suhteellisen rajatut asiakastilanteet ja sosiaalityön erityisalue, on niiden yhteydet yhteiskunnan kehitykseen ja perhemallien muutokseen kuitenkin kiistattomat.

Eskola ja Suoranta (1998, 20) painottavat myös tutkijan aseman tärkeyttä laadullisessa tutkimuksessa. Laadulliselle tutkimukselle ominainen tutkijan vapaus antaa paitsi mahdollisuuksia tutkimuksen joustavaan suunnitteluun ja toteuttamiseen, vaati se tutkijalta myös paljon tutkimuksellista mielikuvitusta muun muassa menetelmällisten ja kirjoitustapaa koskevilla ratkaisuisilla. Itse koin tutkimusprojektin alkuvaiheessa tämän tutkijan vapauden ja aiemman tutkimuksen niukkuuden jopa pienoisenä taakkana; tutkimuksellisten ratkaisujen tekemisen vastuu tuntui aluksi haasteelliselta, mutta pikku hiljaa tutkimusprosessin edetessä palaset loksahelivat kohdalleen vahvistaen tutkimuksen tavoitteen ja suunnan.

5.3 Tutkimuksen aineisto

Aloitin aineiston keräämisen syksyllä 2006 tutkimusluvut saatuani ja laadittuani teemahaastattelurungot sekä lastenvalvojien että avoparien haastatteluun (liite 2 ja 3). Aineistonkeruu ajoittui noin puolen vuoden pituiselle ajanjaksolle. Lähestyin lastenvalvojia sähköpostitse ja toimitin heille tutkimussuunnitelmani tutustuttavaksi. Ennen tutkimushaastatteluja keskustelin lastenvalvojien kanssa joko puhelimitse tai kasvotusten saadakseni käsityksen eri organisaatioiden toiminnasta ja lastenvalvojien työnkuvista erikokoisilla paikkakunnilla. Lastenvalvojat olivat myös kiinnostuneita kuulemaan meneillään olevasta tutkimuksestani ja samalla sovimme haastattelujen ajankohdat. Suoritin lastenvalvojien teemahaastattelut ennen isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden havainnointia käytännön syistä – näin pääsin tutustumaan lastenvalvojiin paremmin ja sopimaan kasvotusten myös tutkimuksen jatkon organisoinnista, eli nauhoittaen ja havainnoiden tapahtuvasta aineistonkeruusta itse asiakastilanteissa.

Tutkimuksen aineistona toimivat siis lastenvalvojien ja asiakkaiden vuorovaikutukselliset kohtaamistilanteet, jotka rakentuvat institutionaalisiksi. Jokinen ym. (2000) määrittelevät institutionaalisuuden siten, että vuorovaikutuksessa toteutuvat tietyt, enemmän tai vähemmän ennalta määräytyt, yhteiskunnalliset tai ammatilliset funktiot, joiden mukaisesti toimijat asemoituvat ja toimivat. Lastenvalvojien kohdalla institutionaalisuus merkitsee sitä, että heidän työtään ohjaavat tietyt, yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyt säännökset (tässä tapauksessa juridiikka; ks. Isyyslaki 1975/700 ja Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361). Näiden säännösten noudattamisen lisäksi lastenvalvojien on noudatettava työskentelyssään myös sosiaalityön eettisten periaatteiden mukaisesti. Eräs tavoite tutkimuksessa onkin tehdä näkyviksi näitä lastenvalvojien työn perustana olevia, usein automatisoituneita tekijöitä, jotka ohjaavat osaltaan vuorovaikutusprosessien rakentumista.

Avoparien saaminen havainnoitaviksi ja haastateltaviksi osoittautui ennakoitua haasteellisemmaksi projektiksi. Päädyimme lastenvalvojien kanssa ratkaisuun, jossa haastattelutapaamisellamme varasimme kalentereihimme muutamia päiviä, joille oli tarkoituksena saada varattua asiakasaikoja tutkimukseen osallistuville pareille. Lastenvalvojat toimivat siis yhteyshenkilöinä tutkijan ja asiakkaiden välillä; lastenvalvojat postittivat asiakaille laatimani esittelykirjelmät etukäteistiedoksi isyyden selvittämistä koskevan neuvottelukutsun liitteenä, sekä tiedustelivat vielä puhelimitse heidän suostumustaan tutkittaviksi. Oma ensikontaktini tutkittaviini tapahtui siis postitettujen esittelykirjeiden kautta. Kuten Jyrinki (1974, 17-18) tuo esille, lähestyin esittelykirjeessä (liite 4.) tutkittavia esittelemällä heille itseni, saadun tutkimusluvan, tutkimuksen taustaa ja tarkoitusta, arvioidun haastatteluajan sekä korostin tutkimuksen luottamuksellisuutta ja vapaaehtoisuutta. Alun perin asetin tavoitteeksi saada kuudesta kahdeksaan paria osallistumaan tutkimukseen. Lopullinen tutkimukseen osallistuneiden parien määrä on kahdeksan, eli asetetut tavoitteet täyttyivät hyvin. Ensimmäiseltä tutkimuspaikkakunnalta sain kaksi, kahdelta muulta kolme tutkimukseen osallistuvaa paria.

Tutkimuksessani on myös etnografisia tunnusmerkkejä, koska toimin itse kolmen kuukauden ajan lastenvalvoja sijaisena saaden näin tuntumaa lastenvalvojan työtehtäviin ja työvälineisiin. Etnografinen aineisto koostuu muun muassa eri vuosikymmenillä käytössä olleista kertomuslomakkeista ja isyyden tunnustamispöytäkirjoista, jotka toimivat tutkimuksen taustamateriaalina, sekä isyyden selvittämisneuvotteluista tehdyistä muis-

tiinpanoista. Lisäksi keräsin pohjatietoa tutkimukseeni muun muassa keskustellen eri lastenvalvojien kanssa ennen varsinaista aineistokeruuvaihetta. Eskolan ja Suorannan (1998, 106-107) mukaan etnografiassa on kyse toiminnallisten käytäntöjen kokonaisvaltaisesta hahmottamisesta ja kuvaamisesta. Pösö (1993, 28-37) määrittelee etnografian siten, että siinä ollaan kiinnostuneita niistä arkipäiväisistä ja paikallisesti rakentuvista toiminnoista ja toimijoiden, tässä tapauksessa lastenvalvojan ja avoparien käyttämistä jaetuista tulkintaresursseista, joissa ja joiden kautta institutionaaliset käytännöt ja myös instituutiot rakentuvat. Tutkijan mielenkiinto kohdistuu siis siihen, mitä ihmiset tekevät ja kuinka sosiaalinen järjestys rakentuu ihmisten antamien merkitysten ja tekojen (puhe) kautta. Näiden puhetekojen kautta ihmiset tuottavat keskinäistä käsitystään, sekä käyttävät ja tuottavat kulttuurisia tulkintaresursseja. Etnografisissa tutkimuksissa, joissa kiinnostus kohdistuu institutionaalsiin käytäntöihin, eri osapuolten tulkintojen rakentumista ja sosiaalisen järjestyksen muotoutumista tarkastellaan paikallisesti rakentuvina ilmiöinä, sen hetkisenä todellisuutena. Lähtökohtana on siis ajatus siitä, että asioille annetut merkitykset eivät aina ole ennalta määrättyjä, vaan ne tuotetaan arkisten toimintojen kautta. (Peräkylä 1990, 144-152.) Vaikka tutkimukseni aineistona toimii osittain etnografisenkin aineisto, sen tarkoitus on lähinnä ollut tutkimuksellisen orientaation luomisessa tiettyjen taustatietojen omaksumisen kautta.

Lastenvalvojan järjestämiä isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita ei aikaisemmin ole tietoni mukaan tutkittu. Tämän vuoksi olen pyrkinyt aineiston hankintaa suunnitelllessani valitsemaan menetelmät siten, että kerätystä aineistosta olisi löydettävissä niin lastenvalvojien kuin lapsensa isyyttä selvittämään tulleiden parien näkökulmat. Tutkimuksen aineistoa voidaankin pitää monipuolisena, koska aineiston hankinnassa on käytetty kolmea eri menetelmää: tietoa tutkimuskohteesta on hankittu niin teemahaastattelun, havainnoinnin, kuin etnografiankin keinoin, minkä vuoksi aineistossa tulevat esiin kaikkien eri osapuolten näkökulmat. Tutkimukseni aineisto koostuu tekstiaineistoiksi litteroiduista lastenvalvojien ja avoparien teemahaastatteluista, sekä nauhoittaen ja käsin kirjoittaen tehdyistä havainnoista isyyden selvittämistä koskevissa neuvotteluissa. Aineisto käsittää yhteensä 81 sivua litteroitua tekstiä ja noin 8 tuntia nauhoitettua havainnointi- ja teemahaastattelumateriaalia.

Tutkimuksen aineisto:

- Etnografinen aineisto noin kolmen kuukauden ajalta
- Kolmen eri paikkakunnan lastenvalvojien teemahaastattelut
- Kahdeksan isyyden selvittämistä koskevan neuvottelun havainnointi ja äänitallenteet
- Kahdeksan parin teemahaastattelut

5.4 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä oli selkeä valinta tutkimusprosessin alusta alkaen. Parien haastattelut tapahtuivat haastatellen sekä miestä että naista yhtä aikaa isyyden selvittämistä koskevan neuvottelun jälkeen, joten haastattelut sisältävät myös ryhmähaastattelun tunnusmerkkejä. Hirsjärvi ym. (2004, 199) asettavat erääksi ryhmähaastattelun alalajiksi parihaastattelun, jota käytetään muun muassa juuri lasten vanhempia haastateltaessa. Lukuun ottamatta yhtä paria, oli kaikilla mukanaan myös vauva, jonka isyyttä oltiin selvittämässä. Vaikka vauvat olivat tilanteissa melko huomaamattomia, vaikutti niiden läsnäolo tilanteissa paljon muun muassa vanhempien käyttäytymiseen vetäen vanhempien huomiota luonnollisestikin puoleensa.

Vaikka tutkimuksessani vuorovaikutustilanteiden havainnointi aineistonkeruumenetelmänä onkin etusijalla aineiston kehysanalyttisen tarkastelun vuoksi, näkemykseni mukaan teemahaastattelut tukevat hyvin havainnoinnin keinoin saatua informaatiota. Eskola ja Suoranta (1998, 86) tiivistävät osuvasti haastattelun perimmäisen tarkoituksen: ”haastattelun tavoitteena on selvittää se, mitä jollakulla on mielessään”, ja Hirsjärvi ym. (2004, 193) tuovat esille erään haastattelun ainutlaatuisista piirteistä: ”haastattelu on siinä suhteessa ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, että siinä ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa”. Robson (1995, 227) taas toteaa seuraavasti: ”kun tutkitaan ihmisiä, miksi ei käytettäisi hyväksi sitä etua, että tutkittavat voivat itse kertoa itseään koskevia asioita.”

Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit eli teemat ovat määritelty etukäteen. Haastatteliija tehtävänä on siis varmistaa se, että kaikki etukäteen päätetyt teemat tulevat haastattelussa käsitellyiksi, tosin niiden järjestys ja laajuus voivat vaihdella haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 87.) Tutkimuksen teemahaastattelurungot elivät haastatteluiden mukana koko aineistonkeruuprosessin ajan, etenkin aineistonkeruun loppuvaiheen haastattelut olivat rakenteeltaan ensimmäisiä haastatteluja monipuolisempia. Teemahaastattelulle tyypillistä onkin, että haastattelut aihepiirit ovat etukäteen tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys vaihtelevat haastattelusta toiseen (Hirsjärvi ym. 2004, 197). Haastatteluiden rakentumiseen vaikutti luonnollisesti myös haastateltavien puheliaisuus ja kiinnostus tutkimusaiheeseen. Avoparien kohdalla lapsi vei usein vanhempien huomiota sen verran, ettei haastatteluissa päästy etenemään kovinkaan syvällisiin keskusteluihin. Tämä on tosin tuoreiden vanhempien kohdalla ymmärrettävää.

Haastattelu on vahvasti vuorovaikutuksellista toimintaa. Haastattelulle onkin tyypillistä, että se on ennalta suunniteltu, haastattelijan ohjaama tilanne, jossa haastatteliija joutuu usein motivoimaan haastateltavaa ja pitämään keskustelua yllä. (Hirsjärvi & Hurme 1980, 41.) Haastatteliija oppii haastattelemaan sujuvasti vain harjoittelemalla haastattelemissa riittävästi – tämän huomasin itsekkin pohtiessani ensimmäisten ja viimeisten haastattelujen sujuvuuden eroja aineistoa litteroidessani. Esihaastatteluja en kuitenkaan käyttänyt tutkittavien melko niukan tarjonnan vuoksi, tosin lastenvalvojien kanssa ennen haastatteluja tapahtuneet keskustelut toimivat eräänlaisina esihaastatteluina ja aiheeseen orientoitumisena molemmille osapuolille.

Haastattelupaikkoina toimivat eri paikkakuntien sosiaalivirastojen tilat, koska parien haastattelut tapahtuivat heti isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden jälkeen. Haastattelut tapahtuivat pääsääntöisesti lastenvalvojan työhuoneissa tai muissa haastatteluhetkellä vapaina olevissa tiloissa. Sosiaalivirasto haastattelupaikkana ei ole kovinkaan neutraali ympäristö. Tosin haastatteluiden toteuttaminen heti havainnointitilanteiden jälkeen oli sekä tutkimukseen osallistuvien, että itse tutkimuksen kannalta järkevin ja yksinkertaisin vaihtoehto – näin pareilla oli tuoreena mielessään isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut eikä pareja tarvinnut rasittaa erillisten haastatteluajankohtien ja paikkojen sopimisella.

5.5 Havainnointi

Teemahaastattelun ja etnografian lisäksi havainnointi oli yksi käyttämästäni aineistonkeruumenetelmästä. Koska sain tutkimusluvut vain nauhoitetun havainnoinnin suorittamiseen, tyydyin tallentamaan neuvottelut ääninauhoille sekä kirjoittamaan tekemiäni havaintojani ylös käsin. Tutkijan roolini havainnoitavissa tilanteissa oli melko ulkopuolinen, vaikka olinkin tilanteissa itse fyysisesti läsnä. Ideaalitalanne olisi tietenkin sellainen, ettei tutkija vaikuttaisi tilanteen kulkuun lainkaan (Eskola & Suoranta 1998, 102). Tutkijan ja nauhurin läsnäolon vaikutukset tilanteeseen ja lastenvalvojan ja parin väliseen vuorovaikutukseen tulee siis ottaa huomioon aineiston analyysivaiheessa. Grönfors (1982, 87-88) erittelee neljä tutkijan osallistumisen astetta; havainnoinnin ilman varsinaista osallistumista, osallistuvan havainnoinnin, toimintatutkimuksen ja piilohavainnoinnin. Oma tutkijan roolini asettuu kyseessä olevan määrittelyn mukaan kahden ensimmäiseksi mainitun asteen välimaastoon.

Havainnointitilanteita, tässä tapauksessa isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita koskevia kysymyksiä ovat muun muassa ne, mitä tilanteesta tulisi havainnoida ja kuinka tutkija nämä tiedot rekisteröi (Eskola & Suoranta 1998, 103). Ratkaisin ongelman osittain sillä, että nauhoitin kaikki havainnoimani tilanteet nauhurin avulla kasetille tutkittavien suostumuksella ja litteroin myöhemmin nauhoittamani vuorovaikutustilanteet sanatarkasti auki. Näin pystyin tallentamaan kaiken neuvotteluissa puhutun tekstin sanatarkoiksi tekstiaineistoiksi. Tosin käsin kirjoittamani havainnot tutkittavien ilmeistä, eleistä ja käyttäytymisestä tilanteissa on luonnollisesti subjektiivisesti valikoitua havainnointia, johon omat ennakkokäsitykseni ja -odotukseni väistämättä vaikuttivat. Eskolan ja Suorannan (1998, 103) mukaan havaintoja tehdään siis tunnetuista, käsitteellisistä asioista ja havainnoitsija havainnoi valikoivasti kaikkea. Näin kaikkea ei siis ehdi huomata, eikä edes nähdä. Havainnoitsija vaikuttaa itse havainnoitavaan ilmiöön ja sen toimintaan havainnoinnin aikana. Toisaalta subjektiivisuus on myös rikkaus, joka antaa tilaa arkielämän monivivahteisuudelle ja tutkijan omille tulkinnoille. Pelkkä havainnointi ilman sen tallentamista nauhurin avulla olisi kuitenkin tuottanut liian ohuen kuvan isyyden selvittämistä koskevista neuvotteluista. Äänitallenteiden lisäksi isyyden selvittämistilanteista tekemiäni havainnot tukevat nauhoitettua tekstiä, vaikka videointimahdollisuus olisikin tarjonnut vielä otollisemmat olosuhteet tilanteiden syvällisempään tulkintaan.

Havainnoinnin suurin etu on, että sen avulla on mahdollista saada välitöntä ja suoraa tietoa yksilöiden, ryhmien tai organisaatioiden käyttäytymisestä ja toiminnasta niiden luonnollisista ympäristöistä. Näin ollen havainnointi on todellisen elämän ja maailman tutkimista lukuun ottamatta laboratorio-olosuhteissa tapahtuvaa havainnointia. Erinomainen keino havainnointi on juuri vuorovaikutusta tutkittaessa. (Hirsjärvi ym. 2004, 202.)

Eri tutkimusmenetelmien – kyseessä olevassa tutkimuksessa teemahaastattelun, havainnoinnin ja etnografisten piirteiden yhdistäminen laajentavat tutkimuksen aikana esiin nousseita näkökulmia ja lisäävät myös tutkimuksen luotettavuutta. Vain yhtä menetelmää käytettäessä vaarana saattaa joskus olla se, että tutkija päätyy uskomaan löytäneensä selvän vastauksen kysymyksiinsä, kun tulokset vain yhtä menetelmää käytettäessä voivat näyttäytyä harhaan johtavan selvinä ja yksiselitteisinä. Kahta tai useampaa menetelmää käytettäessä saattaa syntyä erilaisia vastauksia, jotka poistavat tämän näennäisen varmuuden. Tutkimuksessani triangulaatio tulee siis esiin juuri menetelmätriangulaationa: käytössä on eri menetelmiä, joilla pyritään saamaan tietoa samasta tutkimuskohteesta. (Robson 1995, 290-291.) Robson (1995, 291) katsoo menetelmätriangulaation rikastuttavan tutkimuskohteesta tehtäviä tulkintoja (enchancing interpretability).

5.6 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi käynnistyi keväällä 2007 aineiston hankintaprosessin ja litteroinnin jälkeen. Pyrin toteuttamaan tutkimukseni *aineistolähtöisesti*: analyysi lähti liikkeelle empiirisen aineistoni perusteella, jonka aikana myös tutkimuskysymykset jäsentyivät lopulliseen muotoonsa. Kuten monissa muissakin kehysanalyttisesti orientoituneissa tutkimuksissa, myös tässä tutkimuksessa kehysanalyysi toimii lähinnä tulkinnan apuvälineenä ja tutkimustulosten peilinä.

Aineistoon syventyminen alkoi litteroidun aineiston lukemisella useaan otteeseen, sekä haastattelu- ja havainnointitallenteita kuunnellen. Aineistoon syventymisvaiheen jälkeen keskityin ensin aineistossa isyyden selvittämistä koskeviin neuvotteluihin, joista vähitellen alkoi hahmottua selkeitä kehyksiä, jotka toistuivat eri lastenvalvojien järjestämissä neuvottelutilaisuuksissa. Primäärit kehykset erottuivat neuvotteluista selkeimmin, kään-

nökset primääreiden kehysten löytämisen jälkeen. Valitsin jokaiselle kehykselle oman värinsä, joita käytin eri kehysten merkitsemiseen ja erottamiseen aineistossa. Välillä kehykset esiintyivät yksitellen, välillä yhtä aikaa. Jo tässä vaiheessa tässä tuli esille myös lastenvalvojien erilaiset tavat hoitaa työssään isyyden selvittämisen neuvotteluita. Löydetyäni erilaisia kehyksiä isyysneuvotteluista, paneuduin lastenvalvojien teemahaastatteluihin, joista esiin nousi isyysneuvotteluiden kehyksiä vahvistavia ja avaavia kehyksiä.

Lastenvalvojien haastatteluista nousi siis samoja kehyksiä kuin isyysneuvotteluista, mikä auttoi tietynlaisten työorientaatioiden tai -tapojen erittelemisessä. Tosin ainoastaan haastatteluista nousi esiin niin sanottu reflektiokehys. Käytyäni läpi sekä isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut, että lastenvalvojien haastattelut kehysanalyysin näkökulmasta, siirryin parien teemahaastatteluiden työstämiseen. Tavoitteenani oli löytää parien haastatteluista heidän kokemuksiaan isyyden selvittämistilanteista, pyrkien samalla yhdistämään esiin tulleet kokemukset ja isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden kulku toisiinsa. Näin siis pystyin erittelemään ja vertailemaan lastenvalvojien työtavoista ja isyysneuvotteluista esiin tulleiden kehysten vaikutuksia parien tilanteille antamiin merkityksiin.

5.7 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tutkija saattaa joutua vaikeiden eettisten kysymysten eteen jo senkin vuoksi, että tutkimus käsittelee arkaluontoisia tai hyvin henkilökohtaisia asioita. Tällöin tutkijan oma asemakaan ei ole ongelmaton, koska hän joutuu tekemään eettistä pohdintaa tutkimustyön jokaisessa vaiheessa: päättäessään tavasta lähestyä tutkimuskohdetta, tehdessään keräämästään aineistosta johtopäätöksiä ja esitellessään tutkimustuloksia tiedeyleisölle. (Heikkilä 2002.) Tutkimuksessani ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka lapsen vanhemmat merkityksellistävät isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita, sekä mitä kehyksiä näistä neuvotteluista on löydettävissä ja kuinka kehysten alttius muutoksille, kerroksisuudelle ja vaihdoksille tulee neuvotteluisa esiin. Isyyden selvittämistä koskevassa neuvottelussa on siis kyse hyvin henkilökohtaisesta, intiimistäkin perheen sisäisestä toimituksesta. Tämän vuoksi tutkijana jouduin miettimään tarkkaan sitä, kuinka lähestyä pareja, sekä sitä, kuinka esittää heille tutkimuksen tarkoituksen. Myös teemahaastattelu rungon laatimisessa oli kiinnitettävä

huomiota siihen, millaisia kysymyksiä on sopivaa esittää menemättä liian suoraan henkilökohtaisuuksiin.

Lastenvalvojat toimivat yhdyshenkilöinä tutkittavien ja tutkijan välillä: lastenvalvojat tiedustelivat vanhemmilta heidän halukkuudestaan tutkimukseen osallistumisesta ajanvarauspuhelun yhteydessä sen jälkeen, kun tutkimuksen informointilomake oli postitettu heille isyyden selvittämisen neuvottelukutsun yhteydessä. Näin vanhemmilla oli aikaa kirjeen saatuaan pohtia halukkuuttaan osallistua tutkimukseen, ja ilmaista mielipiteensä lastenvalvojalle puhelinkeskustelussa. Tutkimus perustuu siis sekä lastenvalvojien että vanhempien osalta täyteen vapaaehtoisuuteen.

Omien kokemusten ja mielipiteiden esille tuominen näyttäytyi etenkin vanhemmille erityisen tärkeänä seikkana. Myöskin se, että vanhemmilla oli mahdollisuus tuoda esille kehittämisenäkökulmia tai parannusehdotuksia isyyden selvittämismenettelyyn liittyen näytti motivoivan heitä haastatteluissa.

Toinen tärkeä aineistonkeruuvaiheen eettinen kysymys oli nimettömyys ja luottamuksellisuus. Tämän vuoksi aineiston litterointivaiheessa kaikki tunnistettavat tiedot on joko poistettu, muutettu peitenimiksi, tai asiayhteyttä muutettu. Vaikkeivät lastenvalvojat tai vanhemmat olleet missään tutkimuksen vaiheessa huolestuneita anonymiteetistään, tämän korostaminen tutkimuksessa on tärkeää jo luottamuksellisen ilmapiirinkin vuoksi.

Puhuttaessa tutkimustulosten luotettavuudesta ja yleistettävyydestä, on kyseisestä tutkimuksesta nostettava esiin kaksi tutkimusaineistoa kuvaavaa seikkaa: vuorovaikutusprosessien ainutlaatuisuus ja toisaalta myös yleistettävät käytännöt lastenvalvojien järjestämistä isyyden selvittämistä koskevista neuvotteluista. Tarkoitin tällä sitä, että aineistossa jokainen isyyden selvittämistä koskeva neuvottelu on oma, ainutlaatuinen vuorovaikutusprosessinsa, joka poikkeaa tavalla tai toisella muista. Toisaalta aineiston perusteella voidaan kuitenkin vetää tiettyjä yleistyksiä koskien lastenvalvojan työtä ja erityisesti isyyden selvittämisen prosessia, siis yleisiä käytäntöjä, joihin suurimman osan avoliittoisyyksien selvittämistä voidaan katsoa lukeutuvan.

Tutkimuksessa aineistonkeruu on toteutettu temahaastattelun, havainnoinnin ja etnografian keinoin. Kun käytössä on eri menetelmiä, joilla pyritään saamaan tietoa samasta

tutkimuskohteesta, puhutaan menetelmätriangulaatiosta. Menetelmien yhdistäminen laajentaa tutkimusaineistosta esiin nousseita näkökulmia ja lisää siten myös tutkimuksen luotettavuutta. (Robson 1995, 290-291.)

6 KEHYKSET ISYYDEN SELVITTÄMISTÄ KOSKEVISSA NEUVOTTELUISSA

6.1 Isyyden selvittämistä koskeva neuvottelu toimintakehyksenä

Lastenvalvojien järjestämät isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut toimivat tämän tutkimuksen keskeisimpänä aineistona, joita tarkastelen kehysanalyysin avulla analysoiden neuvotteluiden rakentumista eri kehysten muodostamiksi rakenteiksi. Tässä luvussa pyrin havainnollistamaan, kuinka isyyden selvittämisneuvottelu rakentuu toimintakehykseksi (frame of activity), jolla Goffman viittaa reaalielämässä tapahtuvaan aktiiviteetin kehykseen (ks. Goffman 1974, 247–248).

Lastenvalvojien ja avoparien haastattelut havainnollistavat neuvotteluissa esiintyvien kehysten yhteyttä tilanteille annettuihin merkityksiin. Nauhoitetuista ja litteroiduista asiakkaiden ja työntekijöiden kohtaamistilanteista koostuvassa aineistossani on mukana useimmiten neljä henkilöä: lastenvalvoja, vanhemmat sekä heidän vauvansa. Yhdessä tapauksessa vanhemmat saapuivat neuvotteluun ilman kaksospoikiaan ja kahdessa muussa tapauksessa vanhemmilla oli vauvan lisäksi mukanaan myös vanhempi lapsensa. Isyysneuvottelut käytiin kuntien sosiaalivirastoissa lastenvalvojien työhuoneissa.

Virastorakennus neuvottelun toteuttamispaikkana, tietty aika sekä asiakaan ja työntekijän rooleja korostava istumajärjestys ankkuroivat tilanteet juuri isyyden selvittämistä koskeviksi neuvotteluiksi. Lastenvalvojien rajattu organisatorinen tehtäväalue määrittelee lisäksi sen, millaisia asioita isyysneuvotteluissa on sopivaa käsitellä. Vanhemmat ovat isyyden selvittämistilaisuuteen tullessaan jokseenkin tietoisia siitä, miksi heidät on kutsuttu selvittämään lapsensa isyyttä. Tämän vuoksi myös rooliasetelma on suhteellisen selkeä: lastenvalvoja toimii tietyllä tavalla, koska hän on ammatillisessa roolissa ja asiakas tietyllä tavalla, koska hän on asiakkaana neuvottelussa. Roolit eivät kuitenkaan ole tiukkoja eivätkä ne välttämättä toistu samanlaisina tapauksesta toiseen, vaan samassa rooliasetelmassa voi nousta esiin erilaisia seikkoja (ks. Suoninen 2000).

Tavoitteenani on ollut nostaa aineistosta esiin vuorovaikutusasetelmia, jotka ovat toisaalta löydettävissä eri neuvotteluista toistuvina vuorovaikutuskehysinä, mutta joiden välillä on toisaalta myös paljon vaihtelua neuvottelusta toiseen. Nämä kehykset ovat

löydettävissä pääosasta tapauksia ja neuvotteluiden vuorovaikutus rakentuu vahvasti niiden ympärille. Kehysten erittelyn lisäksi pyrin pohtimaan tilanteille annettujen merkitysten yhteyttä vuorovaikutuksessa esiintyviin kehysrakenteisiin, sekä erittelemään lastenvalvojille lankeavia rooleja ja nostamaan aineistolähtöisesti esiin kehyksiin liittyviä ilmiöitä.

Myös *vuorovaikutusjärjestys* (ks. Goffman 1963, 248) on eräs huomion arvoinen asia otteita analysoitaessa: vuorovaikutus ei ole pelkästään kulttuuristen sääntöjen ohjaamaa tai yksilöiden hallittavissa olevaa toimintaa, vaikka nämä molemmat tasot ovatkin läsnä vuorovaikutuksen rakentumisessa. Sen sijaan toisten läsnäolijoiden huomioimisen tärkeys korostuu etenkin kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa, jolloin läsnäolijoiden välillä on jaettu ja yhteisesti ylläpidetty huomion kohde (tässä tutkimuksessa lapsen isyys ja sen selvittäminen ja vahvistaminen). Näissä tilanteissa läsnäolijoiden on siis noudatettava sekä yleisiä käyttäytymissääntöjä, että kasvokkaiseen vuorovaikutukseen liitettyjä, osin tiedostamattomakiakin sääntöjä. Goffmanin (1974, 2) mukaan ihmiset joutuvatkin sosiaalisessa elämässään jatkuvasti arvioimaan mistä tilanteesta on oikein kyse ja miten heidän tulisi siinä toimia.

Suoninen (2000) kuvaa artikkelissaan auttamistyön ammatillisten kohtaamisten vaihtelevia vuorovaikutusasetelmia, joita hän kutsuu osuvasti kulttuurisiksi tansseiksi. Käsitteen alkuosa, kulttuurinen, kertoo vuorovaikutusasetelmien kulttuurisesta määräytyvyydestä. Tanssi-metefora taas liittyy vuorovaikutuksellisten kohtaamistilanteiden osanottajiin, joita on aina oltava läsnä vähintään kaksi. Tanssilajeista puhuessaan Suoninen taas pyrkii havainnollistamaan sitä, mistä vuorovaikutuksessa on kulloinkin kyse: missä kehyksessä tässä ja nyt liikutaan. Tanssilajien lisäksi Suoninen puhuu myös tanssityyleistä, joilla hän tarkoittaa sitä, kuinka ja millä tyylillä toimijat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Vuorovaikutuksen tyyliseikat ovat juuri niitä tekijöitä, jotka usein vaikuttavat tilanteille annettuihin merkityksiin. Pyrin nostamaan aineistostani esiin samantyyppisesti vuorovaikutuskehyksiä, niiden tyylien vaihtelua ja tämän vaikutusta tilanteista muodostuneisiin kokemuksiin.

Kuvio 2: Lastenvalvojen ja vanhempien roolit primääreissä kehyksissä ja käännöksissä

KEHYS	LASTENVALVOJAN ROOLI	VANHEMPIEN ROOLI
Jutustelukehys	Keskustelun ylläpitäjä Rento kyselijä	Jutustelija Kysymyksiin vastailija
Juridinen kehys	Viranomainen Juridiikan tuntija Isyyden tunnustamislausemien vastaanottaja	Asiakas Maallikko Vastaaja
Sosiaalityönkehys	Sosiaalityöntekijä Ohjaaja Neuvonantaja Asiantuntija	Lapsiperheen vanhemmat Ohjauksen ja neuvojen vastaanottaja Maallikko
Käytännöllinen kehys	Käytäntöjen tuntija Asioiden selventäjä	Kuulija Oppija
Yksityisasiakehys	Viranomainen Haastattelija, kyselijä	Asiakas Vastaaja, vakuuttaja
Reflektiokehys	Arvioija Pohtija Muistelijä Omien työtapojen refleктоija	Arvioija Kokemustensa esiintuoja Kehittämisideoiden esiintuoja

6.2 Primäärit kehykset

6.2.1 Jutustelukehys

Kutsun jutustelukehykseksi aineistostani esiin nousevaa, small talkmaista puhetta, jonka funktiona on ensisijaisesti neuvotteluissa käsiteltävien asioiden pohjustaminen ja keskustelun pehmentäminen. Jutustelukehykseen lukeutuvaa vuorovaikutusta ilmenee etenkin neuvotteluiden avauksissa ja alkuosissa. Jutustelukehyksessä lastenvalvojan rooliksi muotoutuu usein rennon kyselijän rooli, jossa pääasiallisena tehtävänä on keskustelun avaaminen vanhemmille ystävällisellä tavalla. Jutustelukehyksen piirteitä ilmeni isyysneuvotteluiden vuorovaikutuksessa kaikkien tutkimukseni lastenvalvojen käytössä jollakin tavalla: jutustelukehykseen lukeutuvaa puhetta esiintyy etenkin neuvotteluiden ilmapiirin vapauttamiseen tähtäävässä puheessa, mutta useassa tapauksessa jutustelukehys tarjoaa myös selkeän linkin itse isyysasioiden käsittelylle. Jutustelu perheen sisäisistä asioista, kuten lapsen tai lasten syntymästä, heidän voinnistaan, tai muista perheen asioista antaakin monessa neuvottelussa oivat yhtymäkohdat itse isyyden selvittämiseen liittyviin asioihin. Vaikkei jutustelukehys sinänsä ole pakollinen tai muodollinen osa isyyden selvittämistä koskevaa neuvottelua, on sillä kulttuurisesti tärkeä rooli kaikessa ihmisten välisessä kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. Usein rento ja arkinen jutustelu ennen varsinaista asian käsittelyä keventää tunnelmaa ja poistaa mahdollisia ilmapiirin jännitteitä niin ammattilaisten ja asiakkaiden, kuin muidenkin ihmisten kohtaamistilanteista.

Tutkimusaineistosta ilmenee, että erääksi tärkeimmäksi haasteekseen isyyden selvittämiprosessissa lastenvalvojat kokivat sen, että vanhempien ennakkoluulot isyyden selvittämisestä murenisivat ja he kokisivat palvelun mahdollisimman joustavana ja helpona (ks. esim. ote 18). Tämä lastenvalvojen huoli vanhempien reagoimisesta kertoo osaltaan siitä, että lastenvalvojat ovat havainneet vanhemmilla olevan ennakkoluuloja isyyden selvittämiskäytäntöä kohtaan. Toisaalta nykyisenlainen käytäntö, jossa kaikkien avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten isyys on selvitettävä, kuvastuu etenkin avoliittotapauksissa jopa liiallisena rutiininomaisuutena. Tällöin isyysneuvotteluissa informaatiota tärkeämmiksi seikoiksi voivat nousta mukava jutustelu ja hätäinen papereiden allekirjoittaminen, jolloin vanhemmat voivat jäädä ilman kaipaamaansa tietoa isyyden tunnustamisen oikeusvaikutuksista tai huoltajuuskysymyksistä. Tällaiset tapaukset ku-

vastavat osaltaan avoliittoisyyksien selvittämisten turhuutta – etenkin tiedonjanoiset esikoisensa saaneet vanhemmat voivat pettyä, jolleivät he saakaan toivomaansa informaatiota lastenvalvojalta, vaan tilanne näyttäytyy vain lapsen papereiden allekirjoittamishetkenä.

Kuitenkin jutustelukehys osana isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden vuorovaikutuksen rakentumista näyttää vaikuttavan siihen, millaiset kokemukset vanhemmille tilanteista muodostuu: mikäli jutustelu on molemmin puolista ja osapuolet jakavat saman kehyksen ilman, että kehyksissä ilmenee epäselvyyksiä (ambiguity), jutustelu näyttäisi vaikuttavan neuvotteluille annettuihin merkityksiin melko positiivisesti. Pohdittaessa jutustelukehysten vaikutuksia neuvotteluiden kulkuun tulee kuitenkin muistaa, että lastenvalvojien persoonallisuudet ja luontaiset työtavat määrittävät osaltaan sen, kuinka ja millä tavoin lastenvalvoja on tottunut käyttämään jutustelukehystä osana asiakkaan kanssa käytävää vuorovaikutusta. Yleistäen voidaankin ajatella, että avoimemmat ja sosiaalisemmat lastenvalvojat myös jutustelevat asiakkaidensa kanssa enemmän kuin ne, joille jutustelu vieraiden ihmisten kanssa ei ole niin luontaista. Goffman toteaaakin, että tietyn kehyksen luonne liittyy vahvasti siihen, minkälaista persoonan ja roolin yhdistelmää kehys ylläpitää. Toisin sanoen eri kehyksissä ihmisille muotoutuu erilaisia rooleja. (Goffman 1974, 269).

Seuraavassa analysoin muutamia otteita isyyden selvittämistä koskevista neuvotteluista, joiden avulla pyrin havainnollistamaan sitä, kuinka jutustelu voi ilmetä eritavoin lastenvalvojan ja asiakkaiden välisessä vuorovaikutuksessa.

Ote 1: Jutustelu keskustelun virittäjänä
Neuvottelu

- 1 Lv: No niin, teille on kaksospojat syntynyt, mitäs heille kuuluu?
- 2 N: Kiitos, ihan hyvää kuuluu, että ihan tasaisesti voivat..et kasvattel-
- 3 vat itteään siellä vielä...
- 4 Lv: Minkä kokoisia he ovat...?
- 5 N: Tota tällä hetkellä ovat...A vauva on 2100 grammaa ja B vauva on
- 6 1800 grammaa, että ovat kasvaneet 100 grammaa kahdessa viikos-
- 7 sa, että...
- 8 Lv: Onko suvussa kaksosia sitten...?
- 9 N: On joo, paljon on kaksosraskauksia minun suvussa, että sieltähän
- 10 se juontaa...
- 11 Lv: Selvä, elikkä tähän isyyden vahvistamiseen sitten, niin tuota te

- 12 ootte asuneet siis yhdessä 2005 toukokuusta lähtien?
13 N: Kyllä.
14 Lv: Ja tuota...tuota tuota...eli tää isyyden vahvistaminen tunnusta-
15 misteitsehän tapahtuu sillä tavalla, että tässä täytellään nämä tunnus-
16 tamisasiakirjat ja nämähän tarvii enää allekirjoitella, koska ne tiedot
17 otin siinä puhelinkeskustelun yhteydessä, ja sitten ne paperit menee
18 maistraattiin vahvistettavaksi ja siellä ne viipyy noin pari viikkoa ja
19 sen jälkeen tulee sitten päätökset teille postissa kotiin. Ja sinä olet
20 isyydestäsi vakuuttunut (osoittaa kysymyksen miehelle)?
21 M: Kyyyllä minä oon, ihan samannäköisiä ovat...(naurua).
22 Lv: (Naurahdus) Erottaako ne hyvin toisistaan?
23 M: Kyllä ne erottaa, että ihan identtisiä ei tullu.
24 Lv: Kyllä teillä vipinää piisaa sitten, se on varmaa. Joo, elikkä näissä
25 näitä lomakkeita on...nämä on kaikki niin kun tuplana, että molem-
26 mista pitää tehdä se niin kun erikseen.
27 N: Mmm.
(Pari 3.)

Otteessa lastenvalvoja avaa keskustelun pehmeästi tiedustelemalla vanhemmilta kaksoispoikien voinnista, koosta, sekä kaksosraskauden taustoista. Tällä tavoin neuvottelu saa positiivisen ja perhekeskeisen sävyn, mikä pehmentää itse asian eli isyyden selvittämisneuvottelun aloittamista. Samalla perhe tuntee saavansa yksilöllistä palvelua, mikä johtaa tilanteen ilmapiirin rentoutumiseen ja keskustelun vapautumiseen. Jutustelukehityksen avulla työntekijä pystyy siis vaikuttamaan siihen, kuinka muodolliseksi vanhemmat tilanteen kokevat ja minkälaisia merkityksiä he sille antavat. Jutustelukehityksessä lastenvalvojan rooliksi asettuu rennon kyselijän ja keskustelun ylläpitäjän rooli.

Rivillä 11 lastenvalvoja vaihtaa keskustelun suunnan ja varmistaa puhelinkeskustelussa saamia tietoja parin seurustelun kestosta. Samalla vuorovaikutuskehys vaihtuu jutustelu- ja yksityisen kehityksen kautta käytännölliseen kehitykseen rivillä 14, jolloin lastenvalvoja kertoo vanhemmille lyhyesti isyyden tunnustamisen käytännöistä. Samaan hengen vetoon hän kysyy isältä ikään kuin ohi menen, onko tämä vakuuttunut isyydestään. Tällä tavoin lastenvalvoja saa kysymyksen tuntumaan pehmeämmältä eikä se saa osakseen liiallista huomiota, jolloin se saattaisi saada isän kokemusmaailmassa epämiellyttävän merkityksen. Lastenvalvoja onnistuu kysymyksen asettelussaan hyvin, koska isä vastaa kysymykseen humoristisesti vedoten lasten ja itsensä yhdennäköisyyteen. Samalla hän saa kommentillaan kevyeen ilmapiiriin jatkuvuutta, kun lastenvalvoja tiedustelee vanhemmilta, kuinka he onnistuvat erottamaan kaksoiset toisistaan. Rivillä 24 lastenval-

vajan humoristinen kommentti lasten kasvuun ja perhe-elämään liittyen vaihtuu taas sujuvasti käytännölliseen kehykseen, eli selvittämispöytäkirjojen laadintaan.

Tässä otteessa olennaista on keskustelun aloittaminen jutustelukehysten avulla, mikä johtaa myönteisen latauksen säilymiseen koko neuvottelun ajan. Samalla lastenvalvoja saa ujutetuksi keskusteluun isyysneuvotteluun kuuluvat oleelliset kysymykset parin seurustelun kestosta ja isän vakuuttuneisuudesta isyydestään siten, etteivät ne nouse liiallisesti keskiöön, vaan ne asettuvat luonnollisesti osaksi keskustelun kulkua.

Jutustelulla eli small talkilla on kulttuurissamme oleellinen merkitys avattaessa keskusteluja ei niin tuttujen ihmisten kanssa. Työntekijän keskustelun avaus ilman minkäänlaista ”lämmittelyä” voisikin tuntua asiakkaasta jopa tyylyltä tai ainakin melko suorakaiselta. Ehkä tämän vuoksi lastenvalvojenkin järjestämissä isyysneuvottelun avauksissa esiintyy jutustelua ainakin jossain määrin jo senkin takia, että vanhemmilla voi olla ristiriitaiset odotukset neuvottelun suhteen. Lastenvalvojat näkevätkin usein haasteekseen näiden olemassa olevien ennakkoluulojen kumoamisen.

Ote 2: Jutustelu väylänä isyysasioiden käsittelylle Neuvottelu

- 1 Lv: No niin, elikkä henkilöllisyyspaperit.
- 2 N&M. (Ojentavat henkilöllisyyspaperit lastenvalvojalle)
- 3 N: Ja Minttu näitesti siellä sitten! (Komentaa vanhempaa lasta
- 4 olemaan kiltisti)
- 5 Lv: (Kommantoi naisen kommenttiin) Hyvähän se on kun ään-
- 6 tä kuulu niin tietää sen olevan tallessa, jos hiljasta olis vähän
- 7 aikaa niin sitten olisi syytä huolestua. Joo, elikkä teillä on en-
- 8 nestään yhteinen lapsi?
- 9 N: On.
- 10 Lv: Joo, ja onko teillä yhteishuolto hänen osaltaan?
- 11 N: On on.
- 12 Lv: Elikkä systeemi on sitten teille tuttu, nimittäin ei tämä oo
- 13 muuttunu miksikään siitä kun aikaisemmin ootte käynyt tätä
- 14 asiaa hoitamassa, eli samanlaiset paperit täytetään ja ne menee
- 15 maistraattiin sitten vahvistettavaksi ja pari viikkoo menee siinä
- 16 aikaa. Minkäs ikäinen se on tämä Minttu?
- 17 N: Minttu on neljä vuotta.
- 18 Lv: Neljä vuotta, joo... Elikkä te ootte käynyt 2002...?
- 19 N: Joo, Tampereella käytiin.
- 20 Lv: Tampereella, joo, sen takia se ei tässä meillä näkynyt. Joo,
- 21 elikkä tässä on edelleen nämä kolmenlaiset lomakkeet,

- 22 mitkä tässä tuota allekirjotellaan, ja minä oon nämä täyttäne
23 sen ajanvarauspuhelun tietojen perusteella ajan säästämiseksi.
24 Eli tässä on tämä kuulemislomake, ja tunnustamislomake, ja
25 sitten tästä yhteishuollosta on sitten vielä se erillinen paperi,
26 kun isästä ei tule automaattisesti huoltajaa ja holhoojaa, vaikka
27 isyys vahvistuukin, niin se edellyttää sitten sitä yhteishuolto-
28 sopimusta, jos sen haluaa, muutenhan se on äiti yksinhuoltaja.
29 M: Eikö me tehdä sillee...?
30 N: Niin.
31 Lv: Elikkä, tässäpä on näitä planketteja, täytettynä allekirjoi-
32 tettavaks. Vilkaiskaa, että on tiedot oikein...tässä on tämä kuu-
33 lempipaperi, siinä on ne päivämäärät, henkilötiedot, yhdessä
34 asuminen mistä lähtien, ja sitten nämä vakuutus- ja vakuuttu-
35 neisuuskohdat, jotka se maistraatti aina vaatii, eli äiti vakuuttaa ettei
36 kukaan muu mies voi olla lapsen isä ja isä on varma isyydestään, eikä
37 isyystutkimuksia tarvita.
38 M: Eli tuohon vaan nimi...? (Osoittaa lomakkeen kohtaa)
39 Lv: Siihen pitäs nimi pyyhkäistä.
(Pari 5.)

Keskustelu käynnistyy muodollisesti henkilöpapereiden tarkistamisella, mikä on eräs juridiikan säatelemistä lastenvalvojan institutionaalisista tehtävistä. Vuorovaikutuskehys muuttuu kuitenkin nopeasti äidin komentaessa perheen vanhempaa lasta olemaan näitettiin. Lastenvalvoja huomioi perheen vanhempaan lapseen kohdistuvan toiminnan tunnelmaa keventävällä jutustelulla, mikä toimiikin yhtymäkohtana isyysasioihin (rivit 7-10). Lastenvalvoja toteaa isyyden selvittämisasioiden olevan perheelle tuttuja ennestään, mutta kertaa vielä käytännön asiat lyhyesti. Jutustelukehyksen sulautuminen osaksi käytännöllistä kehystä luo keskustelulle kevyen mutta asiallisen tunnelman. Samalla työntekijän ja asiakkaiden roolit asettuvat selkeästi tilanteeseen nähden, kun lastenvalvoja asettuu neuvottelun alussa kyselijäksi tiedustellen esimerkiksi vanhemman lapsen osalta tehdystä huoltajuusratkaisusta. Lastenvalvojan asettamat kysymykset ovat luontevia ja ne toimivat käsiteltävää isyysasiaa pohjusten ja samalla ohjaten vanhempia muistelemaan ensimmäisen lapsen isyysasioiden hoitoa (kysymykset riveillä 7-8, 10, 16, 18).

Riviltä 21 alkaen lastenvalvoja siirtyy käytännöllisen kehyksen kautta juridiseen kehyseen ottaessaan esille allekirjoitettavien lomakkeiden ohella huoltajuuskysymyksen. Vanhempien ymmärrys on kehyksessä läsnä, koska he vastaavat huoltajuusasiaan ilman, että lastenvalvoja joutuu esittämään varsinaista kysymystä huoltajuusasian ratkaisemiseksi. Vanhempien varmistellessa asian päätöksen keskenään lastenvalvoja edistää tilanteen sujuvuutta kehottaen vanhempia allekirjoittamaan lomakkeet, joista hän tunnelmaa

keventäen käyttää nimitystä ”planketit”. Lastenvalvojan lausahdus ”vilkaiskaa, että tiedot on oikein” on painoarvoltaan suurempi, kuin millaisen merkityksen se tilanteessa saa, koska se tavallaan siirtää vastuuta tietojen oikeellisuudesta lapsen vanhemmille. Repliiikissä eniten painoarvoa saavat riveillä 34-37 esiin tulevat ”vakuutus- ja vakuuttuneisuuskohdat”, joiden tärkeys ilmenee lastenvalvojan painotuksessa: ”ja sitten nämä vakuutus- ja vakuuttuneisuuskohdat....”. Painotus ”nämä” sanalla lisää sitä seuraavan asian painoarvoa ja saa sen kuulostamaan muita repliiikissä lueteltuja asioita tärkeämmiltä. Rivillä 35 lastenvalvojan repliiikki jatkuu sillä, että hän ikään kuin legitimoit tällaisten yksityisten asioiden kysymisen sillä, että maistraatti vaatii niitä: ”ja sitten nämä vakuutus- ja vakuuttuneisuuskohdat, jotka se maistraatti aina vaatii”. Toisaalta tässä tapauksessa ei voida puhua suorasta kysymyksestä: ”...eli äiti vakuuttaa ettei kukaan muu mies voi olla lapsen isä ja isä on varma isyydestään, eikä isyystutkimuksia tarvita”. Lastenvalvoja siis esittää asian hyvin epäsuorasti, esittämättä varsinaisia kysymyksiä ollenkaan. Epäsuorasta kysymyksestä huolimatta mies kuitenkin jakaa lastenvalvojan kanssa saman vuorovaikutuskehityksen, mistä osoituksena hän kysyy mihin kohtaa lomaketta allekirjoitus tulee kirjoittaa. Lastenvalvoja vastaa miehelle ”siihen pitäs nimi pyyhkäistä”, mikä osoittaa lastenvalvojan hyväksyvän miehen vakuuttuneisuuden isyydestään ja pyrkivän vielä keventämään tunnelmaa rennolla lausahduksellaan.

Ote 3: Neutraalien kokemusten taustalla menettelytavan hyväksyminen Haastattelu

- 1 Hja: No miten se meni se eka?
- 2 N: No ei siinäkään mitään, että kun ollaan kuitenkin jo niin kauan
- 3 asuttu yhdessä, että ei siinäkään ollut mitään semmoista että olis tar-
- 4 vinnu ruveta setvimään...(naurahdus).
- 5 Hja: Oliko se sit jotenkin kuitenkin erilainen se ensimmäinen kerta?
- 6 N: Eeei se ollu, että samanlainen toimisto ja nainen tais olla se virkai-
- 7 lija, että samalla lailla se lätki paperit nenän eteen (naurahdus).
- 8 Hja: Niin just. Mitenkäs koette että olisko tässä tilanteessa pitänyt
- 9 tuoda enemmän esille niitä oikeusvaikutuksia...? Että jäikö jotain
- 10 epäselväksi?
- 11 N: No tuota...en minä nyt tiää, ehkä se siinä tilanteessa ois sit enem-
- 12 män jos ois vaikka sillee että asuttais vaikka erillään, ja joutuis tosi-
- 13 aan miettimään, että kumpiko hoitaa ja kumpiko huolehtii mistäkin
- 14 asioista, mutta kun yhdessä asutaan ja yhdessä hoidetaan kaikki
- 15 muutkin asiat, niin sitä ei varmaan oon tullu silleen ajatelleeks niin si
- 16 tä kaiken maailman koukeroita...(naurahdus).
- 17 Hja: Niinpä. Onkos teille ylipäätään selvää, että minkä takia tämmö-
- 18 nen selvitys järjestetään?

19 N: No kai se sitten on sen takia että jos joskus tulee ero tai jotakin, et-
20 tä jos joskus tarvii elatustukea tai muuta...että on tosiaan paperilla se
21 että on tosiaan tämän lapsen isä, että joutuu sitten sen elatusavun
22 maksamaan ja vastuuseen yleensä siitä.
23 Hja: Niin aivan. Mitenkäs isä koet nämä isyyden selvitystilanteet,
24 tuntuiko siinä ensimmäisen lapsen kohdalla jotenkin...inhottavammal-
25 ta?
26 M: No ei se nyt sen kummemmin inhottavalta tuntunut, kun minä
27 ainakin uskoin että se oli ihan selvä tapaus (naurahdus), että tämä on
28 vaan tämmöinen byrokratian koukero, mitä meillä nyt on...
(pari 5.)

Otteessa haastatteliija kyselee parilta heidän kokemuksiaan isyyden selvittämistä koske-
vasta neuvottelusta. Käydyssä isyysneuvottelussa (ks. ote 2) on tullut ilmi, että parilla
on ennestään yhteinen lapsi, jonka osalta isyyden selvittämistä koskeva neuvottelu on
käyty noin neljä vuotta sitten. Haastattelussa on siis luonnollista keskustella perheen
molempien lasten isyyden selvittämisneuvotteluista, koska kokemukset tapahtumista
kietoutuvat yhteen.

Parin kokemukset isyyden selvittämismenettelystä tuntuvat olevan melko neutraalit,
vaikka otteesta ilmenee kuitenkin jonkinlaista turhautumista isyyden selvittämisproses-
seja kohtaan. Äidin repliikeistä on ymmärrettävissä, että hän kokee käydyt isyyden sel-
vittämisneuvottelut ”helpoiksi” siksi, koska lasten isyys on ollut molemmilla kerroilla
ollut selvä, eikä ”setvittävää” ole ollut. Toisaalta tietynlaisesta menettelyn turhaksi ko-
kemisestä kertoo se, että äiti kuvaa ensimmäistä neuvottelua sanoin ”...samanlainen
toimisto ja nainen tais olla se virkailija, että samalla lailla se lätki paperit nenän eteen”.
Sana ”lätki” kielii tietynlaisesta tilanteiden rutiininomaisuudesta ja siitä, ettei käydyillä
neuvotteluilla ole kovin suurta merkitystä vanhemmille, vaan kyse on ennemminkin pa-
kollisen velvollisuuden täyttämisestä. Tästä kertoo myös äidin seuraava kommentti (ri-
vit 11-16), jossa ilmenee, että isyyden selvittäminen olisi perustellumpaa epäselvissä ta-
pauksissa. Samaan hengen vetoon äiti myös toteaa, ettei ”kaiken maailman koukeroita”,
joilla hän oletettavasti viittaa isyyslakiin, ole tarvinnut juurikaan pohtia, koska ne eivät
tällä hetkellä kosketa heidän perhettään. Myös tämä kommentti kielii osaltaan isyyden
selvittämismenettelyn turhuuden kokemuksesta avoliittoisyyksien osalta, koska van-
hemmat eivät tunnu olevan kovin hyvin perehtyneitä isyyden tunnustamisen oikeusvai-
kutuksiin. Äiti merkityksellistää isyyden selvittämisprosessin lähinnä vakuudeksi siitä,
että eron sattuessa isä joutuu kantamaan vastuun isyydestään maksamalla elatusavun

lapsistaan, vaikka isyyden tunnustamisen oikeusvaikutukset kattavat elatusvelvollisuuden ohella myös muita sekä lapsen että isän kannalta oleellisia asioita. Kommentti kertoo myös suomalaisessa kulttuurissa edelleen sitkeästi elävistä arvoista sen, että eron sattuessa lapset jäävät valtaosassa tapauksista äidille ja isän katsotaan olevan velvollinen kantamaan vastuunsa isyydestään ensisijaisesti taloudellisesti. Tosin nykyisen isyytutkimuksen käsite uudesta isyydestä pyrkii murtamaan näitä kulttuurissamme sitkeästi eläviä asenteita ja tarjoamaan tilalle uudenlaisia ajatuksia lastensa elämään aktiivisesti osallistuvasta isästä.

Otteen lopussa isä kuvailee isyyden selvittämisen neuvotteluita ”byrokratian koukeroiksi”, mikä kuvaa hyvin ehkä molempien vanhempien suhtautumista asiaan – heidän kokemuksensa tilanteista ovat neutraalit, vaikkei isyyden selvittämisen perimmäinen tarkoitus olekaan heille täysin selvä ja neuvottelut koetaan ehkä hieman turhiksi selvissä avoliittotapauksissa. Käydyn isyysneuvottelun (ks. ote 2) ilmapiirin rentous ja hyvä henki vaikuttavat kuitenkin varmasti siihen, että vanhempien kokemukset tilanteesta ovat pääosin myönteisiä. Jutustelukehys osana vuorovaikutuksen rakentumista isyyden selvittämistä koskevissa neuvotteluissa vaikuttaa osaltaan juuri ilmapiirin vapautumiseen ja sitä kautta vanhempien neuvotteluille antamiin merkityksiin.

Ote 4: Tiedonannon ja jutustelun kautta itse asiaan Neuvottelu

- 1 Lv: Niin, syntyviä lapsia.....joista noin sata avoliitoissa. Vuodessa
- 2 noin 40% lapsista syntyy avoliitoissa, vois sanoa noin suurin piir-
- 3 tein...
- 4 N: Se on sitä nykyaikaa.
- 5 Lv: Niin se taitaa olla ----- (täyttelee lomakkeita koneella)
- 6 M: Joko ne hiihti finaalit?
- 7 Lv: Ei oo vielä finaalia, siellä taitaa olla Kuitunen...
- 8 M: Mitenkähän siinä sprintissä kävi...?
- 9 Lv: Toiseksi hiihti, ei muut suomalaiset pärjänny tässä viimeisessä
- 10 vaiheessa... kovilla on Kuitunen, se on kai ihan kohta se finaali. Nyt
- 11 hän ne hiihtää samaan....
- 12 M: Niin kai ne tekee.
- 13 Lv: No niin, tässä ois tämä tunnustamisasiakirja....ruvetaan näitä pa-
- 14 pereita allekirjoittamaan. Tosiaan isän ja lapsen sukulaisuussuhde
- 15 vahvistetaan näin, oikeusvaikutukset on tietysti... se huoltajuushan
- 16 tuleekin sen avioliiton kautta, mutta tämä isyyden tunnustaminen on
- 17 kuitenkin välttämätöntä....tuonne tulis allekirjoitus.
- 18 M: Ai tuonne.... (allekirjoittaa tunnustamislomakkeen)

- 19 Lv: Ja sinä et kiistä tätä isyyden tunnustamista.....?
20 N: En.
21 Lv: ...sinne sitten allekirjoitus, ja vaihdatteko sitten siitä papereita.
22 No niin, eli tämä oli se tunnustaminen, sitten on tämä.... se pitää vielä
23 tulostaa (lähtee tulostamaan papereita). Jotakin finaalia ne kyllä siellä
24 hiihtää.
25 M: Niin, hirveä huuto ainakin kuuluu....
26 Lv: (Naurahdus) ----- Ja tämä on se isyyden selvittämispöytäkirja....
27 ja tuo tekstiosa, että on kysymys tunnustamisesta ja ei tarvita niitä oi-
28 keusgeneettisiä isyystutkimuksia, se kuittaantuu sillä. Sinne vaan al-
29 lekirjoitukset....
(Pari 7.)

Neuvottelu toimii hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka eri kehykset voivat vaihdella vuorovaikutuksessa hyvinkin nopeasti. Neuvottelussa tulee esille jutustelukehyyksen ohella käytännöllisen kehyksen piirteitä, yksittäisissä lausahduksissa pilkahtelee myös yksityiseen ja juridiseen kehykseen lukeutuvaa vuorovaikutusta. Tässä tapauksessa kehysten nopeat vaihdokset saattoivat vaikeuttaa asiakkaiden ymmärrystä itse isyysasioista: esimerkiksi isyyden selvittämisen oikeusvaikutukset käsitellään kyseessä olevassa neuvottelussa melko ohuesti. Toisaalta käydyssä neuvottelussa jutustelukehyyksen alainen vuorovaikutus ilmenee hiihdosta puhumisena, mikä ei varmaankaan kuulu yleisesti isyyden selvittämisneuvotteluihin. Tämän vuoksi koko neuvottelun rakennekin voi siis poiketa tavanomaisen neuvottelun kaavasta.

Lastenvalvoja avaa neuvottelun lyhyellä tiedonannolla avoliitossa syntyvien lasten vuosittaisesta määrästä. Näin hän ikään kuin pohjustaa neuvottelun rutiiniluonteiseksi, mikä antaa vanhemmille tunteen isyysneuvotteluiden yleisyydestä ja osaltaan myös poistaa mahdollisia jännitteitä. Nainen kommentoi lastenvalvojan tiedonantoa avoliitossa syntyvien lasten määrästä liittäen ilmiön osaksi nykyaikaa, johon lastenvalvoja yhtyy. Seuraavassa repliikissä mies vaihtaa vuorovaikutuskehystä nopeasti kysyen juuri televisiossa meneillään olevista hiihtokilpailuista. Kehyyksen vaihdoksen taustalla voi olla pyrkimys tilanteen ilmapiirin vapauttamiseen, mutta toisaalta ilmapiiri ei ennen miehen puhetta ole ollenkaan jännittyneen oloinen, joten syynä puheenaiheen vaihdokseen on varmaankin silkka kiinnostus meneillään olevia hiihtokilpailuja kohtaan. Miehen ja lastenvalvojan välillä ilmenee yhteinen kiinnostuksen kohde, kun lastenvalvoja ilmaisee seuranneensa kisoja tietäen, ettei finaalia ole vielä hiihdetty. Jutustelu jatkuu miehen kysymyksellä sprinttiosuudesta, johon lastenvalvoja vastaa Virpi Kuitusen tuleen toi-

seksi. Kehyksen vaihdos takaisin isyysasioihin ilmenee lastenvalvojan repliikissä rivillä 13, joka alkaa sanoilla ”no niin”. Tämä lausahdus toimii vihjeenä vanhemmille jutustelukehyyksen vaihtumisesta juridiseen kehykseen, jossa lastenvalvoja toimii tiedonjakajana isyyden tunnustamisesta. Tosin tiedonanto jää melko lyhyeksi, johon syynä saattaa olla tieto vanhempien avioitumisaikeista lähitulevaisuudessa. Tämän vuoksi neuvottelussa jätetään tekemättä myös yhteishuoltajuussopimus, koska isästä tulee automaattisesti lapsen huoltaja avioliiton myötä: ”se huoltajuushan tulee sen avioliiton kautta, mutta tämä isyyden tunnustaminen on kuitenkin välttämätöntä...tuonne tulis allekirjoitus.” Lausahdus ”tuonne tulis allekirjoitus” toimii tilanteessa kysymyksen tavoin: miehen alkaessa allekirjoittaa tunnustamislausemaa hän on muodollisesti vastannut ”kyllä” lauseessa piilevään kysymykseen ”oletko varma isyydestäsi?”. Rivillä 36 lastenvalvoja esittää lapsen äidille suoremmin kysymyksen, kiistääkö hän miehen isyyden tunnustamisen. Tässä kohdassa neuvottelua vuorovaikutuksen kehys käy nopeasti yksityiseksi luokiteltavana. Äidin vastaus kysymykseen on lyhyt ja ytimekäs, ”en”. Neuvottelu jatkuu käytännöllisessä kehyksessä asiakirjojen allekirjoittamisella. Lastenvalvojan kommentti meneillään olevia hiihtokilpailuja koskien palauttaa vuorovaikutuksen jälleen jutustelun tasolle, johon mies yhtyy kommentoiden kuuluvaa meteliä. Jutustelukehys jatkuu vielä lastenvalvojan seuraavassa eleessä (neurahdus), mutta vaihtuu sen jälkeen juridiseen kehykseen, jossa lastenvalvoja selittää parille isyyden selvittämispöytäkirjaan kirjaamansa kertomusosan sisältöä. ”Sinne vaan allekirjoitukset...”- lausahdus ilmaisee lastenvalvojan olevan vakuuttunut lapsen isyydestä ja tuo neuvotteluun rutiininomaisuuden tunnun.

6.2.2 Juridinen kehys

Juridinen kehys on isyyden selvittämistä koskevissa neuvotteluissa vahvasti läsnä – onhan koko isyyden selvittämisprosessi laissa säädelty (ks. Isyyslaki 700/1975). Samalla tavoin myös lastenvalvoja on viranomainen, jonka työn sisältö määrittyy pitkälti lainsäädännön perusteella. Isyysneuvottelut ovat siis pohjimmiltaan juridisia toimituksia, tosin juridiikan esiintyminen vuorovaikutuksessa vaihtelee tilanteesta ja lastenvalvojan sisäistämästä työtavasta toiseen.

Seuraavassa tarkastelen aineisto-otteita, jotka kuvastavat sitä, millä tavoin juridiikka voi olla läsnä isyyttä selvitetessä. Pyrin nostamaan esiin vuorovaikutuksen taustalla vaikuttavia seikkoja, analysoimaan lastenvalvojen työorientaatiota, sekä tuomaan esiin kehyksissä ilmeneviä epäselvyyksiä.

Ote 5: Yksityiskohtaista tiedonantoa isyyden tunnustamisen oikeusvaikutuksista
Neuvottelu

1 Lv: Nii varmaan, tää on tämmönen pakollinen toimitus mikä täs-
2 sä...lapsen synnyttyä pitää hoitaa. Elikkä tota niin...niin-nin...sen
3 isyyden kauttahan tulee lapselle sukulaisuussuhde niinku isän kans
4 sa...ja sehän on tietysti hirveen tärkeetä et lapselle voi kertoo et isä
5 oli tämä ja isänisä oli tämä ja näin niin kun arkipuheessa...mut sitte
6 näin niinkun muissa laeissa viitataan siihen et niinku sukulaisuuden
7 perusteella tapahtuu näin ja näin. Mut et se on myös niinku tärkee sen
8 takia et Suomessa pidetään näitä rekisterejä et perheet ja suvut mene
9 vät niinku oikein ja sitä kautta se sukulaisuussuhde on jo sit mer-
10 kittävä. Ja sit se isyyden toinen...toinen merkitys on et tulee tää ta-
11 loudellinen perimisoikeus....lapsella isän puoleisiin sukulaisiin näh-
12 den tai sitte tarvittaessa isällä lapseen nähden. Ja kolmantena asiana
13 elatusvelvollisuus – sehän on niinku arjessa ihan selvä, et siitä ei si-
14 nällään tarvi sen enempää ajatella, että tietysti...tietysti lapsesta, lap-
15 sen kuluja ja lapsen tarpeita rahallakin niinku...rahalla vastaa niistä.
16 Mut et se elatusvelvollisuus on sellanen et se tulee ja siitä on sit on
17 sitte tarvittaessa omat lainsäädäntönsä. Ne on nää kolme asiaa. Mä
18 puhun sit myöhemmin huoltajuudesta, et nää kolme asiaa tulee vaan
19 tästä isyyden kautta.

(Pari 1.)

Otteessa lastenvalvoja antaa vanhemmille hyvin seikkaperäistä tietoa isyyden tunnustamisen oikeusvaikutuksista ja puhuu samalla pohdiskelemaan sävyyn isyydestä yleisellä ja yhteiskunnallisella tasolla. Näin muuten ehkä vaikeaselkoisilta tuntuvat asiat saavat käytännöllisemmän ja konkreettisemmän merkityksen. Lastenvalvoja ei siis puhu tunnustetun isyyden oikeusvaikutuksista ainoastaan juridisella tasolla, vaan pyrkii kääntämään asiat kansantajuisiksi ja arkisiksi. Juridisessa kehyksessä lastenvalvojalle lankeava rooli on yleensä vahvasti tiedonjakaja, jossa hän omaa asiantuntijuuttaan hyväksikäyttäen informoi vanhempia isyyden juridisista vaikutuksista.

Otteen alussa lastenvalvoja legitimoii juridisen kehyksen esiin nostamista toteamalla isyyden selvityksen olevan pakollinen toimitus lapsen synnyttyä. Hän ei kuitenkaan puhu avioliiton ulkopuolella syntyneestä lapsesta, vaikka se ajatus repliikkiin sisältyykin.

Sanalla ”pakollinen” lastenvalvoja tuo esiin isyyden selvittämisen prosessin juridisen pohjan ja samalla keskustelu etenee luontevasti juridisten asioiden käsittelyyn. Rivillä 3 lastenvalvoja ottaa tunnustetun isyyden oikeusvaikutuksista ensimmäiseksi esille lapsen ja isän välisen sukulaisuussuhteen: ”sen isyyden kauttahan tulee lapselle sukulaisuussuhde niinku isän kanssa... ja sehän on tietysti hirveen tärkeä et lapselle voi kertoa et isä oli tämä ja isänisä oli tämä ja näin niin kun arkipuheessa...” ja ”mut et se on myös niinku tärkeä sen takia et Suomessa pidetään näitä rekisterejä et perheet ja suvut menevät niinku oikein ja sitä kautta se sukulaisuussuhde on jo sit merkittävä.”. Lapsen ja isän välinen sukulaisuussuhde saa lastenvalvojan puheessa isyyden oikeusvaikutuksista tärkeimmän merkityksen. Hän tarkastelee asiaa paitsi yksilöllisesti lapsen näkökulmasta, myös yhteisöllisesti sukujen rekisteröinnin kautta. Näin lastenvalvoja pyrkii ehkä saamaan vanhemmat ajattelemaan isyyttä laajemmassa mittasuhteessa kuin heidän tullessa neuvotteluun. Samalla isyyden tunnustaminen ja sitä kautta syntyvät oikeudelliset vaikutukset saavat neuvottelussa jopa juhlan sävyn.

Toisena oikeusvaikutuksena lastenvalvoja ottaa esille perimisoikeuden, mikä ei kuitenkaan saa yhtä suurta painoarvoa kuin sukulaisuussuhde. Perimisoikeudesta puhuessaan lastenvalvoja käyttää adjektiivia *taloudellinen*, mikä kertoo vanhemmille perimisoikeuden merkityksen. Kolmas tunnustetun isyyden kautta voimaan tulevista oikeusvaikutuksista on elatusvelvollisuus, josta lastenvalvoja kertoo rivillä 16: ”Ja kolmantena asiana elatusvelvollisuus – sehän on niinku arjessa ihan selvä, et siitä ei sinällään tarvi sen enempää ajatella, että tietysti...tietysti lapsesta, lapsen kuluja ja lapsen tarpeita rahallakin niinku...rahalla vastaa niistä. Mut et se elatusvelvollisuus on sellanen et se tulee ja siitä on sit on sitte tarvittaessa omat lainsäädäntönsä. Ne on nää kolme asiaa.” Elatusvelvollisuus saa sukulaisuussuhteen ohella korostetun aseman lastenvalvojan puheessa. Tosin hän tuo esille, ettei elatusvelvollisuus normaalissa perhetilanteessa edellytä erillisiä toimia, vaan lapsen elatus on itsestään selvä osa tavallista arkielämää. Tosin tarkennuksena lastenvalvoja toteaa lapsesta aiheutuvan kuluja ja isän olevan toisena vanhempana velvollinen vastaamaan myös kuluista, vaikkei elatussopimusta avoliittotapauksissa yleensä laaditakaan. Rivillä 17 lastenvalvojan lausahdus ”ne on nää kolme asiaa” viittaa tunnustetun isyyden kautta tuleviin lapseen ja isään vaikuttaviin oikeusvaikutuksiin, jotka hän haluaa erottaa huoltajuudesta. Näin hän ikään kuin kokoaa isyysasiat ”pakettiin” neuvottelun rakenteen selkiinnyttämiseksi. Samalla lause toimii vanhemmille vihjeenä juridisen kehyksen vaihdoksesta rennompaan käytännölliseen kehykseen.

Ote 6: Juridisten asioiden syvälinen läpi käynti
Neuvottelu

- 1 Lv: Joo, eli näätte...siellä on ne samat tiedot mitkä oli äskeisessä pa-
2 perissa siellä ylhäällä. Sitten Miikalle on siellä teksti..."tunnustan
3 olevani yllä mainitun lapsen isä..." ja että tunnustamislausunnon
4 vastaanottaja eli minä...niin olen selvittänyt nää tunnustamisen
5 merkitykset ja oikeusvaikutukset. Eli ne oli ne sukulaisuussuhde,
6 perimisoikeus ja elatusvastuu.
- 7 M: Ai tähänkö minä laitan nimeni...?
8 Lv: Joo, laitat siihen nimes... ja mä näytän Annillekin tästä tämän
9 oman osansa....
- 10 N: Siis mä käytän Katriinaa kutsumanimenä...
11 Lv: Aaa...siis Katriina on sun kutsumanimi...merkitäänpäs tuon
12 ne...Sepä se kun tässä tuttavuus kestää puoli tuntia niin ei tuu edes
13 oikea etunimi...
14 N: Noo...
- 15 Lv: Niin sitä aina olettaa että se ensimmäinen nimi on se kutsumani-
16 mi, kun ihmiset yleensä käyttää sitä ensimmäistä nimeä mut sitä aina
17 huomaa että pitäs kysyä sitä kutsumanimeä erikseen...Se on näkö-
18 jään hirveän yleistä että se ensimmäinen nimi ei ole se kutsumanimi
19 sitten kuitenkaan...Eli Katriinalta kysytään siis, että sua on kuultu
20 tässä lapsen äitinä...et kiistä hänen yllä tunnustamaa isyyttä,
21 ja...sulle oli varattu tilaisuus tulla kuulluksi.
- 22 N: Mmm. Eli allekirjoitus tähän...?
23 Lv: Joo allekirjoitus siihen. Ja sit otetaan tuo kakkoskappale...
24 Lv: No nyt on tää isyysasia sikäli selvä, mutta tuota noin...kerron
25 teille vielä semmosesta kun huoltajuusasiasta, eli Suomessa on niin
26 kun nää lait että ne pilkkoo niin kun tavallaan nämä lapsen asiat
27 kahteen osaan...eli isyyden kautta tuli niin kun nämä asiat (viittaa
28 edellä kertomiinsa oikeusvaikutuksiin), ja sitten kuitenkin on
29 semmonen yhteishuoltajuuden käsite, eli tämmösisistä juridista
30 päätöksen tekoa lapsen asemaa koskevaa, että... tässä tilanteessa olis
31 mahdollisuus vahvistaa huoltajuus myös hänelle (viittaa isään), sen
32 jälkeen kun isyys on vahvistettu. Eli lapsen syntymän perusteella
33 sinä (viittaa äitiin) oot lapsen ainut huoltaja, niin sanottu yksinhuolta-
34 ja.
- 35 N: Mmmm...?
36 Lv: Ja nyt on erittäin tärkeää nyt ymmärtää se, että yksinhuoltajuus
37 on eri asia kuin se, mistä puhutaan tuolla telkkarissa kun puhutaan
38 siitä, että...tämmöisestä taloudellisesta yksinhuollosta uutisoidaan,
39 että Suomessa on tämän ja tämän verran talouksia, joissa yksi
40 vanhempi kantaa ruokaa talouteen jossa on sitten niin kun lapsia.
41 Tämähän on tämmönen yksinhuoltajuuden yleisempi ymmärretty
42 käsite. Ja tämmösellä taloudellisen yksinhuoltajuuden perusteella
43 Kelakin maksaa sitten lapsilisiin sitä yksinhuoltajakorotusta, että jos
44 perheessä ei ole kuin yksi vanhempi...aikuinen. Mutta sit se, mistä
45 me ollaan täällä kiinnostuneita, on se huoltajuus, josta mainitaan laki
46 lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta vuodelta...-92 on vissiin se
47 korjattu versio. Eli semmonen tilanne, että jos sosiaaliviranomaiset;

48 lääkärit, kouluviranomaiset, poliisit, käsittelee jossain asiassa teidän
49 lapsen asiaa alaikäisenä, niin vain huoltajalla on mahdollisuus saada
50 tällaisia tietoja. Eli siinä mielessähän sun asema (viittaa isään) ois
51 niin kun tavallaan ehkä järkevä jos te yhdessä aiotte lapsen kans elää
52 ja kasvattaa...

53 N: Niin..! (oivaltava lausahdus)

54 M: Entäs sitten kun menee naimisiin?

55 Lv: No sittenhän se tuota niin...se tulee takautuvasti se huoltajuus
56 myös sinulle. Mut et se huoltajuus on siis mahdollista sopia tässä-
57 kin...mut et jos menisi vuoden päästä naimisiin niin se tulisi se huol-
58 tajuus sitten samalla tavalla suhteessa häneenkin (viittaa
59 äitiin)...vaikka hän onkin ollut huoltaja siihen saakka.

60 M: Niin....(?)

61 Lv: Et se huoltajuus on sikäli vähän hankala, että se mainaa se huol-
62 tajuuden käsite vähän hämartyä, kun...semmonen yksinhuoltajuus,
63 semmonen yksin asuminen on niin kun yleisempää. Että tuota noin,
64 niin kun viime kädessä kysytään, että ootko sä lapsen huoltaja. Mut
65 jos tulis joku tärkeä lääketieteellinen päätös, että tarvitaan huoltajan
66 mielipide, tai jos tulis joku tärkeä arkaluontoinen asia, jota
67 viranomainen ei voi luovuttaa kun huoltajalle, niin sitä ei voitaisi
68 edes isyyden perusteella luovuttaa. Tosin sit esimerkiksi
69 lastensuojelulaki on sellanen, että jos olisi joku lapseen kohdistuva
70 lastensuojelullinen toimenpide, niin siellä on sitten taas niin
71 kun...sellainen alamaininta että myös isyys vaikuttaa, mut kaikissa
72 laeissa se huoltajan asema on niin kun vahvempi.

73 M: Niin just.

74 Lv: Mut et tuota sehän ei rajoita niin kun, et sen jälkeen kun on kaksi
75 huoltajaa niin niitähän on niin kun aika joustava hoitaa niitä lapsen
76 asioita, että kumpi vaan voi ottaa yhteyttä viranomaisiin, tai kumpi
77 vaan voi laittaa vakuutusasiakirjoihin tai puhelinliittymää koskevaan
78 lappuun allekirjoituksen kun on molemmat huoltajia. Et useinhan ei
79 tarvita molempien huoltajien...kerron viisi asiaa joissa se on rajattu
80 silleen että tarvii molempien huoltajien allekirjoituksen, niin näitä on
81 se että jos lapsen uskontokuntaa haluttais muuttaa alaikäisenä, niin se
82 on silleen suojattu, että kato kun huoltajathan vois jossain tilanteessa
83 asua vaikka erossa – joskushan on niin että perheet on eronnu ja kui-
84 tenkin molemmat vanhemmat ovat huoltajia, niin se halutaan niinku
85 varmistaa ettei toinen huoltaja vaikka suutuspäissään vaihda lapsen
86 sukunimeä tai uskontokuntaa toisen huoltajan tietämättä...

87 M: Nii sehän on selvää!

88 Lv:...mut että tavallaan tälle kun yhdessä täytellään lomakkeita niin
89 se on helppo sinne laittaa se puumerkki jos halutaan että lapsen
90 esimerkiks uskontokunta vaihdetaan. Mut yleensähän se on että
91 toisen huoltajan allekirjoitus riittää ettei vaadita molempien...Et ne
92 on nää mopokortti, passiasiakirja, uskontokunta, sukunimen
93 muuttaminen alaikäisenä ja naimisiinmeno alaikäisenä on ne viisi
94 asiaa, joihin molempien huoltajien nimet kysytään ja kaikkia muita
95 asioita saa toinen huoltaja hoitaa. Niin...haluatteko nyt että Miikalle
96 huoltajuus vahvistetaan?

97 N: Joo kyllä ehtottomasti!

- 98 M: Niin sekinkö pitää erikseen vahvistaa ettei riitä se isyys....?
99 Lv: Niin se vaan on että se huoltajuus on näissä avioliiton ulkopuo-
100 lella syntyneiden lasten kohdalla automaattisesti yksin äidillä, ellei
101 sitä muuteta yhteishuoltajuudeksi.
102 N: Niin, no kyllä se on selvää että yhteiseks...
(Pari 1.)

Ote alkaa lastenvalvojan esitellessä vanhemmille isyyden tunnustamispöytäkirjaa. Lastenvalvoja esittää lauseلمان ”tunnustan olevani yllämainitun lapsen isä” miehelle käyttäen tämän etunimeä – tavoitteena on luultavasti etunimeä käyttäen tehdä tilanteesta rennompia ja ei niin muodollinen, sekä antaa vanhemmille kuva yksilöllisestä palvelusta. Lastenvalvoja selvittää hyvin perusteellisesti, mihin mies myöntyy allekirjoittaessaan lomakkeen: hän erittelee tarkasti, että tunnustamislauseلمان vastaanottajalla tarkoitetaan häntä eli lastenvalvojaa, ja luettelee vielä kerran tunnustetun isyyden oikeusvaikutukset, ettei mikään jäisi epäselväksi. Mies ymmärtää lastenvalvojan puheen sisältävän piilevän kysymyksen, koska hän kysyy, mihin kohtaan allekirjoitus tulee kirjoittaa (rivi 7). Tämä kertoo, että mies on pysynyt mukana lastenvalvojan kertomuksessa – he siis jakavat saman juridisen kehyksen, eikä kehysepäselvyyksiä synny. Lastenvalvojan antaessa myös naiselle allekirjoitettavan lomakkeen hän käyttää vahingossa naisen väärää etunimeä luullen sitä kutsumanimeksi. Nainen kuitenkin reagoi tilanteeseen välittömästi korjaten asian ja kertoen oikean kutsumanimensä. Samalla juridinen kehys väistyy ja vaihtuu jutusteluksi: lastenvalvoja selittelee väärinkäsityksen johtuvan lyhyestä tuttavuudesta, jolloin nimetkään eivät tahdo mennä oikein. Sanaa *tuttavuus* käyttäen hän antaa positiivisen ja ei-muodollisen merkityksen neuvottelulle. Nainen tuntuu hyväksyvän erehdyksen sanoessaan ”noo”, mille voisi antaa merkityksen ”no ei se mitään”. Lastenvalvojan puhe jatkuu vielä jutusteleavassa kehyksessä hänen pohtiessaan kutsumanimen ja ensimmäisen nimen yhteyttä toisiinsa.

Rivillä 19 jutustelukehys vaihtuu takaisin juridiseen kehykseen, kun lastenvalvoja esittää äidille nyt oikeaa etunimeä käyttäen tiedot (varattu tilaisuus tulla kuulluksi, ei kiistä miehen tunnustamaa isyyttä), jotka hänen tulisi allekirjoituksellaan hyväksyä. Osoituksena siitä, että molemmat osapuolet liikkuvat samassa kehyksessä, nainen vastaa lastenvalvojan osoittamiin seikkoihin ”mmm, eli allekirjoitus tähän?”. Lastenvalvoja ei käytä suoria kysymyksiä, vaan vanhempien tulee lukea kysymykset rivien välistä. Tällä lastenvalvoja saattaa tähdätä paitsi siihen, että mahdolliset kehysepäselvyydet tulevat hel-

posti esiin, myös siihen, ettei tilanne saa liian haastattelumaisia ja siten muodollisia piirteitä.

Isyyden tunnustamislomakkeiden allekirjoituksen jälkeen lastenvalvoja ottaa esille huoltajuuskysymyksen rivillä 25. Hän selvittää, Suomessa sekä isyyttä että huoltajuutta säätelevät omat lainsäädäntönsä, ja ne pitäisi erottaa toisistaan. Lastenvalvojan repliikki (rivit 25-34) on paljon informaatiota sisältävä: siinä tulee esille paitsi isyyden ja huoltajuusasian juridinen eroavaisuus, *yhteishuoltajuuden* käsite, lapsen asemaa koskeva juridinen *päätöksen teko*, mahdollisuus huoltajuuden *sopimisesta* myös isälle ja että lapsen syntyessä avioliiton ulkopuolella äiti on automaattisesti *yksinhuoltaja* ilman sopimusta. Repliikin informaatiotulva on todella laaja, mikä aiheuttaakin pientä kehyksen murtumista (breaking the frame) – kehyksen ylläpitäminen epäonnistuu lastenvalvojalta hieman siinä mielessä, etteivät vanhemmat pysy täysin tilanteen tasalla. Tästä osoituksena on naisen kommentti rivillä 35: ”mmmm...?”. Äänne toimii lastenvalvojalle vihjeenä siitä, ettei kaikki hänen kertomansa ole mennyt perille ja lisäselvennystä kaivataan. Lastenvalvoja havaitseekin naisen epätietoisin kommentin, koska hän alkaa selventää juridisen ja yleisen käsityksen mukaisen yksinhuoltajuuden eroja käytännön tasolla (rivit 36-52): hän pyrkii esimerkkien kautta havainnollistamaan *taloudellisen* yksinhuoltajuuden ja *juridisen*, lapsen huolto ja tapaamisoikeus –lain säätelemän *huoltajuuden* välisiä eroja. Naisen kommentin perusteella (Niin..!, rivi 53) asian selventäminen käytännöllisellä tasolla toimiikin, ja kehyksen hetkellinen murtuminen saadaan korjattua. Mies osoittaa kiinnostuksensa huoltajuusasiaa kohtaan esittämällä kysymyksen, kuinka naimisiin meno vaikuttaisi lapsen huoltajuuteen. Lastenvalvoja pyrkii selittämään, että ilman yhteishuoltosopimusta isästä tulee takautuvasti lapsen huoltaja avioliiton perusteella. Miehen kommentti (”niin...(?)”, rivi 60) kuitenkin ilmaisee, ettei asia tullut täysin selväksi. Lastenvalvoja toteaa rivillä 61-62, että huoltajuuden käsite on todella hieman vaikeaselkoinen. Hän pyrkii selventämään asiaa taas käytännön kautta, että huoltajuus on nimenomaan päätösvaltaa ja tiedonsaantioikeutta lapsen asioissa ja menee yleensä aina pelkän isyyden ohi. Esimerkkinä hän nimeää eri viranomaisilta saatavat tiedot ja tärkeät lääketieteelliset päätökset, sekä poikkeuksena lastensuojelulliset toimenpiteet, joihin myös isyys vaikuttaa. Asian selventäminen käytännön kautta johtaa taas kehyksen murtumisen korjaamiseen, mistä osoituksena on miehen oivaltava kommentti rivillä 73.

Myös Huttunen (2001, 52) pitää *yksinhuoltaja-käsitettä* epämääräisenä. Yksivanhempaista perhettä kutsutaan yleisesti yksinhuoltajaperheeksi, jolloin toinen vanhemmista vastaa käytännössä yksinään lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Toisaalta tällaisissa tilanteissa ulkopuoliset ihmiset eivät useinkaan tiedä virallista huoltoratkaisua tai sitä, kuinka paljon etävanhempi on mukana lapsen elämässä. Toinen yksinhuoltaja-käsitteellä tarkoitetaan taas lapsen virallista huoltoratkaisua, eli sitä, että toinen vanhemmista on nimetty lapsen viralliseksi huoltajaksi.

Kehysten vakiintuessa juridiseen kehykseen – toisin sanoen kun lastenvalvoja huomaa, että vanhemmat ovat asiasta jyvällä – hän syventää asian käsittelyä entisestään koskemaan huoltajien asemaa toisiinsa nähden. Hän kuvaa lapsen asioiden hoitamisen sujuvan *joustavammin*, mikäli vanhemmilla on yhteishuoltajuus. Tällä hän pyrkii johdattelemaan vanhempia positiivisen ratkaisun tekemiseen erittelemällä yhteishuoltajuuden hyötyjä. Lastenvalvojan tyyli selventää ja perustella asioita käytännön esimerkkien kautta jatkuu, kun hän nostaa huoltajan suostumuksen vaativista asioista esille yhteydenotot viranomaisiin, vakuutusasiakirjat ja puhelinliittymät. Tosin hän myös toteaa, että yleensä toisen huoltajan suostumus riittää, lukuun ottamatta tiettyjä rajattuja seikkoja, joihin vaaditaan molempien huoltajien allekirjoitus. Lastenvalvoja haluaa korostaa myös sitä, että erotilanteessa yhteishuoltajuus takaa vanhemmille yhtäläiset päätösoikeudet lapsen asioissa. Miehen kommentti (”nii sehän on selvää!”) ilmaisee selvästi hänen ajattelevan samoin. Lastenvalvoja jatkaa vielä informaatiota eritellen ne viisi asiaa, joihin vaaditaan molempien huoltajien suostumukset ja kysyy sitten painokkaasti, haluavatko vanhemmat lapsen huoltajuuden myös miehelle. Äidin vastaus (”joo kyllä ehottomasti!”) saa miehen vielä tarkistamaan, eikö pelkkä isyys riitä myös huoltajuuden saamiseksi (Niin sekinkö pitää erikseen vahvistaa ettei riitä se isyys....?). Vaikka aiemmin otteessa mies tuntui viestivän olevansa samassa kehyksessä (oivaltavat lausahdukset), viittaa kommentti siihen, ettei kaikki lastenvalvojan antama informaatio ole sitenkään saavuttanut ymmärrystä. Tällä kertaa kyse on *virheellisestä kehystämisestä* (errors in framing): mies on ilmeisesti ymmärtänyt lastenvalvojan tiedonannon informatiivisen luonteen, mutta tiedon yhdistämisessä käytäntöön ilmenee vaikeuksia. Lastenvalvojan vastaus (”niin se vaan on että se huoltajuus on näissä avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten kohdalla automaattisesti yksin äidillä, ellei sitä muuteta yhteishuoltajuudeksi”) viittaa juridiikkaan ja siitä on ymmärrettävissä merkitys, ”että asia nyt vain on niin kuin se on”. Äidin vastaus rivillä 102 ilmaisee selkeän mielipiteen siitä, että hän ha-

luaa yhteishuoltajuuden. Samalla äiti osoittaa vastauksellaan myös miehelle asian olevan selvä ja ettei se kaippaa enää käsittelyä.

Olen halunnut kyseisellä otteella havainnollistaa paitsi sitä, kuinka juridiikka voi isyysneuvottelussa ilmetä, myös sitä, kuinka kehysten epäselvyyksien ilmetessä ihmisillä on taipumus selventää asioita esimerkiksi sitomalla ne tuttuihin ja arkipäiväisiin asioihin. Kyseisessä otteessa juridisia asioita – isyyttä ja huoltajuutta – käsitellään kuitenkin muita aineiston neuvotteluita yksityiskohtaisemmin ja tarkemmin, mikä ilmentää paitsi lastenvalvojan pohdiskelevaa työtapaa ja asettumista juridisessa kehyksessä vahvasti tiedonjakajan rooliin. Myös vanhempien nuorella iällä voi olla vaikutusta asioiden syvälliseen käsittelyyn. Vaikka asioiden perusteellinen käsittely ja selkiinnyttäminen esimerkkien kautta onkin yleisesti ottaen vanhempien etuihin tähtäävää, vaikeuttaa se joissakin kohdin asioiden seuraamista ja tuloksena on aika-ajoin *kehysten epäselvyyksiä* (ambiguity).

Ote 7: Aiemman kokemuksen hyödyntäminen pohjatietona Neuvottelu

- 1 Lv: No niin, teillä on tosiaan ennestään yhteinen lapsi ja onko teillä
- 2 yhteishuolto hänen osaltaan?
- 3 N: On.
- 4 Lv: Elikkä ihan samalla tavalla tämä isyyden vahvistaminen nytkin
- 5 tapahtuu, eli tässä täytellään ja allekirjoitellaan nämä tunnustamislo-
- 6 makkeet ja ne menee sitten maistraattiin vahvistettavaksi ja siellä ne
- 7 viipyy noin pari viikkoa ja sitten tulee ne päätökset postissa kotia. Ja
- 8 tuota... tässä ajanvarauspuhelun yhteydessähän minä otin jo nämä
- 9 tässä lomakkeessa tarvittavat tiedot valmiiksi että voin jo kirjoittaa
- 10 nämä paperit valmiiksi ettei mene niin kauan aikaa, elikkä tässä on
- 11 kolmenlaista paperia mitkä on täytetty ja mitkä pitää allekirjottaa, eli
- 12 kuulemislomake ja tunnustamislomake, ja sitten yhteishuoltosopi-
- 13 muslomake, niin kun on viimeksikin tehty. Ja tähän kuulemislomak-
- 14 keeseen on kirjattu nämä henkilötiedot, yhdessä asumiset ja sitten
- 15 tämmöset pakolliset vakuutus- ja vakuuttuneisuuskohdat, jotka maist-
- 16 raatti kaikilta vaatii, elikkä että isä-tunnustaja on vakuuttunut isyydes-
- 17 tään ja äiti vakuuttaa ettei kukaan muu mies voi olla lapsen isä ja
- 18 isyystutkimuksia ei tarvita. Ja mikäli näin on, niin siihen tulee nimet.
- 19 Ja katsokaa läpi vielä ne tiedot...
- 20 M: (Allekirjoittaa lomakkeen nopeasti ja hieman närkästyneen oloi-
- 21 sena, ei puhu sanakaan)
- 22 N: (Allekirjoittaa lomakkeen)
- 23 Lv: Ja nämä tunnustamisen oikeusvaikutukset...jos ne on unohtunut
- 24 niin tuosta ne voi lukaista läpi, siinä ne on lyhyesti kirjattuna. Käy-

25 hemmista on ihan samanlaisessa asemassa siihen lapseen nähden ju-
26 ridisesti, ihan niin kun avioliitossa, että mitään eroa ei sitten ole.
27 M&N: (Lukevat nopeasti isyyden tunnustamisen oikeusvaikutukset
28 läpi paperilta)
29 Lv: Tämä isyyden vahvistaminen on tarpeen silloin kun lapsi ei synny
30 avioliitossa, niin sittenhän se on vaikka avoliitossa on ja vaikka kuin-
31 ka kauan ois avoliitossa ollutkin, niin sen joutuu tälleen vahvistutta-
32 maan, jotta se syntyy se tämmönen juridinen sukulaisuussuhde lapsen
33 ja isän välille. Ja nyt on tämä tunnustamispaperi, siinä on henkilötie-
34 dot, tunnustamislausuma kolmella rivillä, jonka sitten isä allekirjoi-
35 tuksellaan hyväksyy, elikkä tunnustaa olevansa tämän yllämainitun
36 lapsen isä, ja on tietoinen tunnustamisen oikeusvaikutuksista, eli niis-
37 tä mitä luitte äsken...
38 M: (Allekirjoittaa tunnustamislomakkeen pikaisesti, ei sano sanakaan.
39 Edelleen närkästynyt, jopa vihainen olemus)
40 Lv: Siiten siihen tulee äidin hyväksyminen... ja se tulee tuonne (näyt-
41 tää paperista). Sitten tunnustamispaperista teille tulee sitten ne pää-
42 tökset postissa kotia noin kahden viikon päästä. Ja tuota... onko tällä
43 vanhemmalla lapsella isän vai äidin sukunimi?
44 N: Isän.
45 Lv: Joo. Kuuluttekste kirkkoon vai siviilirekisteriin?
46 N: Kirkkoon.
47 Lv. Elikkä ristiäisissä papille pitäisi näyttää tämäkin niin sitten tulee
48 kummankin lapsen sukunimeksi sama, niin se pitäis ollakin, mutta
49 ennen kun isyys on vahvistunut ja lapsi kastettais, niin sitten se tulis
50 äidin nimelle. Teillä varmaan ristiäiset on nyt parin viikon sisään?
(Pari 4.)

Lastenvalvoja käyttää neuvottelussa hyväkseen vanhempien aiempaa kokemusta isyyden selvittämisestä, mikä tekee tilanteesta hieman esikoislapsen isyyden selvittämistä rutiininomaisemman ja nopeampitempoisemman. Neuvottelun yleinen ilmapiiri vaikuttaa hieman kireältä, mikä näkyy etenkin miehen kehon kielessä, sekä koko neuvottelun kestäväenä puhumattomuutena. Nainen ottaa siis täyden lastenvalvojan esittämiin kysymyksiin vastaamisvastuun tilanteessa. Näin ollen neuvottelussa ei päästä ollenkaan jutustelukehyyksen tasolle, vaan puhe kääntyy miltei suoraan juridiseen kehykseen. Tällöin myös lastenvalvojalle lankeava rooli on hyvin ammattimainen, jopa jäykähkö.

Neuvottelun kireän ilmapiirin ja keskusteluyhteyden katoamisen syynä voi jo alun perin olla vanhempien ja lastenvalvojan tilanteen ristiriitainen kehystäminen. *Kehysten ristiriidat* (frame disputes) viittaavat tilanteisiin, joita voidaan tulkita monella, keskenään ristiriitaisilla tavalla. Tällöin osapuolet vastaavat eri tavoin kysymykseen ”mitä täällä on oikein tapahtumassa?”. (ks. Goffman 1974, 321-338.) Kysymys toimii siis välineenä,

jonka kautta yksilö pyrkii ymmärtämään ympäröivää maailmaa, toisin sanoen kyse on asioille ja tapahtumille annetuista merkityksistä (Puroila 2002, 41-42).

Otteessa tilanne näyttäytyy lastenvalvojalle ensisijaisesti työtehtävänä, jota juridiikka säätelee, kun taas vanhempien tilanteelle antamat merkitykset viittaavat enemmän byrokraattiseen pakkotilanteeseen. Neuvottelun lähtökohdat, joissa osapuolet kehystävät tilanteen hyvin ristiriitaisesti, vaikeuttaa sujuvan ja antoisan keskusteluyhteyden syntymistä oikeastaan koko neuvottelun aikana.

Otteesta on löydettävissä useita kohtia, joissa lastenvalvoja pyrkii legitimoimaan isyyden selvittämisen prosessia. Riveillä 15-18 lastenvalvoja pyrkii legitimoimaan kuulemislomakkeen vakuutus- ja vakuuttuneisuus –kohtien allekirjoittamista korostamalla sitä, että maistraatti niitä vaatii voidakseen vahvistaa isyyden. Samoin riveillä 23-26 lastenvalvoja tuo esille, että isyyden vahvistuttua ja yhteishuollosta sopimisen jälkeen vanhemmat ovat tasa-arvoisia juridisesti: ”käytännössä kun yhteishuolto ja isyys vahvistetaan, niin kumpikin vanhemmista on ihan samanlaisessa asemassa siihen lapseen nähden juridisesti, ihan niin kun avioliitossa, että mitään eroa ei sitten ole.” Tällä lastenvalvoja pyrkii paitsi toteamaan tosiasiat, ehkä myös saamaan isän vakuuttuneeksi tilanteen tarpeellisuudesta. Vielä riveillä 29-33 lastenvalvoja kertoo sen, miksi kyseinen neuvottelu on käytävä: ”tämä isyyden vahvistaminen on tarpeen silloin kun lapsi ei synny avioliitossa, niin sittenhän se on vaikka avoliitossa on ja vaikka kuinka kauan ois avoliitossa ollutkin, niin sen joutuu tälleen vahvistuttamaan, jotta se syntyy se tämmönen juridinen sukulaisuussuhde lapsen ja isän välille.” Lastenvalvoja viitatessa avoliiton keston hän nostaa esiin ehkä vanhempia askarruttavan hiljaisen kysymyksen siitä, miksi neuvottelu on käytävä, vaikka he ovat eläneet yhdessä miltei viidentoista vuoden ajan. Lisäksi hän viestittää asiakkaille, ettei heidän kohtelussaan ole mitään erityistä, vaan kaikkia avoliitossa eläviä kohdellaan samalla tavoin.

Ote havainnollistaa hyvin paitsi juridisen kehyksen ilmenemismuotoja neuvotteluissa, myös sitä, kuinka lastenvalvoja katsoo tarpeelliseksi legitimoida yhä uudelleen sitä, miksi neuvottelu on käytävä ja miksi se on tarpeellinen. Lastenvalvoja ei ehkä legitimois isyyden selvittämisen tarpeellisuutta pelkästään vanhemmille, vaan myös itselleen saaden vahvistusta omalle ammatti-identiteetilleen. Juhila ja Pösö (2000) puhuvat artikkelissaan ongelmalyönnön legitimitietin retorisesta ylläpitämisestä: millä oikeudella asiakkaan asioita ylipäätään selvitetään? Legitimitietti ei Juhilan ja Pösön mukaan

kaan asioita ylipäättään selvitetään? Legitimiteetti ei Juhilan ja Pösön mukaan pysy yllä ainoastaan työntekijän toiminnan kautta, vaan se edellyttää myös asiakkaiden panosta hyväksyä ja tyytyä rooleihinsa. Aina, kuten tässäkin tapauksessa, legitimiteetin ylläpitäminen ei välttämättä onnistu molemminpuolisesti, vaan asiakkaat voivat kyseenalais-
taa ja testata työn legitimiteettiä.

6.2.3 Sosiaalityön kehys

Sosiaalityön kehyksessä lastenvalvojan rooliksi muodostuu helposti ohjaajan, neuvonantajan tai asiantuntijan rooli. Ohjaava rooli esiintyy etenkin etuuksien ja palveluiden selvittämisessä, neuvojan rooli tulee esiin usein perhetilanteeseen liittyvän ja neuvoa antavan puheen yhteydessä. Asiantuntija-rooli ilmenee yleisemmistä, esimerkiksi perhe-
muotoja koskevista asioista keskusteltaessa.

Yleensä sosiaalityössä työntekijä soveltaa suoraa neuvonantoa vain harvoin. Neuvomista ja neuvonantoa esiintyykin yleensä pikemminkin vihjailuna, kuin yksiselitteisenä ja suorana puheena. Neuvonannossa keskeiseksi ongelmaksi voi nousta neuvottavan henkilön *kasvojen* (ks. Goffman 1955) joutuminen uhatuksi, koska neuvonantoon voi sisältyä ajatus neuvottavan henkilön tietojen tai taitojen kyseenalaistamisesta ja jopa aliarviomisesta. Tosin neuvominen ei aiheuta kehysten törmäämisiä silloin, kun asiakas nimenomaan pyytää neuvoa työntekijältä. Usein neuvomista ei myöskään koeta yhtä vahvasti kasvoja uhkaavana silloin, kun työntekijä varoistaa puhettaan. Suoninen (2000) onkin eritellyt aineistostaan esiin nousseita puheen varoistamisen keinoja, joilla neuvonantoa pyritään lieventämään. Näitä ovat takkuilu, sanavalintojen pehmennykset, humoristisuus ja selitykset. Tällaisilla ”ylimääräisyyksillä” pyritään kiertämään jonkin aran asian ympärillä – asia siis merkitään arkaluontoiseksi. (Suoninen 2000.)

Seuraavassa tarkastelen, kuinka sosiaalityön kehys voi ilmetä isyyden selvittämistä koskevissa neuvotteluissa. Koska sosiaalityön kehukseen sisältyy usein neuvonantoa, *kehysten ristiriitoja* (frame disputes) esiintyy melko usein. Pyrinkin havainnollistamaan otteita analysoiden, miksi ja missä tilanteissa lastenvalvojan ja vanhempien kehukset saattavat törmätä toisiinsa.

Ote 8: Neuvonantoa palveluista ja etuuksista
Neuvottelu

- 1 Lv: Onks sitte tuota kaikki muut asiat niinku hoidossa; lapsilisät on
2 haettu ja...?
3 N: On on.
4 Lv: ...niin et tuolla neuvolassahan teidän on helppo kysyä kaikista
5 meidän kunnan palveluista kun niiden tehtävähän on kertoa
6 muustakin kun lapsen terveyteen liittyvistä asioista...
7 N: Joo, tiedän!
8 Lv: ...niin et ne osaa siellä niinku tarvittaessa antaa hyvinkin siellä
9 neuvoja ja tietoa viranomaisten toiminnasta tai yleensäkin kunnan
10 kaikista palveluista, et se kannattaa muistaa aina kun siellä käy. Et
11 me tehdään paljon niinku yhteistyötä, ei me vaihdeta asiakkaiden
12 tunnistetietoja, mut me niinku tehdään joissain asioissa yhteistyötä et
13 me yritetään saada niinku toisillemme vaihdettua sitä tietoo, et ne
14 tietäis meidän palveluista ja me tiedettäis niiden palveluista ja toi-
15 minnasta et sillee ne osaa siellä kyllä hirveen hyvin auttaa eteenpäin
16 muussakin kun painon ja pituuden kehityksen suhteen, et kun se on
17 sellanen paikka missä joutuu kuitenkin käymään, niin siellä
18 kannattaa sit kysyä jos joku mietityttää, että onko esim perhetyötä ja
19 onko päivähoitopaikkoja myöhemmin tai mitä asioita nyt tuleeekaan
20 mieleen...mitä etuuksia tai avustuksia on mahdollista lapsiperheen
21 saada tämmösessä tilanteessa... sieltä sitten osaavat neuvoa suoraan
22 oikeisiin paikkoihin. Millon tuota, ootteko te miettinyt tuota sitä
23 kastepäivää?
24 N: 13.8.
25 Lv: Joo, se ehtii hyvin tulla teille tää paperi.
26 N: Joo hyvä!
(Pari 1.)

Kyseisessä episodissa sosiaalityön kehys näyttäytyy hyvin vahvasti – lastenvalvoja toimii neuvonantajana vanhemmille etuuksista ja kunnan palveluista, eikä peittele neuvoa ja jopa holhoavaa otettaan. Hän korostaa etenkin neuvolan keskeistä roolia lapsiperheen yhtenä tukipylväänä kunnallisten palveluiden verkossa.

Riveillä 1-2 lastenvalvojan puhe suuntautuu selvästi sosiaalityön kehukseen. Hän aloittaa puheensa hieman varovaistamalla sitä: ”Onks sitte tuota kaikki muut asiat niinku hoidossa”. Lause sisältää itse asiaa kiertäviä sanoja (sitte, tuota, niinku), joiden tarkoitus on saada lause kuulostamaan siltä, ettei se uhkaa vanhempien kasvoja. Esimerkiksi hoidossa olevista asioista lastenvalvoja nostaa lapsilisän hakemisen, johon nainen vastaa ”on on” rivillä 3. Vastauksellaan nainen haluaa ilmaista selvästi, että asia on kunnossa eikä lastenvalvojan tarvitse kantaa siitä huolta. Vastaukseen sisältyy siis pienoinen aja-

tus myös siitä, ettei lastenvalvojan tarvitse neuvoa vanhempia kaikesta, vaikka he nuoria ovatkin. Lastenvalvoja jatkaa kuitenkin neuvonantoa siitä, että neuvolan tehtäviin kuuluu lapsen terveyteen liittyvien kysymysten ohella vastata myös vanhempien muihin, esimerkiksi kunnan palveluihin liittyviin kysymyksiin. Nainen keskeyttää lastenvalvojan neuvonannon kärkkäällä kommentillaan ”joo, tiedän!”, mikä ilmaisee selkeästi neuvotteluun syntyneen kehysristiriidan. Tässä kohdassa lastenvalvojan ja vanhempien tilanteelle antamat merkitykset menevät siis ristiin, mikä aiheuttaa selkeää ilmapiirin kirstymistä. Naista siis selvästi ärsyttää lastenvalvojan liiallisuuksiin menevä neuvonanto.

Vaikka nainen ilmaisee selkeästi, etteivät vanhemmat kaipaa enempää tietoa neuvolan toimintaperiaatteista, lastenvalvoja jatkaa neuvonantoa neuvola-asioista riveillä 8-12. Lastenvalvoja katsoo siis neuvonannon palvelevan perheen etuja, eikä itse tulkitse sitä holhoavaksi tai vanhempia ärsyttäväksi. Puheessa lastenvalvoja korostaa etenkin neuvolan vastuullista roolia lapsiperheiden tukena, mutta myös vanhempien kysymisvastuuta ”asiassa kuin asiassa”, mikäli heitä jokin asia mietityttää. Sosiaalityön kehys ilmenee konkreettisesti lastenvalvojan ottaessa esille neuvolan ja lastensuojelun yhteistyön, sekä hänen ohjeistaessaan vanhempia kysymään muun muassa perhetyöstä ja etuuksista. Lastenvalvoja käyttää puheessaan reilusti sosiaalityöhön yleisesti liitettyjä termejä (perhetyö, etuudet ja avustukset), vaikka vanhemmat saattavat kokea ne helposti heidän kasvojaan uhkaaviksi ja vanhemmuuttaan kyseenalaistaviksi. Tämä vanhempien kasvojen uhatuksi kokeminen saattaa vielä voimistua, kun lastenvalvojan puheesta voi saada yksilöidyn käsityksen: ”etuuksia tai avustuksia on mahdollista lapsiperheen saada tämmö- sessä tilanteessa...”. Painotus sanoissa *tämmösessä tilanteessa* voi aiheuttaa vanhemmil- le kokemuksen, että heidän katsotaan tarvitsevan vanhemmuuteensa tukea pärjätäkseen lapsensa kanssa. Otteessa kehukset ovat siis osittain ristiriidassa keskenään – samaan aikaan kuin lastenvalvoja tuntee ehkä tekevänsä arvokasta ja nuoria vanhempia ohjaa- vaa ja tukevaa työtä, vanhemmat tyrmistyvät joutuessaan neuvonannon vyörytykseen.

Ote 9: Hieman hienovaraisempaa neuvonantoa Neuvottelu

- 1 Lv: Miten muuten, onko muut asiat kunnossa...kelan suuntaan, oot-
- 2 teko hakenu lapsilisän?
- 3 N: Joo ajat sitten!

- 4 Lv: No hyvä, muistatte sit et neuvola on semmonen paikka mistä voi
5 kysellä paitsi kaikesta lapsen kehitykseen ja terveyteen liittyvistä
6 asioista, niin ne osaa siellä kertoo myös kaikista meidän kunnan
7 palveluista ja kaikesta tarpeellisesta, et he kyllä siellä tietää jos tulee
8 jotain kysyttävää....
9 N: Niin varmasti.
10 Lv: Niin et hekin ovat sitten tukena ja antavat tarpeellisia neuvo-
11 ja...et heiltä voi kysyä ihan kaikesta. Oisko teillä vielä jotain
12 kysyttävää tästä isyydestä tai huoltajuudesta tai jostain muusta...?
13 M: Eiköhän ne tuossa tullu jo....
14 N: Eipä oo.
15 Lv: Sitten minä toivotan teille oikein mukavaa vauvaperheen syksyä
16 N&M: Joo kiitos, hei hei!
(Pari 2.)

Tässä otteessa lastenvalvojan neuvonanto ja ohjaus näyttäytyvät hieman hienovaraisemmin ja suppeammassa muodossa kuin edellisessä otteessa. Sosiaalityön kehys ilmenee kuitenkin selkeästi lastenvalvojan ottaessa esille lapsiperheiden etuuksista muun muassa lapsilisän, sekä ohjatessa vanhempia kysymään neuvolassa esimerkiksi kunnan tarjoamista palveluista. Nyt keskustelussa ei kuitenkaan tule esiin selkeästi sosiaalityön termistöön lukeutuvia käsitteitä, joten vanhemmat eivät ehkä koe kasvojaan uhatuiksi neuvonannosta huolimatta.

Rivillä 4 lastenvalvoja aloittaa vanhempien neuvomisen melko voimakkaasti ("..*muistatte* sit et neuvola...") käyttäen jopa kärkevää muotoa, joka olisi saattanut aikaansaada pienoista kehysristiriitaa, muttei sellaista kuitenkaan ilmene. Naisen kommentti lastenvalvojan neuvonantoon onkin vain lähinnä toteava ("niin varmasti"). Lastenvalvoja korostaa kuitenkin vielä seuraavassa repliikissään neuvolan roolia vanhempien tukena, tosin vaihtaa kehystä nopeasti juridiseen kehykseen tiedustellen, onko heillä kysyttävää isyysasioihin liittyen. Neuvottelu päättyy neutraaleissa tunnelmissa ilman kehyksissä ilmeneviä epäselvyyksiä.

Ote 10: Lastenvalvojan kannanotot perheen tilanteeseen
Neuvottelu

- 1 Lv: Niin niin. Mut sillä lailla että teillä on niin kun semmonen ihan
2 hyvä hetki tälle lapsen syntymälle, että on niinku asunnot ja kaikki
3 on....
4 N: On on...

- 5 Lv: ...sillee tota niinku turvattu, et kaikki on suht koht hyvällä mal-
6 lilla. Et silleen on turvattu tilanne. Et on vähän...on työtä ja on opin-
7 not sitten jo niin hyvällä mallilla...?
8 N: Niin kyllä meillä on ihan....niinku vakaa tilanne.
9 Lv: Joo... no se on mukava kuulla, että lapsi on sitten tervetullut ja
10 hänen elämänsä turvattu niiltä osin.
11 M: Niin kyllä.
(Pari 1.)

Kyseissä otteessa lastenvalvojan puheesta on erotettavissa rivien välistä hänelle kuuluvan myös lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävien lastenvalvojan työn ohessa. Sosiaalityön kehys ilmenee otteessa epäsuorina kysymyksinä ja toteamuksina, joilla lastenvalvoja pyrkii saamaan perheen elämästä selkeämpää kuvaa.

Riveillä 1-3 lastenvalvoja toisaalta toteaa perheellä olevan ”*ihan hyvä hetki lapsen syntymälle*”, toisaalta lauseeseen sisältyy epäsuora kysymys, onko asia todella niin. Naisen vastaus (”on, on...”) ei ehkä vakuuta täysin lastenvalvojaa, koska lastenvalvoja jatkaa perheen tilanteen pohdiskelua (rivit 5-10). Lastenvalvoja kyllä toteaa tilanteen olevan turvattu, mutta pieni huolen häivähdys on luettavissa repliikistä. Nainen ymmärtää pii-
loviestin ja asettuu hieman puolustuskannalle todeten: ”niin kyllä meillä on ihan....niinku vakaa tilanne”. Lastenvalvoja huojentuu selvästi naisen viestistä todeten, että ”on mukava kuulla, että lapsi on sitten tervetullut ja hänen elämänsä turvattu niiltä osin.” Painottaessaan sanoja *niiltä osin* lastenvalvoja tarkoittaa luultavasti perheen taloudellista tilannetta, koska on jo aikaisemmin neuvottelussa esiin tulleet asiat viittaavat taloudellisen tilanteen pohdintaan (lapsiperheille myönnettävät etuudet ja avustukset, perhetyö, opiskelu ja työnteko, asuminen ja niin edelleen).

Ote 11: Ongelmatilanteiden havaitseminen haasteena Haastattelu

- 1 Mut et se niinkun niiden ongelmatilanteiden tiedostaminen on joskus
2 haastavaa. Edellinen sosiaalijohtaja sanoi et tämä lastenvalvojan työ
3 on sitä oikeaa ennaltaehkäisevää sosiaalityöntekijän työtä, eli pitä-
4 pystyä niinkun siinä tilanteessa tavallaan tunnistaa jo niitä avun
5 tarvitsijoita, mut että käytännössä ongelmien ennaltaehkäiseminen on
6 silloin haasteena. Niissä huolto- ja tapaamisriidoissa työntekijän rooli
7 on myöskin haasteellinen, mutta se on silloin ollu jo pitkään tiedossa
8 monilla eri areenoilla. Mut että näissä isyysasioissa lastenvalvoja voi
9 olla se ensimmäinen ihminen joka saa niinku vihiä esimerkiksi

10 puolisoiden aggressiivisuudesta tai päihteiden käytöstä.
(Lastenvalvoja 1.)

Kyseisessä haastatteluotteessa lastenvalvoja pohtii lastenvalvojan roolia sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun kannalta – onko lastenvalvojan yleensä mahdollista huomata lyhyehkön isyyden selvittämistä koskevan neuvottelun aikana mahdollisia viitteitä perheen avun tarpeesta? Lastenvalvoja viittaa puheessaan työskentelykuntansa entisen sosiaalijohtajan ajatukseen, että ”lastenvalvojan työ on sitä oikeaa ennaltaehkäisevää sosiaalityöntekijän työtä...”. On varmasti totta, että lastenvalvojan olisi kyettävä tunnistamaan avuntarvitsijoita jo isyysneuvotteluissa, mutta antavatko nykyiset resurssit myöden ongelmien ennaltaehkäisemiseen, tai edes avun tarpeen huomaamiseen? Valitettavasti resurssit eivät useinkaan riitä ennaltaehkäisevään työhön panostamiseen, kun lastenvalvojat ovat täystyöllistettyjä jo selvien avoliittoisyyksien selvittämisiin liittyvistä tehtävistä. Mikäli selvät avoliittoisyyksien tunnustamiset hoidettaisiin jollakin nykyiselle menettelytavalle vaihtoehtoisella tavalla siten, ettei vanhempien tarvitsisi konkreettisesti saapua lastenvalvojan pakeille, säästyisi tehokasta työaika juuri nykyään paljon korostettuun ennaltaehkäisevään työhön. Kyseinen lastenvalvoja toimii kunnassa myös lastensuojelun sosiaalityöntekijän roolissa, joten on varmaankin luonnollista, että hän pyrkii toteuttamaan lastensuojelijan rooliaan myös lastenvalvojan työtehtäviä hoitaessaan. Roolit siis sekoittuvat ja ovat osittain päällekkäisiä.

Ote 12: Lapsen syntyminen uusperheeseen
Haastattelu

1 Lv: Onhan se hirveesti niinku monimuotoistunu, että nyt kun lapset
2 syntyy niin ne saattaa syntyä näihin uusperheisiin, että kyllä mä sen
3 niinkun otan sen esille, että minkälaisessa elämäntilanteessa tämä
4 lapsi on oikein syntynyt, että siinä just huomaan usein, että on just
5 esimerkiks uusperheeseen syntyvä lapsi tai...että ne on jo niinkun
6 ihan eri viivoilla ne lapset sitten, tavallaan että ne perheet voi siinä
7 tilanteessa elää vielä semmosta yhteen hioutumisen vaihetta eri
8 tavalla, kun siinä on mukana niiden puolisoiden aikaisempia lapsia.
9 Että tietysti ne on se syntyvän lapsen näkökulmasta ihan tavallisia
10 sisaruksia, mutta että siihen isyyteen tai vanhemmuuteen suhtautuu
11 silleen eri tavalla tai sitä tulee mietittyä silleen eri näkökulmasta, kun
12 niitä tuntuu olevan ihan säännöllisesti näitä uusperheitä joihin niitä
13 lapsia sitten syntyy pieniä lapsia...
(Lastenvalvoja 1.)

Otteessa lastenvalvoja pohtii uusperheitä (ks. liite 1, taulukko 4.) sekä sitä, minkälaisessa asemassa lapsi on uusperheeseen syntyessään verrattuna ydinperheeseen. Lastenvalvoja ilmaisee haastattelussa selkeästi, että hän ottaa isyyden selvittämistä koskevissa neuvotteluissa esille sen, minkälaiseen elämäntilanteeseen lapsi on syntynyt. Tällä kysymyksellä hän haluaa ilmeisesti kartoittaa mahdolliset avuntarvitsijat.

Lastenvalvoja perustelee huolensa uusperheiden osalta sillä, että uusperheeseen syntyvä lapsi verrattuna ydinperheen lapseen ”on jo niinkun ihan eri viivoilla ne lapset sitten, tavallaan että ne perheet voi siinä tilanteessa elää vielä semmosta yhteen hioutumisen vaihetta eri tavalla, kun siinä on mukana niiden puolisoitten aikaisempia lapsia.” Lastenvalvojan mukaan uusperheeseen ja ydinperheeseen syntyvät lapset ovat eri viivoilla keskenään: tässä uusperheen yhteen hioutumisen vaihe nähdään siis uhkana syntyvän lapsen asemalle siten, että hän ei välttämättä saa samanlaista kohtelua uusperheessä, kuin jo vakiintuneessa ydinperheessä. Toisaalta uusperhe ei ilmiönä ole uusi, koska leskethän ovat menneet ennenkin naimisiin ja eronneita on vihitty jo kauan uuteen avioliittoon. Tosin näiden perheiden lukumäärän merkittävä lisääntyminen loi muutama vuosikymmen sitten tarpeen uudelle perhekäsitellemme. Uusperheen katsotaan eroavan psykologisesti ja vanhemmuuden kannalta ydinperheestä sillä, että perheen vanhemmilla on aikaisempaa kokemusta sekä parisuhteesta että vanhempana olosta, samoin kuin uusperheeseen tulevilla lapsilla on jo aikaisempaa kokemusta perheessä ja perheenjäsenenä olosta. (Huttunen 2001, 130.) Aina uusperheen perhedynamiikkaa ei siis voi pitää automaattisesti ydinperhettä huonompana, koska uusperheen puolisoilla on uuden suhteen myötä ollut mahdollista oppia uutta ja toimia niissä kenties aikaisempia suhteitaan paremmin. Kokemus voi siis tässäkin asiassa olla hyödyksi.

Huttunen (2001, 55) määrittelee uusperheen seuraavasti: ”uusperheellä tarkoitetaan aina kaksivanhempaista lapsiperhettä, jossa kaikki lapset eivät ole vanhempien yhteisiä, vaan ainakin osa lapsista on tullut ”valmiina” toisen vanhemman aikaisemmasta suhteesta.” Suurimmalla osalla uusperheiden vanhemmista on siis takanaan joko avio- tai avoero, mutta joukkoon mahtuu myös leskiä. Tosin uusperheestä puhutaan myös silloin, kun toisella osapuolella ei ole aikaisemmin elämässään ollut varsinaista parisuhdetta. Uusperheiden muodostuminen ja määrä riippuvat siis välillisesti avo- ja avioeroista, sillä vaikka erojen myötä syntyy etävanhempia ja yksinhuoltajia, suuri osa heistä solmii jossain vaiheessa uuden parisuhteen. (Huttunen 2001, 55.)

6.3 Käännökset

6.3.1 Käytännöllinen kehys

Käytännöllisessä kehyksessä lastenvalvoja asettuu tiedonjakajaksi isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvistä käytännön asioista. Käytännöllinen kehys on toinen tutkimusaineistostani esiin nousseista juridisen kehyksen käännöksistä. Käytännöllisen kehyksen funktio neuvotteluissa on siis vanhempien informoiminen isyyden selvittämisen ja vahvistamisen käytännön asioista; muun muassa isyyden selvittämisen ja vahvistamisprosessin etenemisestä, siitä miten ja missä tunnustettu isyys vahvistetaan, mitkä instituutiot ja organisaatiot saavat tiedon vahvistetusta isyydestä, ja kuinka kaste tai nimenanto hoidetaan haluttaessa lapselle isän sukunimi. Myös lastenvalvojan käytännölliset kuvaukset isyyden selvittämisprosessista ovat osa käytännöllistä kehystä. Anssi Peräkylän sairaalamaailmaan sijoittuvassa kuolevan potilaan hoitoa tarkastelevassa tutkimuksessa nousi myös esiin käytännöllinen kehys (ks. Peräkylä 1990). Tutkimuksessa Peräkylä on nimennyt kehyksen käytännöllis-tekniiseksi, kun taas tässä tutkimuksessa käytännöllisen kehyksen piiriin kuuluu tiedonanto isyysasioiden käytännöllisestä puolesta. Neuvotteluissa tiedonanto käytännön asioista näyttää aineiston mukaan merkitsevän etenkin esikoisensa saaneille vanhemmille paljon, koska heillä ei ole ennestään kokemusta vastaavanlaisesta tilanteesta.

Ote 13: Tiedonantoa käytännön asioista
Neuvottelu

- 1 Lv: Joo, elikkä aloitellaanpas nyt tätä toimitusta...tässä tilaisuudessa
- 2 sosiaalialan ihminen...lastenvalvoja eli minä nyt käyn sitte tei-
- 3 dän kans tän keskustelun...ja sitte me lähetetään teiän kanssa nää
- 4 vaadittavat paperit tonne maistraattiin ja siellä on sit henkikirjottaja
- 5 joka vahvistaa lopulta sen isyyden.
- 6 N: Meneekö siinä sitte kuinka kauan...tuleeko siitä meille kotiin
- 7 sit mitään papereita...tai?
- 8 Lv: Joo tulee...paperit tulee noin puolentoista viikon päästä teille ko-
- 9 tia et se riippuu vähän kunnasta kauanko se vie...et ne tiedot viedään
- 10 sit sinne sähköseen järjestelmään ihan heti... et periaatteessa kelalla
- 11 tai seurakunnassa nähään jo se vahvistettu isyys nopeemmin, mut ne
- 12 lähettää sit kakkospostissa mulle sen ja mä sit kopioin tän kaavakkeen
- 13 teille ja lähetän sen teille niin siks se vie niinku....
- 14 N: ...joo eiku et se et kastaa voi heti sit...
- 15 Lv: Kastaa vois jo heti sen tiistain jälkeen mut se on hyvä oottaa se
- 16 lappu itelle kotiin niin tietää sit varmasti sen et niinku kunnossa...

17 M: Nii...

18 Lv: ...ja sit tallettaa se ja näyttää sit vaikka vielä kastavalle papille

19 varmistukseks et... kaikki on sitte kunnossa.

(Pari 1.)

Kyseisessä otteessa käytännöllinen kehys tulee vahvasti esille. Lastenvalvoja asettuu heti keskustelun avauksessa tiedonjakajan rooliin kertoen vanhemmille isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvistä käytännön asioista melko yksityiskohtaisesti. Lastenvalvojan keskustelun avaus (”joo, elikkä aloitellaanpas nyt tätä toimitusta”) toimii neuvottelun aloitusvihjeenä, jota ennen lastenvalvoja on pyytänyt aulassa odottavia vanhempia käymään sisään työhuoneeseensa, esitellyt itsensä ja kätellyt heitä. Nämä neuvottelussa itsestään selviltä tuntuvat asiat ovat osa neuvottelun organisoimista ja siten lastenvalvojan institutionaalista roolia.

Keskustelun avausvihjeiden jälkeen lastenvalvoja selvittää vanhemmille isyysneuvotteluiden kuuluvan lastenvalvojan toimenkuvaan ja olevan osa kunnan tarjoamia sosiaalialan palveluita. Yksityiskohtaisen tiedonannon syynä on luultavasti vanhempien nuori ikä ja se, ettei heillä ole kokemusta isyysasioista ennestään. Lastenvalvoja korostaa vanhempien aktiivista roolia isyyden selvittämisen- ja vahvistamisprosessissa riveillä 3-4: ”...ja sitte me lähetetään teidän kanssa nää vaadittavat paperit tonne maistraattiin”. Tällä puheella lastenvalvoja pyrkii saamaan vanhemmat tuntemaan itsensä pelkkien asiakasobjektien sijasta subjekteiksi, aktiivisiksi toimijoiksi, jotka voivat itse vaikuttaa lapsensa isyysasioiden hoitoon. Naisen kysymys siitä, kuinka kauan isyyden vahvistamiseen kuuluu aikaa ja kuinka vanhemmat tietävät isyyden olevan vahvistunut kuvastaa naisen jakavan lastenvalvojan kanssa saman kehysten (rivit 6-7). Kysymys viestii paitsi sitä, että nainen on asiasta kiinnostunut, ehkä myös pienoista huolta tai kärsimättömyyttä lopullisen isyyden vahvistumisen ajankohdasta. Sama käytännöllinen kehys jatkuu lastenvalvojan puheessa alkaen riviltä 8 hänen vastatessa naisen kysymykseen hyvin yksityiskohtaisesti ja informatiivisesti. Lastenvalvoja ei tyydy vastaamaan vain siihen, kuinka kauan isyyden vahvistuminen kestää ja tuleeko vanhemmille postitse tieto vahvistetusta isyydestä, vaan hän informoi vanhempia laajemmin koko isyyden vahvistamisen voimaan saattamisen prosessista. Toisaalta lastenvalvojan hyvää tarkoittava, hyvin informatiivinen ja yksityiskohtainen tiedonanto saattaa tuntua liialliselta, koska hän keskeyttää lastenvalvojan puheen rivillä 25 kysyessään, voiko kasteen suorittaa heti vahvistetun isyyspaperin saavuttua heille kotiin. Lastenvalvoja vastaa jälleen naisen ky-

symykseen yksityiskohtaisesti, korostaen sitä, että paperit on hyvä odottaa kotiin ennen lapsen kastamista ("kastaa vois jo heti sen tiistain jälkeen mut se on hyvä oottaa se lap- pu itelle kotiin niin tietää sit varmasti sen et niinku kunnossa..."). Lastenvalvojan pu- heesta on erotettavissa jopa hieman holhoavaa sävyä.

Miehen lyhyt lausahdus rivillä 17 ("nii...") ei oikeastaan kerro paljoakaan siitä, kom- mentoiko mies vain lastenvalvojan puhetta, vai olisiko hänellä jotain kysyttävää, koska lastenvalvoja jatkaa puhettaan ("ja sit tallettaa se ja näyttää sit vaikka vielä kastavalle papille varmistukseks et... kaikki on sitte kunnossa."). Lastenvalvoja viittaa puheessaan kahteen otteeseen siihen, että mikäli vanhemmat toimivat hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti, niin "kaikki on sitte kunnossa" (ks. rivit 16 ja 19). Lastenvalvojan puheessa on havaittavissa käytännöllisen tiedonannon ohella myös neuvonannoksi luettavaa pu- hetta. Pientä kehysristiriitaa viittaavaa ilmenee otteen loppuosassa, jossa vanhemmat kokevat neuvonannon ehkä liian voimakkaana ja samoja asioita toistavana. Kehysristi- riidasta on kyse silloin, kun tilanne voidaan tulkita monella, keskenään ristiriitaisella ta- valla. Suoninen (2000) käyttää tällaisesta väärintulkinnasta nimitystä *epäsynkroninen asetelma*, jossa reagoiva osapuoli tulkitsee esimerkiksi neuvonannon itsensä aliarvioi- miseksi tai asettuu kilpailevaksi neuvonantajaksi. Tässä tapauksessa vanhemmat tulkit- sevat lastenvalvojan tiedon- ja neuvonannon osittain ristiriitaisesti holhoukseksi tai heitä aliarvioivaksi puheeksi. Vaikka lastenvalvojan neuvot ovat varmasti hyväntahtoisia ja tervetulleitakin, vanhempien eleissä on havaittavissa hieman jopa ärtymystä, mikä kieliä tässä tapauksessa hienoisesta kehysristiriidasta.

Ote 14: Isyyden selvittämisen prosessin ideaali kuva
Haastattelu

- 1 Lv: Niin, kyllä. Se on tietysti tässä, suurin osa näistä on tietysti näitä
- 2 avoliittoja, jolloin se isyys on selvä ja riidaton. Silloin minä korostan
- 3 sitä, että se palveluprosessi on mahdollisimman joustava ja
- 4 yksinkertainen. Nimenomaan silloin, kun se on täällä
- 5 perusturvapalveluissa se lastenvalvoja, tänne helposti saa ajan... kun
- 6 siinä ei todella ole kysymys kun 15 minuutista, kaksi paperia allekir-
- 7 joitetaan, isyyden tunnustaminen ja isyyden selvittämispöytäkirja,
- 8 johon kuuluu tämä kertomus, jossa vanhemmat toteavat...tai mies
- 9 toteaa, että ei ole tarvetta tehdä oikeusgeneettistä isyystutkimusta. Se
- 10 on niin kun tämmönen joustava ja yksinkertainen menettely, ja
- 11 asiakas odottaa siinä saavansa joustavaa ja nopeaa palvelua... ja
- 12 riittävää ennakkotietoa. Siinä ilmoituksessa jo, minkä minä lähetän,

13 on nämä perustiedot selkeästi... se tulee suoraan tästä lastenvalvojan
14 atk-ohjelmasta. Että ne on näitä rutiinijuttuja, että sitä käytetään... ja
15 sitten tietysti riittävä info sitten kun asiakkaat soittaa, kun ne on saa-
16 neet sen kutsun, se on seuraava vaihe tässä prosessissa. Siinä jo jon-
17 kun verran selvittämisen menettelyitä, eli puhelinpalvelu ja ajanvara-
18 us...se on tällöinen palvelukontaktivaihe. Käydään siinä ne -----
19 sitten se minusta tässä prosessissa korostuu joka tapauksessa tämä
20 lastenvalvojan vastuu, kun se annetaan nimenomaan se isyyden
21 tunnustamislausuma lastenvalvojalle. Lastenvalvoja vastaa siitä, että
22 tunnustaja on lapsen isä, tietysti myös siitä, että se isyyden selvittä-
23 mispalvelu...vastaa siitä, että asiakkaat saa hyvää palvelua. Senhän
24 voi hyvinkin tökerösti tehdä, jos haluaa (naurua).
25 Hja: Niin! Niinpä. (naurahdus)
(Lastenvalvoja 3.)

Otteessa lastenvalvoja kuvailee isyyden selvittämisprosessia käytännön tasolla. Hän määrittelee omaksi työorientaatiokseen asiakaslähtöisen työtavan, jossa joustavuus ja yksinkertaisuus nousevat avainasemaan (rivit 3-4, 10-11). Hän tuo esiin myös sen, että kyseessä olevassa kunnassa ajan saaminen lastenvalvojalle on helppoa, mikä kertoo ehkä nykyajan elämänrytmin kiivaudesta – ihmiset pyrkivät saamaan asiansa hoidetuiksi, jotta ne eivät vie aikaa muilta elämänalueilta. Lastenvalvoja nimeää isyyden selvittämistä koskevan neuvottelun kestoksi vain 15 minuuttia. Tämä kertoo menettelyn vahvasta rutiininomaisuudesta; neuvottelussa ehdottomassa pääroolissa ovat isyyden selvittämispöytäkirjan ja tunnustamislomakkeen allekirjoittaminen: ”kun siinä ei todella ole kysymys kun 15 minuutista, kaksi paperia allekirjoitetaan, isyyden tunnustaminen ja isyyden selvittämispöytäkirja, johon kuuluu tämä kertomus, jossa vanhemmat toteavat...tai mies toteaa, että ei ole tarvetta tehdä oikeusgeneettistä isyystutkimusta.” Mitä tämä kertoo isyyden selvittämismenettelystä? Sen, että nykyään lähes poikkeuksetta isyyden selvittäminen koskee tavallisia, avoliitossa eläviä pareja. Avoliittojen jatkuva lisääntyminen on tehnyt isyysneuvotteluista entistä rutiininomaisempia papereiden allekirjoittamistilaisuuksia, jotka saavat helposti osakseen negatiivisia merkityksiä turhuuden kokemusten vuoksi. Myös lastenvalvojan toteamuksesta (...”mies toteaa, että ei ole tarvetta tehdä oikeusgeneettistä isyystutkimusta”) voi tehdä sen johtopäätöksen, etteivät isyyden lisäselvitykset esimerkiksi oikeusgeneettisin tutkimuksin ole avoliitoissa juuri koskaan tarpeen.

Rivillä 12 lastenvalvoja painottaa ennakkotiedon osuutta isyyden selvittämisprosessin käynnistyessä. Kyseisessä kunnassa ennakkotieto annetaan vanhemmille lastenvalvojan

mukaan postitse saapuvalla ilmoituksella, sekä ajanvarauspuhelun yhteydessä. Vanhemmat saavat siis suurimman osan informaatiosta muista lähteistä kuin varsinaisesta neuvottelusta, usein ajanvarauspuhelun yhteydessä kysytään myös parin seurustelun alkamisajankohta ja yhdessä asumisen kesto, ja tiedot tallennetaan valmiiksi neuvottelua varten.

6.3.2 Yksityisasiakehys

Yksityisasiakehys on juridisen kehyksen käänös. Sen pohja on siis juridiikassa, mikä velvoittaa lastenvalvojaa tiedustelemaan lapsen vanhemmilta ainakin heidän seurustelun kestosta ja yhdessä asumisen alkamisajankohdasta. Yksityisasiakehys toistuu siis jokaisessa aineiston isyyden selvittämistä koskevassa neuvottelussa, tosin sen ilmenemismuoto vaihtelee suurestikin neuvottelusta toiseen.

Yksityisasiakehyksessä lastenvalvojan rooliksi muodostuu helposti haastattelijan tai kyselijän rooli, jolloin yhteensopivaksi vastaukseksi vanhempien puolelta muodostuu haastateltavaksi asettuminen. Jos vuorovaikutuksessa ilmenee kehysten törmäyksiä, kyse on mitä ilmeisimmin siitä, että vanhemmat kehystävät tilanteen ristiriitaisesti, eivätkä asetu haastateltavaksi lastenvalvojan kyselijän roolin vaatimuksen mukaisesti. Olen voinut tarkasteltavaksi yksityisasiakehystä mahdollisimman hyvin havainnollistavia otteita aineistosta, joiden avulla pyrin erittelemään yksityisasiakehykseen lukeutuvaa vuorovaikutusta, sekä nostamaan esille mahdollisia kehyseselvyyksiä.

Ote 15: Yksityisten asioiden käsittelyä Neuvottelu

- 1 Ja sitten haluaisin kysyä....että kuinka pitkään te ootte seurustellu?
- 2 N: ---- 1.10.2004.
- 3 Lv: Muistatko sinä (=isä) samalla tavalla?
- 4 M: Mmm.
- 5 N: Perjantaina 22.30!
- 6 Lv: Niin just...no se kyllä varmaan säilyy muistissa...
- 7 M & N: Mmmm!
- 8 Lv:...et sen kyllä tietää varmaan itekkin. Tota entä sitten yhdessä asumisen alkamisajankohta?
- 10 N: 1.6.2005.
- 11 Lv: Niin just, te ootte nyt...

- 12 N: ...niin viime kesästä...
13 M: Niin no....hmmm....
14 N: Niin paitsi minä kyllä...
15 M: Käytännössä kyllä asuttiin jo heti mut kun minä armeijassa olin
16 sitten kevääseen...
17 Lv: Niin no se nyt on sinällään tässä...teille...te voitte ajatella toisel-
18 la...että ootte asunu vuoden alusta...mutta sanoitko 1.6?
19 N: Niin....
20 Lv: Niin niinku ihan sitten kirjoilla....?
21 N: Niin niinku kirjoillahan me asuttiin, mutta asuttiin Miikan poru-
22 koilla, minä muutin 1.12....
23 Lv:....2004 sinne Miikan porukoille?
24 N: Niin, mut sitte me muutettiin omaan asuntoon vielä...
25 Lv: Joo joo, no laitetaan silti toi 1.6.05...eipä sillä oo sinänsä väliä.
26 M: Nii...
27 Lv: Tota...ootte asunu tän koko ajan siellä samassa osotteessa?
28 N: Ei.
29 Lv: Te ootte muuttellu muutamia kertoja?
30 M: Nii.
31 Lv: Mut täällä paikkakunnalla ootte asunu siis?
32 M: Tuossa asuttiin ihan ensimmäiseks yhessä omakotitalossa viime
33 syksynä, ja siitä muutettiin tänne keskustaan...ja sitten nyt keväällä
34 muutettiin kunnan rivitaloon ja...sitten vielä...kuukausi sitten saa-
35 tiin parempi asunto siitä vierestä niin kannettiin kamat toiseen kotiin.
36 Lv: Nii just. Tää vois olla nyt sit semmonen missä lapsenkin kanssa
37 pärjää...
38 M: Niin kyllä...siinä oli siinä entisessä asunnossa takapiha yhteinen
39 siinä taloyhtiössä, ei ollu oikein hyvä kun piti aina olla verhot kiin-
40 ni...niin nyt on tässä uudessa semmonen hyvä että on metsä siinä
41 takana.
42 Lv: Niin että on semmosta omaa rauhaa enemmän...?
43 M: Niin kyllä.
(Pari 1.)

Yksityisasiakehyksessä lastenvalvojan rooliksi muodostuu yleensä haastattelijan tai kyse-
selijän rooli, kuten kyseisessäkin otteessa. Otteessa perheen yksityisasiota käydään läpi
melko syvällisesti ja laajasti, mikä voi johtua vanhempien nuoresta iästä. Tosin kysei-
nen lastenvalvoja toimii kunnassa myös lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, mikä voi
osaltaan selittää perhetilanteen perinpohjaista käsittelyä.

Yksityisasiakehyksen alussa lastenvalvoja esittää kysymyksen suoraan, mutta ystävälli-
seen sävyyn (Ja sitten haluaisin kysyä.....että kuinka pitkään te ootte seurustellu?). Ky-
symyksessä lastenvalvoja ottaa ikään kuin kysyjän vastuun itselleen, eikä perustele ky-
symystään esimerkiksi sillä, että maistraatti sitä vaatii. Hän vie keskustelua eteenpäin

hyvin määrätietoisesti varmistaen äidin vastauksen lisäksi myös isältä seurustelun keston (rivi 3). Äiti lisää vielä isän vastaukseen tarkan seurustelun alkamisen kellon ajan (rivi 5), jonka voi eleet huomioon ottaen tulkita signaaliksi siitä, että lastenvalvoja kyselee ehkä turhan tarkkoja kysymyksiä. Kyseessä on siis pieni kehysristiriita, jossa äiti hieman vastustelee vastaajan asemaan joutumista vastaan. Lastenvalvoja huomaa äidin signaalin, ja pehmentää keskustelua todeten niinkin suuren asian kuin seurustelun alkamisen kyllä säilyvän hyvin muistissa.

Parin yhdessä asumisen kesto saa vielä tarkemman huomion osakseen, koska yhdessä asumisen alkamisajankohta näyttää tulkinnanvaraiselta: pari on asunut epävirallisesti miehen vanhempien luona miltei seurustelun alusta asti, mutta mies on samaan aikaan ollut myös armeijassa, eikä tästä asumisesta ole myöskään tehty virallista muuttoilmoitusta. Sen sijaan parin muuttaminen ensimmäiseen yhteiseen asuntoonsa 1.6.2005 katsotaan viralliseksi yhdessä asumisen alkamisajankohdaksi. Rivillä 25 lastenvalvoja tuskastuu hieman yhdessä asumisesta kyselyyn, ja tokaisee hieman ärtyneeseen sävyyn: ”joo joo, no laitetaan silti toi 1.6.05...eipä sillä oo sinänsä väliä.” Kyseessä on *kehysten murtuminen* (breaking the frame) – kehysten ylläpitäminen epäonnistuu, kun lastenvalvoja ei saakaan toivomiaan selkeitä vastauksia esittämiinsä kysymyksiin. Kyse ei ole kuitenkaan *kehysten ristiriidasta* (frame disputes), koska vanhemmat kyllä asettuvat lastenvalvojan kyselijän roolin mukaisesti vastaajiksi, mutta vastausten epätarkkuus ja -loogisuus saavat kehysten murtumaan ja keskustelu siirtyy eteenpäin käsittelemään parin asuinpaikkoja (rivi 27). Lastenvalvoja päättyy puheessaan ottamaan taas vahvan kyselijän roolin, vaikka se aiheutti kehysten murtumisen hieman aiemmin. Hän kyselee vanhemmilta nopeasti ja paljon, antamatta heille aikaa ja tilaa vastata kunnolla esittämiinsä kysymyksiin (ks. rivit 27-31). Otteen loppua kohden kysymysten esittämisen rytmi kuitenkin hieman laantuu, jolloin mies saa enemmän aikaa vastata kysymyksiin (rivit 32-35, 38-41).

Ote 16: Yksityisasioiden käsittelyä yhteisymmärryksessä
Neuvottelu

- 1 Lv: Voitaistu aluksi vähän keskustella tästä teidän tämänhetkisestä tilanteesta, te ette vissin asu vielä yhdessä? Ei ainakaan löytynyt tosta väestötietojärjestelmästä....?
- 2 N: Joo ei asuta vielä, mutta muutetaan kyllä pian yhteen....
- 3 Lv: Joo...teillä on semmoinen tilanne...onko teidän seurustelu kes-

6 täny kuinka kauan?
7 N: No seurusteltu ollaan jo vuodesta 2000 lähtien eli jo reilut kuus
8 vuotta, mut mun opiskelun takia asutaan eri paikkakunnilla vieläkin
9 virallisesti.
10 Lv: Niin just, et yhdessäoloa on kuitenkin jo sen verran takana.
11 Opiskeletteko te molemmat sitten vielä vai....?
12 N: Mulla on ammattikorkea vielä kesken, mut Jouni on töissä kotiti-
13 lallaan...
14 M: Niin siellä oon hommissa, mut välillä oon käyny tekemässä pät-
15 kiä yhdessä konefirmassakin.
16 Lv: Niin just, eli sä oot töissä sun vanhempien luona ja asut siellä?
17 M: Niin...siellä sit samalla asun kun tästä on kuitenkin matkaa sen
18 verran sinne ja alotan hommat yleensä aikasin. Täällä Minnan luona
19 kyllä oon varmaan puolet ajasta ja nyt raskauden aikaan Minnakin on
20 ollu paljon meillä siellä maalla...
21 Lv: Joo, justiinsa. Sittenhän teillä on asiat ihan hyvällä mallilla kun
22 toinen ainakin on jo ihan työelämässä ja isovanhemmatkin suht
23 lähellä...
24 N: Niin on molemmat ukit ja mummot tässä melko lähellä, et apua
25 on lähellä jos tarvitaan (hymyilee miehelle)...ja taitaavatkin olla
26 molemmat mummot ja ukit innoissaan, kun saivat nyt ekan
27 lapsenlapsen!
28 Lv: Kyllähän se on tärkeitä heillekin, että suku jat-
29 kuu... Joo, elikkä käytännön syistä ette vielä oo pystyny muuttamaan
30 yhteen, mutta onko suunnitelmissa mitenkä lähiaikoina nyt kun on
31 vauvakin jo syntynyt...?
32 N: No me ollaan oikeestaan melkein koko raskauden ajan oltu siellä
33 Jounin kotona maalla, paitsi sillon kun minä tein vielä koululla
34 joitakin kursseja...ja nyt jatkossa me sit vauvan kans muutetaan
35 sinne maalle ihan kokonaan kun meille on tontti siellä ja varmaan
36 alotetaan rakennusurakkakin tässä ens kesänä...et ihan kyllä ollaan
37 yhteen muuttamassa ja asutaankin käytännössä jo....
38 M: Nii, että ensiks muutetaan sinne mun porukoille ja sitten omaan
39 taloon kun se sitte joskus valmistuu.
40 Lv: Joo, nii just. Tuo tonttiasia onkin hyvä juttu, pääsette ihan ite to-
41 teuttamaan sit haaveita... Joo, elikkä mä kirjaan tänne ohjelmaan sen
42 teidän seurustelun alkamisajankohdan...nii, tota sehän oli vuonna
43 2000?
(Pari 2.)

Kyseinen neuvottelu eroaa muista aineiston isyysneuvotteluista siinä, etteivät vanhemmat asu vielä yhdessä. Tämä voi olla syynä siihen, että yksityisasiakehys on vahvasti neuvottelussa läsnä, ja että vanhempien yksityisasiointa käsitellään hieman normaalia yksityiskohtaisemmin ja syvemmin. Neuvottelussa säilyy kuitenkin keskusteleva ja hyvä henki läpi toimituksen.

Otteen alussa lastenvalvoja tiedustelee varovaiseen sävyyn vanhemmilta heidän yhdessä asumisestaan perustellen kysymyksensä sillä, ettei tietoja löydy väestötietojärjestelmästä. Naisen vastaus, ettei pari vielä asu yhdessä, saa lastenvalvojan toteamaan tilanteen kuuluvan niin sanottuun erikoisryhmään tapauksia ("Joo...teillä on semmoinen tilanne...). Painotuksella *semmonen tilanne* lastenvalvoja ikään kuin viestittää vanhemmille, että tällaisissa tapauksissa, joissa pari ei asu yhdessä, perheen tilannetta joudutaan selvittämään tavanomaista enemmän. Toisaalta varauksellinen alku saa uudenlaisen käänteen, kun ilmenee, että pari on seurustellut jo yli kuusi vuotta. Myös naisen perustelu, etteivät vanhemmat asu vielä yhdessä hänen keskeneräisten opintojensa vuoksi, saa lastenvalvojan ikään kuin "höllentämään" keskustelun alun selvittävää otettaan.

Kysymällä vanhempien opiskelusta lastenvalvoja saa keskustelun suuntautumaan muihin elämänalueisiin (rivi 11). Nainen kertoo ammatinkorkeakoulunsa olevan vielä kesken, mutta kertoo miehen työskentelevän kotitilallaan. Mies jatkaa naisen aloittamaa kertomusta todeten työskentelevänsä kotitilallaan ja ajoittain myös eräässä konefirmassa. Näin hän viestittää, että töitä on ja siten myös perheen elanto turvattu. Lastenvalvoja tyytyy esittämään vain tarkentavia kysymyksiä, koska vanhemmat kertoivat elämästään avoimesti muutenkin. Lastenvalvoja toteaa miehen kertoman jälkeen asioiden olevan hyvällä mallilla (rivit 21-23). Lastenvalvojan repliikki voidaan tulkita vanhempien kannustukseksi. Suoninen (2000) tuo artikkelissaan esille, että vaikka kehumista ja kannustamista pidetään yleensä hyvinä asioina, asiakkaat saattavat tulkita kehumisen tai kannustamisen piileväksi painostamiseksi, jolloin siis asiakkaat kokevat kehumisen kasvojaan uhkaavaksi. Näin ei käy kuitenkaan otteen tässä kohdassa, vaan lastenvalvojan kannustava kommentti saa naisen jatkamaan isovanhemmista toteamalla, että lapsi on molempien isovanhemmille ensimmäinen lapsenlapsi ja siten erityisen tervetullut. Lastenvalvoja yhtyy naisen puheeseen lapsenlapsen tärkeydestä isovanhemmille, ja toteaa samalla, ettei pari siis käytännön syiden vuoksi asu vielä yhdessä: "joo, elikkä käytännön syistä ette vielä oo pystynyt muuttamaan yhteen, mutta onko suunnitelmissa mitenkä lähiaikoina nyt kun on vauvakin jo syntynyt...?". Lastenvalvojan kysymys yhteen muuton suunnitelmista saa naisen tulkitsemaan kommentin pienoiseksi painostukseksi, koska hän asettuu vastauksessaan hieman puolustuskanalle. Lastenvalvojan kehuva tyyli jatkuu vielä riveillä 40-41, kun hän kannustaa vanhempia muuttamaan yhteen keuhien talonrakennusprojektia. Hän kuitenkin peittää liiallisen kehumisen ja suojelee

vanhempien kasvoja vaihtaen puheen aihetta parin seurustelun alkamisajankohtaan ja käytännölliseen kehykseen.

6.3.3 Reflektiokehys

Reflektiokehys on sekä juridisen, yksityisasia-, että sosiaalityön kehyksen käänös, jossa asioita tarkastellaan reflektoiden. Vanhempien haastatteluissa reflektiokehys ilmenee lähinnä isyysneuvotteluun liittyvien kokemusten erittelynä ja niille annettujen merkitysten pohtimisena. Lastenvalvojen haastatteluissa reflektiokehys näyttäytyi muun muassa oman työn liittämisenä laajempaan kontekstiin, pohdintoina lastenvalvojan työnkuvan kehittymisestä, sekä omien työtapojen reflektointina. Reflektiokehys on siis aineistossani läsnä lähinnä haastatteluissa: vanhempien kerratessa käytyjä isyysneuvotteluita ja lastenvalvojen pohtiessa ja arvioidessa työtään eri näkökulmista.

Reflektiokehys löytyi, kun perehdyin analyysivaiheessa haastatteluaineistoon neuvotteluiden läpi käynnin jälkeen. Haastatteluissa kehykset esiintyvät yleisesti muunnoksina – niissä pyritään kerronnan, muistelun, kokemuksen ja pohdinnan kautta erittelemään haastatteluissa käsiteltäviä asioita. Vaikka reflektiokehukseen lukeutuvaa puhetta ilmenee aineistossani sekä juridisen, yksityisasia-, että sosiaalityön kehyksen muunnoksina, on reflektiokehyselle ylipäätään ominaista annettujen merkitysten pohdiskelu ja arviointi, sekä syy-seuraussuhteiden lähempi tarkastelu. Tämän vuoksi reflektiokehys ja sen kautta esille tulevat asiat vuorovaikutusprosesseista, lastenvalvojan työstä ja vallitsevista juridisista käytännöistä ovatkin tutkimukseni keskeistä antia.

Tarkastelen aluksi reflektiokehystä juridisen kehyksen kehysmuunnoksena, joka ilmeni sekä lastenvalvojen että vanhempien haastatteluissa. Juridisen kehyksen muunnoksena reflektiokehys sisältää isyysasioiden juridista pohdiskelua niin yhteiskunnallisella kuin yksilötasolla. Seuraavaksi analysoin reflektiokehystä sosiaalityön kehyksen kehysmuunnoksena, jossa vanhemmat muun muassa erittelevät kokemuksiaan neuvotteluista ja lastenvalvojat pohtivat sosiaalityön osuutta työssään. Lopuksi tarkastelen reflektiokehystä yksityisasiakehyksen kehysmuunnoksena, joka samoin kuin edelliset sisältää sekä asiakkaiden että lastenvalvojen pohdintoja yksityisasiakehyksen merkityksistä osana isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita.

Reflektiokehys juridisen kehyksen käännöksenä

Ote 17: Juridiikan tuntemuksen painottaminen haastattelussa
Haastattelu

- 1 Hja: No ajatteletko että edellytetäänkö tähän lastenvalvojan työhön
2 jotain erityisosaamista tai –tuntemusta?
3 Lv: Ei ainakaan niissä vaatimuksissa mitä tavallaan on, niin ihan
4 normaalin sosiaalityöntekijän koulutus on sitten edellytyksenä. Sitten
5 käytännössä on ehkä tällaista juridiikan tuntemusta, jopa tällais-
6 tä prosessioikeuden tuntemista tarvitaan, koska niin ainakin tällä
7 paikkakunnalla lastenvalvoja hoitaa oikeudessakin isyysasioita.
8 Hja: Niin just! Voitko itse nostaa joitakin...että mitä edellytyksiä tai
9 valmiuksia pitäisi olla tälle työn tekemiselle?
10 Lv: Eiköhän ne ole ihan niitä normaaleja sosiaalityöntekijän taitoja,
11 että kun on sen koulutuksen käynyt niin...ja sen minkä joutuu itse
12 hankkimaan sitten on just tällä juridisella puolella, että siihen ei tämä
13 sosiaalityöntekijän koulutus vastaa...että osittain joutuu asianajajan
14 hommia hoitamaan, että pitää tietää vähän että miten ne käynniste-
15 tään ne prosessit ja kuinka se prosessi siellä oikeudessa hoituu, koska
16 niitä joutuu niin kun itse vetämään siellä niitä asioita, et se ei oo vaan
17 jotenkin kuultavana, kyllähän sosiaalityöntekijät joutuu tieteenkin oi-
18 keudessa muutenkin olemaan, mut että ne on yleensä siellä kuultavi-
19 na, et semmoisena passiivisena, että niiltä kysellään ja ne vastaa,
20 mutta isyysasioissa on toisin päin, että siellä on se lastenvalvoja joka
21 vie sitä prosessia eteenpäin, hankkii muun muassa ne todistajat ja
22 kuulustelee ne todistajat siellä oikeudessa.
(Lastenvalvoja 2.)

Otteessa lastenvalvoja reflektoi lastenvalvojan työtä yleisellä tasolla arvioiden kelpoisuuden lisäksi lastenvalvojan työssä tarvittavia ominaisuuksia ja taitoja. Sosiaalityöntekijän pätevyyyden lisäksi hän korostaa prosessioikeuden tuntemusta vedoten siihen, että kyseisellä paikkakunnalla lastenvalvojan tehtäviin kuuluu isyysasioiden hoitaminen myös oikeudessa. Hän katsoo sosiaalityöntekijän koulutuksen olevan siltä osin riittämätön lastenvalvojan työtehtäviin, ettei se juurikaan sisällä isyysasioiden hoidossa tarvittavaa juridiikan tuntemusta, vaan juridinen osaaminen on työntekijän hankittava itse. Lastenvalvoja vertaa työnsä eroavan ”tavallisen” sosiaalityöntekijän työstä muun muassa siinä, että kun tavallisesti sosiaalityöntekijän rooli oikeusistunnossa on melko passiivinen, lastenvalvoja joutuu hoitamaan osittain juristin työtehtäviä oikeudessa vieden prosessia eteenpäin hankkien todistajat ja myös kuulustellen heidät.

Nykyisin kanneperusteisia isyyden vahvistamisia on 2000-luvun alkuvuosina ollut vain noin 70 vuodessa (Gottberg 2005, 120). Määrä on pysytellyt siis melko alhaisena, joten käytännössä lastenvalvojen työssä kanneperusteisten isyyden vahvistamisten esiintyminen on harvinaista. Isyyden kumoamiset (ks. Isyyslaki 1975/700 5. luku) lisäävät kuitenkin osaltaan lastenvalvojen juridiikan tuntemuksen vaatimuksia. Kaiken kaikkiaan, vaikka lastenvalvojen työssä esiintyy nykyisin melko vähän oikeusprosesseja yli päättään, olisi sosiaalityön koulutusohjelmassa hyvä olla nykyistä enemmän nimenomaan lastenvalvojan ammattiin suunnattua juridiikan opetusta ainakin vapaasti valittavien kurssien joukossa. Tosin perhemallien moninaistuuessa tarvittava oikeudellinen tietämys olisi tervetullutta muillekin sosiaalityössä työskenteleville, ei vain lastenvalvojille.

Ote 18: Lastenvalvojan työn haasteiden arviointia
Haastattelu

- 1 Hja: Mikäs sitten on sinun näkemyksen mukaan haastavinta tässä
 - 2 työssä? Sulla ei ne erojutut ole...?
 - 3 Lv: Niin, mulla ei ne erojutut oo...ne ois tietysti haastavia, että mä
 - 4 tässä hyvin paljon semmoisia perus isyyden vahvistamisjuttuja, avo-
 - 5 pareja ja muita, että niissä ei nyt silleen hirveesti sitä haastetta ole,
 - 6 mutta silleesti että sen asian pystyy hoitamaan sillä tavalla ettei nämä
 - 7 asiakkaat kokisi sitä jotenkin loukkaavana, niin sekinhän on haaste-
 - 8 sinänsä... Että sitä puolta joutuu...mutta sitten ne vaikeammat asi-
 - 9 at....tarvitaan just tätä juridiikan tuntemusta ja näyttöjen ja
 - 10 tämmöisten arvioimista, et välillä se on vähän semmoista salapoliisin
 - 11 työtäkin.
- (Lastenvalvoja 2.)

Kyseisessä otteessa reflektiokehys tulee esille lastenvalvojan pohtiessa työnsä haasteellisimpia tehtäviä. Koska lastenvalvojan työstä suurin osa koostuu perus avoliittoisyyksien vahvistamisista, hän arvioi suurimmaksi haasteekseen näissä tapauksissa asian hoitamisen asiakasystävällisesti ilman, että vanhemmat pitävät tilaisuutta loukkaavana. Haaste onkin todellinen, koska aineiston perusteella useat vanhemmat näkevät isyyden selvittämisen turhana byrokratian koukerona, joka ei palvele perheiden eikä edes yhteiskunnan etuja. Isyyden selvittämisneuvottelut näyttäytyvätkin aineiston asiakastilanteissa lähinnä rutiininomaisina muodollisuuksina, jonne vanhempien on kuitenkin pakko tulla saadakseen lapsensa isyyden vahvistetuksi. Tämä ilmenee myös lastenvalvojan haastatteluotteesta rivillä 5: ”tässä hyvin paljon semmoisia perus isyyden vahvistamisjuttuja, avopareja ja muita, että niissä ei nyt silleen hirveesti sitä haastetta ole”. Toisaalta

lastenvalvoja määrittelee *vaikeammiksi* asioiksi työssään juridiikan tuntemusta vaativat tehtävät, jonka hän kuvaa olevan välillä miltei salapoliisin työtä.

Ote 19: Perhemuotojen moninaistuminen yhteiskunnassamme
Haastattelu

1 Hja: Tuota, miten sitten ajattelet nykyään tästä perhemallien muutok-
2 sista ja rakennemuutoksista? Sullakin on pitkä kokemus tästä työstä
3 niin mitä ajattelet...?

4 Lv: No sehän näkyy sillä tavalla, että näiden selvitettävien tapausten
5 määrä...silloin kun tulin niin oli jotain 170 isyyden selvittämistä
6 vuodessa, ja nyt on ollut 450 parhaimpina vuosina, et siinä on kyllä
7 suuri kasvu. Syntyvien lasten määrä ei kuitenkaan ole olennaisesti
8 muuttunut, vaan on saattanut jopa pienentyäkin siitä...että se kertoo
9 avoliittojen yleistymisestä. Sitten näitä uusperheitä näyttää
10 syntyvän...

11 Hja: Ootko huomannu sitten työn kannalta muutoksia perheen ja yh-
12 teiskunnan suhteessa? Että onko perheen arvot ja muut muuttunu?

13 Lv: No...jos nyt ihan sieltä alusta ajattelee, niin on se tämmönen
14 suhtautuminen avoliittoihin muuttunu monella tavalla, ja se näkyy
15 myös tässä isyyden selvittämismenettelyssä, että siinä silloin
16 alkuvaiheessa oli niitä lomakkeita, joilla aina kuulusteltiin ne
17 kymmenen kuuluisaa kysymystä sitten kaikilta oli ne sitten avoliitto
18 laisia tai ei. Sitten se asennoituminen on muuttunu, että nyt sitä
19 semmoista kuulustelua ei ole, mutta jos mentäis vielä sitten
20 taaksepäin 60-luvulle, niin siellä se xxxxx oli ihan eri luokkaa,
21 että siinä 50-luvulla avioliiton ulkopuolla syntynyt lapsi ei ollut
22 samanlaisessa asemassa virallisesti lainsäädännön mukaankaan,
23 puhumattakaan mikä oli se yhteisön suhtautuminen siihen au-lapseen
24 ja au-äitiin, se oli ihan kuin toisesta maailmasta. Nykyäänhän
25 varmaan suhtaudutaan ihan samalla tavalla (viittaa avioliitossa ja
26 avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin.)

27 Hja: Niin kyllä, tasa-arvoisesti varmaan ainakin suurin piirtein. Joo,
28 mulla olisikin ollu täällä semmoinen kysymys, että kuinka
29 tämmöinen vanhakantainen ajattelu näistä au-lapsista näkyy nyky-
30 yhteiskunnassa vai näkyykö se mitenkään?

31 Lv: Täällä Suomessa se on varmasti jäänyt pois sellainen vanhakan-
32 tainen ajattelu, muttei välttämättä maailmalla, että on vielä maita,
33 joissa kivitetään kuoliaaksi, jos avioliiton ulkopuolella tulee
34 raskaaksi.

35 Hja: Mitäs sinä itse henkilökohtaisesti ajattelet tästä Suomen perhe-
36 rakenteesta...?

37 Lv: No ainakin yhteiskunta on mennyt suvaitsevaisempaan suuntaan,
38 mikä on hyvä asia. Ihmiset itse tekee ratkaisunsa niistä
39 perhemuodoistaan ja -malleistaan.

(Lastenvalvoja 2.)

Tässä otteessa reflektiokehys näyttäytyy pitkälti yhteiskunnan eri osa-alueiden, erityisesti perhemallien moninaistumisen ja sen vaikutusten, pohdiskeluna. Lastenvalvoja pohtii perhemuotojen moninaistumista käytännön kautta, vertailemalla keskenään 80-luvun ja nykypäivän isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden määrää vuositasolla. Isyyden selvittämisten vuosittainen määrä on siis tämän arvion mukaan jopa kolminkertaistunut kyseisellä paikkakunnalla. Koska syntyvien lasten määrissä ei kuitenkaan näy olennaisia eroja, lastenvalvoja korostaa tämän juontavan avoliittojen yleistymisestä ja uusperheiden syntymisestä.

Lastenvalvoja reflektoi haastattelussa ansiokkaasti myös avioliiton ulkopuolella syntyviin lapsiin ja avopareihin suhtautumisen muutoksia. Hän viittaa 70-80-luvuille, jolloin lastenvalvojat kyselivät kaikilta, olipa kyseessä avopari tai ei, ne kymmenen hyvin intiimiä kysymystä. Tosin nykyään pareilta kysytään selvissä avoliittotapauksissa vain seurustelun kestosta ja yhdessä asumisesta, mikä kertoo yhteiskunnan asennemuutoksista suvaitsevaisempaan suuntaan. Lastenvalvoja pohtii myös 50- ja 60-lukujen tilannetta, jolloin avioliitossa ja sen ulkopuolella syntyneiden lasten asema oli epätasa-arvoinen aina 1970-luvun puoliväliin saakka, ja erityisesti kokonaan isättömien avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asema oli erityisen huono. Tunnustettu lapsi nautti tuolloinkin hieman parempia oikeuksia kuin kokonaan isätön, mutta nekään eivät olleet samat kuin avioliitossa syntyneellä lapsella. Juridisessa isyydessä on siis tapahtunut kehitystä viimeksi 70-luvulla. (Gottberg 2005, 118.)

Lastenvalvoja arvioi nykyisen suhtautumisen avioliiton ulkopuolella syntyviin lapsiin olevan samanlaista kuin avioliittolapsiinkin. Niin varmasti arkielämässä onkin, mutta pitäisikö yhteiskunnan kehittyä tässä asiassa myös juridisesti, jotta avoliitossa elävien vanhempien ei enää 2000-luvun Suomessa tarvitsisi henkilökohtaisesti käydä selvittämässä lapsensa isyyttä lastenvalvojan luona? Asia olisi varmasti ratkaistavissa monilla keinoin, esimerkiksi siten, että tietyn yhdessä asumisajan kuluttua avoliitot rekisteröityisivät ja isyysolettama ulottuisi koskemaan näitä perheitä.

Ote 20: Tiedonantoa lastenvalvojan työn muutoksista
Haastattelu

- 1 Lv: Kyllä se tässä lastenvalvojankin työssä näkyy, että... koko ajan
 - 2 esiintyy vähemmän tämmöisiä... *varsinaisia* isyyden selvittämisiä.
 - 3 80-luvulla... oli vielä paljon näitä hyvinkin epäselviä tapauksia ja
 - 4 kanteita... nyt ne on hyvin harvinaisia. Sit oli näitä monimiesjuttu-
 - 5 ja... että tosi vaikeita... mutta niin kun tämmöset on vähentyny ihan
 - 6 selkeästi. Se on tietysti ihan hyvä. Saattoi olla silleen, että jouduttiin
 - 7 keskeyttämään se isyyden selvittäminen, kun sitä ei voitu todistaa...
 - 8 se vaan oli semmonen yhden illan tuttavuus, 175-senttinen ristiveri-
 - 9 nen, ei osannut suomea ja..... saabilla se lähti. Että joskus ei ollu
 - 10 oikein mitään keinoa...
- (Lastenvalvoja 3.)

Kyseisessä otteessa lastenvalvoja reflektoi työnsä kehittymistä ja muutoksia 80-luvulta nykypäivään. Hän kiteyttää muutokset siihen näkyvimpään seikkaan, että lastenvalvojan työssä näkyy koko ajan vähemmän *varsinaisia* isyyden selvittämisiä, kun vielä 80-luvulla epäselviä tapauksia ja isyyskanteita oli melko yleisesti. Nykyisin tällaiset *erikoistapaukset* ovat siis hyvin harvinaisia.

Myös tämä ote lastenvalvojan haastattelusta kertoo sen, että ylivoimaisesti suurin osa lastenvalvojan työstä koostuu niin sanotusti turhista isyyden selvittämisistä, joissa ei sinänsä ole mitään selvitettävää. Viittaukset edeltäviin vuosikymmeniin, jolloin epäselvät tapaukset, kanteet ja todisteiden puutteessa keskeytetyt isyyden selvittämiset puhuvat todella lastenvalvojan työn tarpeellisuudesta. Nykyään on kuitenkin toisin, kun suurin osa isyyden selvittämisistä koskee tavallisia avopareja. Tämä aiheuttaakin tunteen lastenvalvojan nykyisen työnkuvan vanhanaikaisuudesta, mikä osaltaan ruokkii ennakkoluuloja, sekä siitä, että juridiikan nimissä ylläpidetään käytäntöä, joka ei enää vastaa nyky-yhteiskunnan tilaa juuri millään tavalla.

Ote 21: Nykyisen isyyden selvittämismenettelyn ongelmien pohdintaa
Haastattelu

- 1 Lv: Sitähän minä olen miettinyt myös, miten paljon tätä isyyden tun-
- 2 nustamismenettelyä käytetään tavallaan adoption vastustamise-
- 3 na...helppo adoptoida...että miten paljon on miehiä, jotka
- 4 tietoisesti tunnustaa lapsen isyyden ja tietävät, etteivät ole lapsen isiä.
- 5 Hja: Niin, sitä ei tiedä. Toisaalta, niinhän voi käydä myös avioliitos-
- 6 sa... sillon se tapahtuu vaan automaattisesti, ilman tunnustamisia....
- 7 Lv: Niin! Kyllä varmasti, kyllä kyllä. Näissä avoliittotapauksis-
- 8 sa...kun se avoliitto ei ole mikään siviilisäätö virallisesti, että jos voi-

- 9 tais jollakin lailla rekisteröidä avioliitto, niin sitten jos käytettäisiin si-
 10 tä isyysolettamaa, mitä avioliitossakin....silloinhan tätä ei tietysti tar-
 11 vittaisi, mutta ei ole keksineet rekisteriviranomaiset, että millonka
 12 avioliitto....milloinka se alkaa ja milloin se päättyy....että sitä ei niin
 13 kun rekisteröidä.
 14 Hja: Mitä mieltä sinä olisit siitä, jos...?
 15 Lv: Jos siihen löytyisi jonkun näköinen tapa, niin ei kai siinä mi-
 16 tään....kun siitä näyttää kuitenkin muodostuneen niin pysyvä
 17 perhemuoto, mutta ei sitä taida olla tulossa....
 18 Hja: Mmmm...
 (Lastenvalvoja 3.)

Otteessa lastenvalvoja pohtii nykyisen isyyden selvittämismenettelyn ongelmakohtia ja väärinkäytöksen mahdollisuuksia. Erityisesti hän kiinnittää huomiota siihen mahdollisuuteen, ettei isyytensä tunnustanut mies olekaan lapsen isä, vaan hän tunnustaa tietoisesti lapsen omakseen tietäen, ettei ole tämän isä. Lastenvalvoja kutsuu tätä ”adoption vastustamiseksi”: väärällä isyyden tunnustamisella siis kierretään adoption aiheuttama vaiva.

Nykyinen isyyden selvittämismenettely ei siis missään nimessä ole aukoton, eikä takaa lapsen biologisen isän löytymistä. Toisaalta avioliiton synnyttämä isyysolettamakaan ei takaa sitä, että äidin aviomies on lapsen isä. Koska *väärän* isyyden voimaansaattaminen on mahdollista sekä avioliitossa että sen ulkopuolella, olisi syytä miettiä, voisiko isyysolettamaa laajentaa koskemaan myös avioliittoja. Lastenvalvojan mukaan isyysolettaman laajentaminen koskemaan avioliittoja ei siis ole mahdoton ajatus, mutta se vaatisi avioliittojen rekisteröimistä

Ote 22: Ilmoitusmenettely vaihtoehtona isyyden selvittämistä koskevalle neuvottelulle?

Haastattelu

- 1 Lv: Jos ajateltais että isyyden tunnustaminen olisi tämmöinen ilmoi-
 2 tusmenettely....että olisi tämmöinen lomake, jonka vanhemmat täyt-
 3 täisi, se ei välttämättä ois... että nyt on aika hyvä tilanne sillä tavalla,
 4 että täällä lastenvalvojan luona käydään läpi tietyt tiedot, ja se
 5 vähentää sitten isyyden kumoamiskanteita. Että jos olisi tämmöinen
 6 ilmoitusmenettely, niin joku tieto jäisi ehkä saamatta ja sitten se
 7 saattaisi näkyä siellä kanteiden lisääntymisenä.... nythän niitä on alle
 8 sata vuodessa.
 9 Hja: ...Niin valtakunnallisesti niitä on aika vähän.
 10 Lv: ...mutta en tiedä, jossakin pohjoismaassa, Norjassa vai missä....
 11 xxxxx sairaalassa, mutta sielläkin varmaan joku ottaa sen vastaan,

- 12 joku viranomainen ottaa sen vastaan. Siinä samalla tulee se tieto
13 sitten kuitenkin, että mitä siihen liittyy tähän oikeudelliseen puo-
14 leen....
(Lastenvalvoja 3.)

Otteessa lastenvalvoja arvioi isyyden selvittämisen neuvottelun sijaan käytettävän ilmoitusmenettelyn mahdollisuuksia. Lastenvalvoja otti haastattelussa tämän mahdollisuuden itse esiin, mikä kertoo siitä, että hän on pohtinut asiaa. Haastatteluotteessa lastenvalvoja vaikuttaa kuitenkin nihkeältä mahdollisen ilmoitusmenettelyn suhteen, muttei sinänsä pysty perustelemaan sitä, miksei tällainen käytäntö voisi toimia (rivi 1-3). Lastenvalvoja puolustaa nykyisenkaltaista isyyden selvittämisen menettelyä vanhempien lastenvalvojalta saamalla informaatiolla, jota ilman kanteiden määrä saattaisi lastenvalvojan arvion mukaan lisääntyä. Toisaalta vanhemmille nykykäytännön mukaan sekä kirjallisesti että suullisesti annettava informaatio ei ole niin vaikeaselkoista, että se voisi estää ilmoitusmenettelykäytännön voimaansaattamisen – saavathan vanhemmat nytkin neuvottelukutsun mukana informaatiota kirjallisesti, joka neuvotteluissa vain kerrataan lyhyesti. Toisaalta lastenvalvoja pohtii otteessa muiden pohjoismaiden tilannetta isyyden selvittämiskäytännön osalta, ja muistelee Norjassa isyyden selvittämisen hoituvan jo sairaalassa lapsen synnyttyä. Vaikkei Suomessa päästäisikään suoraan ilmoitusmenettelyyn, olisi sairaalassa tapahtuva isyyden selvittäminen kuitenkin nykyistä menettelyä pehmeämpi keino vanhemmille jo neutraalimman ympäristönkin puolesta.

Ote 23: Negatiivisten kokemusten kautta vaihtoehtoisten menettelytapojen pohtimiseen
Haastattelu

- 1 Hja: No niin, minä kyselisin teiltä pari kysymystä... miltäs teistä tun-
2 tui tulla tänne, teillä on kokemusta etu käteenkin tästä isyyden
3 selvittämisestä...?
4 N: No se ensimmäinen tuntu ainakin että ihan tosissaan voiko täm-
5 mönen olla totta että vielä tänä päivänäkin pitää käydä tällainen
6 tekemässä, mutta...xxx
7 M: No, mun mielestä tää on vähän niin kuin turha käynti, jos paperit
8 on valmiina... elikkä jos ei tunnusta isyyttään niin silloin pitäis
9 käydä. Jos tunnustaa, niin silloin periaatteessa mun mielestä riittäis
10 joku lomake joka täytettäis ja lähetettäis.
11 Hja: Niin ettei tarviis välttämättä tulla konkreettisesti paikan päälle
12 tunnustamaan sitä isyyttä..?
13 M: Niin aivan. Jos ajatellaan että mies on jossain reissuhommissa
14 esimerkiks merillä kolme kuukautta tai jotain muuta vastaavaa, niin

- 15 se on aika hankalaa sovittaa se aika.
16 Hja: Niinpä.
17 M: Mut jos sen kieltää, niin se on eri asia.
18 Hja: Niin just, että sitten tulisi tulla tänne lastenvalvojan luo.
19 M: Niin ihan turhaa byrokratiaa taas...

- 1 N: No ei nyt ihan negatiivisena kokenut, mutta tuli semmoinen vähän
2 että tää on ihan turhaa, että vieläkö tämmöisiä pitää tehdä ja eikö tätä
3 pysty millään muulla tavalla hoitamaan, mutta xxxx käydä täällä ja
4 vakuuttamaan että hän on lapsen isä (naurahdus)... Onhan tässä aina
5 sovittelua aikatauluihin ja muihin...että parempi ois jos tänne ei
6 tarviis raahautua!

- 1 M: Koska eihän sitä paperilla voi täysin vakuuttaa koskaan...
2 Hja: Niinpä.
3 N: On ne tututkin sanoneet että vähän kummeksuttava tämä tapa on,
4 että täällä joutuu käymään...että jollakin tavalla sitä kyllä pitäs
5 kehittää nykyaikaa vastaavaksi.
(Pari 4.)

Otteessa vanhemmat reflektoivat kokemuksiaan sekä juuri käydystä, että vanhemman lapsensa osalta aiemmin käydystä isyyden selvittämistä koskevasta neuvottelusta. Vanhempien puheesta heijastuu turhautuminen nykyisenlaiseen käytäntöön, jonka he katsovat olevan ”turhaa byrokratiaa”. He perustelevat käsityksensä isyyden selvittämisen neuvottelun turhuudesta paitsi käytännön nykyaikaan sopimattomuudella, myös sillä, että konkreettisesti lastenvalvojan luo tuleminen tiettyyn ajankohtaan voi aiheuttaa ongelmia lapsiperheelle muun muassa miehen työn suhteen. Myös se, että paperit ovat valmiina vanhempien saapuessa lastenvalvojan luo kertoo siitä, että selvien avoliittoisyyksien osalta ”neuvottelu” on täysin turha (rivit 7-8). Tosin mies tuo esille, että miehen kieltäytyessä isyyden tunnustamisesta isyyden selvittäminen olisi tietenkin täysin aiheellista (rivit 8-9).

Mies tuo myös esille ajatuksen, että selvissä ja riidattomissa tapauksissa, joissa isä tunnustaa lapsen isyyden, vanhempien olisi mahdollista hoitaa isyyden selvittäminen ja tunnustaminen täyttämällä lomake ja postittamalla se eteenpäin. Tällöin niin sanotusti turhat isyyden selvittämiset jäisivät pois ja lastenvalvojien työaika säästyisi epäselvien tapausten kanssa työskentelyyn nykyistä enemmän.

Ote 24: Huoltajuusasian epäselvyys päällimmäisenä kokemuksena isyyden selvittämistä koskevasta neuvottelusta

Haastattelu

- 1 Hja: Tulikos miten teille selväks tämän isyyden ja huoltajuuden juri-
2 dinen puoli?
3 N: Tuli mutta minua jäi tuo huoltajuusasia harmittamaan, että minkä
4 takia siitä ei ole enemmän sanottu...
5 Hja: Niin se tulee varmaan aika uutena näin ensimmäisen lapsen van-
6 hemmille...
7 N: Niin kun en minäkään oo osannu sitä tuolleen mieltää että se on
8 niin kun kokonaan eri asia, että siitä sais kyllä jossain, tyyliin
9 neuvolassa antaa jonkun informaatiolapun ihan hyvissä ajoin, koska
10 on aina sitten silleen että aletaan keskustella tuommosista asioista
11 tuossa, että ei se minua niin kun haittaa, mutta joillekin voi olla että
12 onko joku sitten osannu ajatella koko huoltajuutta ollenkaan....
13 M: Neuvolassa voisi sanoa tai vaikka jonkun kirjeen postittaa van-
14 hemmille, että tietäis vähän etukäteen tuosta huoltajuudesta ja isyy-
15 destä ja niiden eroista...
16 Hja: Niin, että mitä se juridisesti se huoltajuus sitten oikein on...
17 N: Niin! Että se on ihan eri asia kun se isyys, tai että se ei tule auto-
18 maattisesti ja sillä on eri merkitykset...
19 M: Niin no sehän voipi olla että toisille se on päivän selvä asia ja toi-
20 nen voi ruveta sitten miettimään että enpä tiedäkään tästä jutusta...
21 Hja: Niinpä.
22 N: Niin erityisesti varmaan ensimmäisen lapsen saaneille pareille
23 vois tiedottaa enemmän kun muutenkin kaikki asiat on uusia.
24 Hja: Niin, se onkin hyvä kehittämisidea, että informoita enemmän
25 esikoisten vanhempia...

- 1 N: Mutta se minua niinkun harmittaa, ettei tuosta huoltajuudesta ole
2 ollu niinku yhtään mitään puhetta eikä kukaan ole sanonu siitä
3 sanallakaan vasta kun tässä tilanteessa, kun siitä jo pitäis pystyä
4 päättämään, että se niinku tökki tässä... että on tuosta isyyden
5 tunnustamisesta ja vahvistamisesta puhuttu, mutta ei mitään tuosta
6 huoltajuussysteemistä, että siihen minä ainakin olisin kaivannu tietoa
7 jo etukäteen, ja tuossa itse tilanteessakin selvemmin...

(Pari 1.)

Kyseisessä haastatteluotteessa pari tuo päällimmäisenä kokemuksenaan isyysneuvotte-
lusta esille huoltajuusasian epäselvyyden – he kokevat, etteivät ole ennakkoon saaneet
riittävää informaatiota huoltajuudesta, ja äkillinen päätöksenteko yhteishuoltajuudesta
neuvottelutilanteessa on tuntunut siksi hankalalta. Jo neuvottelussa (ks. ote 6) ilmeni
kehusepäselvyyksiä huoltajuusasiaa käsiteltäessä, mikä ilmenee vanhempien epätietoi-
suutena huoltajuusasiasta ja negatiivisten merkitysten antamisena juridisen kehyksen
vuorovaikutukselle.

Huoltajuus-käsite on kieltämättä hankala sen kaksijakoisen merkityksen vuoksi: kun arkipuheessa yksinhuoltajuudella tarkoitetaan yksivanhempaista perhettä, jossa tämä yksi vanhempi kantaa vastuun lapsista yksin, puhutaan isyyttä selvitetessä juridisesta huoltajuudesta, jota säätelee laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (ks. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361). Ei siis ihme, että huoltajuus-käsitteen merkitykset jäivät vanhemmille hieman epäselviksi.

Isyyden selvittämismenettelyä puolustellaan usein sillä, että ilman konkreettista lastenvalvojan luona käyntiä vanhemmilta saattaisi jäädä jokin tärkeä tieto saamatta. Aineistoni puhuu kuitenkin tätä olettamusta vastaan: epäselvyyksiä ilmenee, vaikka vanhemmat saavat informaation suoraan lastenvalvojalta. Nykykäytäntöön kuuluu myös se, että saadessaan kutsun isyyden selvittämiseen he saavat myös informaatiolomakkeen, johon on koottu tärkeimmät tiedot isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyen, ja johon vanhemmat luonnollisesti perehtyvät jo kotona. Lastenvalvojilla on siis oletus vanhempien olevan tietoisia asioista jo etukäteen, joten neuvotteluissa nämä jo tutuksi tulleet asiat lähinnä kerrataan. Esimerkiksi isyyden tunnustamisen oikeusvaikutukset esitellään vanhemmille neuvotteluissa yleisesti antamalla heille tieto vain kirjallisessa muodossa, tosin lastenvalvojasta itsestään riippuu, ottaako hän nämä oikeudelliset vaikutukset esille vielä suullisesti.

Nykyinen menettelytapa selvittää lapsen isyys konkreettisesti lastenvalvojan luona ei siis välttämättä turvaa vanhempien aukotonta tiedon saantia ja ymmärrystä asioista, koska suurimman osan informaatiosta he saavat joka tapauksessa kirjallisesti. Käytännön muuttaminen avoparien osalta esimerkiksi ilmoitusmenettelyksi ei siis sinänsä vaarantaisi vanhempien tarvittavan informaation saantia, vaan isyyden tunnustamisen oikeusvaikutuksista ja huoltajuudesta informoiminen voisi tapahtua ilmoitusmenettelyssä samalla tavoin lähettämällä vanhemmille postitse infomateriaalia.

Reflektiokehys sosiaalityön kehityksen käännoksenä

Ote 25: Neuvotteluiden reflektointia vanhempien näkökulmasta
Haastattelu

1 Lv: No mä aina mietin sitä, että kokeeko ne sen niinku semmose-
2 na...et joskus oon miettiny kokeeko ne olonsa jopa uhatuksi, kun ta-
3 vallaan kun sä ootat lasta niin sä toivot että se on terve ja ajattelet et-
4 tä... ja voit kokea semmosiakin epävarmuuksiakin että onko meillä
5 riittävää nyt vaikka elämäntilanne, parisuhde, tulot, pärjätäänkö me
6 ja osataanko me niinku kasvattaa tätä lasta. Ja sit siellä sairaalassa
7 joutuu jo tiukkaan syyniin et tutkitaan sitä lasta sillälailailla niinku
8 objektina, että liikkuuko tämä nilkka nyt tässä oikeaoppisesti...siellä
9 siltä välttyy ehkä, etenkin isä välttyy siellä vielä
10 semmoiselta...vastuulta, koska siellä opetetaan äitiä pitelemään lasta
11 ja antamaan oikein rintaa kätilö neuvoo miten se lapsen suu asetetaan
12 siihen ja...mut isää korkeintaan neuvotaan että miten puristetaan sitä
13 lapsen kättä ja viedään se valuvan veden alle, mut et isään ei siellä
14 vielä kohdisteta sellasia...muita kriteerejä, et siellä isää ei vielä
15 arvioida kovin tiukasti. Mut et tää saattaa olla isille jollain tavalla
16 ensimmäinen jollain tavalla tilanne, että astutaan nyt sitten
17 julkisuuteen että minä olen nyt saanut lapsen ja tulen niinkun
18 esittäytymään lapsen kanssa, ja tällä paikkakunnalla vielä se, että kun
19 tämä lastenvalvojan työpiste on täällä kunnan virastolla ja kaikki
20 ihmiset täällä tuntee toisensa niin ne joutuu jos tuosta kävelemään
21 monen työntekijän vierestä ja monet jo sitä nuorta paria tervehtii, että
22 siinä jo joutuu edustamaan ja ottamaan sen roolin isänä ja kertomaan
23 sen että miten tässä tilanteessa niinku ollaan...et voihan se olla et ne
24 vähän niinku yrittää näyttäytyä tai haluais näyttäytyä että meillä on
25 nyt näin...ja sitä mä mietin et jos jollain ois aidosti ongelmia niin
26 pystyskö ne kertomaan, kun se on tavallaan ensimmäinen...ne tietää
27 vielä alussa et...mä aina kerron niille et mä hoidan myös sosiaali-
28 työntekijän tehtäviä. Tarkoitan sen takia kertoo että mä voisin sit
29 ten...jos he haluis kysyä jostain sosiaalityöhön tai etuuksiin tai
30 johonkin liittyvästä asiasta niin mä kerron sen takia. Mut kai ne
31 ymmärtää toisaalta mitä sosiaalityöntekijä tekee ja ne voi vähän
32 varoa että...en tiiä, mut mä toivon että...Toisaalta mä yritän aina
33 semmoisella iloisella asenteella että mukavaa kun teille on syntynyt
34 lapsi ja ei alussa vielä tarvii kaikkee osata ja... miten ootte päässyt
35 tässä opettelussa alkuun ja mä yritän niinku korostaa sitä puolta että
36 eihän tässä vielä hirveesti tarvii...mut sitä oon vielä välillä miettiny
37 että minkähän verran ne ajattelee et...meidän pitää nyt keskenään
38 olla kauheen niinku...niinku ehjä perhe, et mä oon sitä miettiny et
39 minkä verran ne pohtii niitä repliikkejä mitä ne keskenään, kun jos
40 kus tuntuu että ne on jotenkin epäluonnollisia keskenään... voi olla
41 että siitä jännityksestäkin johtuu...et ne on vähän niinku et kumpikin
42 vanhempi sörkkii sitä tuttia sille lapselle suuhun, tai jotain ”otitko si-
43 nä, teitkö sinä” – ne vähän niinku varmistelee toinen toisiaan, vaikka
44 jossain muussa tilanteessa ne ei ois välttämättä niin...tosin sen ekan

45 lapsen kohdalla moni on haukkana muutenkin, mutta että tuntuu et ne
46 on vähän enemmän vielä täpinöissään kun ne tietää et
47 sosiaalityöntekijä-lastenvalvoja heitä nyt jututtaa...mut en tiää, mun
48 mielestä mä oon ihan hyvällä tavalla onnistunu sen välttää että mä en
49 oo niin kun liikaa...en oo tartuttanu heihin semmosta pelkoa. Että
50 luulen että melko luontevaksi he ovat sen kokenu. Mut aattelin että
51 se voi olla semmoinen tietynlainen, et kun ne kokee että neuvolassa
52 ne syynää sitä lapsen terveyttä ja tukii sitä nilkkaa, mut tää on
53 semmonen ensimmäinen juttu missä tulee tää vanhemmuuden
54 elementti ja mä aina kerron kaikista perheneuvolan ja päivähoiton
55 palveluista ja sen tyyppisesti voi ymmärtää sen...Et se voi saada
56 semmosia merkityksiä semmosesta että ”kuinka kykenet
57 vanhemmuuteen”, et se voi herättää semmoisia kotonakin semmoisia
58 keskusteluja sen jälkeen että ”mitenkäs jos mulle sattuu jotain”,
59 esimerkiks se huoltajuuskysymys; ne saattaa pohtia semmosia koto-
60 na. Et ”niin, nyt on hyvä kun ollaan molemmat huoltajia, niin jos mä
61 satun kuolemaan”.

(Lastenvalvoja 1.)

Otteessa reflektiiokehys näyttäytyy lähinnä sosiaalityön kehyksen kehysmuunnoksena lastenvalvojan reflektoidessa vanhempien kokemusten rakentumista isyyden selvittämisneuvotteluista hyvinkin syvällisesti. Lastenvalvoja on selvästi pohtinut vanhempien kokemuksia isyyden selvittämiseen ja yleensä lapsen saamiseen liittyen, koska hän reflektoi vanhempien asemaa niin yksityiskohtaisesti ja pyrkien asettumaan heidän asemaansa. Lastenvalvoja viestii puheessaan, että vanhempien joutuessa arvioinnin kohteeksi heti lapsen syntymästä alkaen myös heidän kasvonsa saattavat olla uhattuina, koska he joutuvat esittämään hyviä vanhempia ja kasvattajia täyttääkseen yleisesti hyvälle vanhemmalle annetut kriteerit. Goffmanin (ks. Goffman 1955) mukaan vuorovai-
kutusta ohjaileekin tällainen kasvojen ylläpitämisen pyrkimys – pyrimme antamaan itsestämme kuvan sosiaalisesti arvostettavina persoonallisuuksina. Tämän vuoksi julkisissa tilanteissa vanhemmat pyrkivät antamaan itsestään mahdollisimman positiivisen kuvan vanhempina ja perheenä, vaikka uupumus ja väsymys todellisuudessa painaisikin. Kasvojen suojele ei kohdistu vain yksilöön itseensä, vaan ihmisillä on kyky tuntea myötähäpeää kanssaihmisten kasvojen ollessa uhattuina. Esimerkiksi seuralaisen pieraistessa julkisella paikalla hämmennys peitetään usein olemalla tilanteessa kohteliaan tarkkaamaton. Tosin muiden ihmisten havaitessa pieraisu asia voidaan myös lyödä leikiksi kehystä vaihtamalla. Kaikkea tätä Goffman siis kutsuu *kasvotyöksi* (face work).

Vanhempien pyrkimys säilyttää kasvonsa isyyden selvittämistä koskevassa neuvottelussa mahdollisimman positiivisina saattaakin estää mahdollisten ongelmien esiin tuomisen (rivit 23-28). Tämän vuoksi lastenvalvoja kertookin usein itse ottavansa esiin etuuksiin tai sosiaalityöhön liittyviä asioita ilman, että vanhempien tarvitsee niistä erikseen kysyä. Toisaalta lastenvalvoja myöntää tämän saattavan aiheuttaa vanhemmilla *kasvojen* uhatuksi kokemisen tunteen tai ainakin *kehyseselvyyksiä*. Lastenvalvoja pohtii otteessa myös vanhempien keskinäistä käyttäytymistä isyysneuvotteluissa: hän on pannut merkille etenkin vanhempien välisen käytöksen olevan jotenkin epäluonnollista ja miettii jopa sitä, ovatko vanhemmat jopa miettineet repliikkejä etukäteen (rivit 36-47). Tämä käytös viestii myös vanhempien pyrkimyksistä antaa mahdollisimman harmoninen kuva itsestään vanhempina, tosin tilannejännityksellä voi myöskin olla vaikutusta käyttäytymisen näyttäytymiseen epäluonnollisena, kuten lastenvalvojakin pohtii.

Lastenvalvoja nostaa otteessa esiin myös äiti-lapsi –suhteen: kulttuuriimme on rakennettuna tietty kuva äidistä ja lapsesta toisistaan erottamattomina, kun taas isä nähdään monesti niin sanottuna kolmantena pyöränä vaikkakin perheeseen kuuluvana jäsenenä. Tällainen ajattelumalli näkyy jo sairaalamaailmassa lapsen synnyttyä (rivit 6-15). Tosin isyys ja isänä oleminen ovat parhaillaan voimakkaan muutoksen tilassa, mikä kyseenalaistaa isänä olemisen perinteisiä ihanteita (Huttunen 2001, 9).

Ote 26: Muutokset isänä olemisessä Haastattelu

- 1 Lv: Kyllä minä uskon silleen... nuoremmat ikäluokat... niissä niin
- 2 varmaan isät on ollut paljon enemmän lasten kanssa ja siinä
- 3 perheessä xxxx enemmän kuin aikaisemmin. Se voi jatkossa olla
- 4 hyväkin...
- 5 Hja: Mmmm, kyllä.
- 6 Lv: ...esimerkiksi vuorottelevassa asumisessa toteutuu lapsen oi-
- 7 keudet molempiin vanhempiin silloin kun se järjestely ihan kunnolla
- 8 toimii. 70-80-luvuilla syntyneet vanhemmat niin...niissä
- 9 on varmaan jo vähän eri käsitykset. Nimenomaan miehet...isät on
- 10 enemmän lasten kanssa kun 50-60-luvuilla syntyneet isät.
- 11 Hja: Niin aivan, nykyään taidetaankin puhua tästä uudenlaisesta,
- 12 osallistuvasta isyydestä...No, tästä päästäänkin sopivasti puhumaan
- 13 näistä nykyajan asenteista ja arvoista isyyden ja perheiden osalta. Et
- 14 tä minkälaisia muutoksia parisuhteissa ja perheissä on nähtävissä...?
- 15 Lv: Niin tuossahan äsken tulikin...tämän päivän isät on varmasti
- 16 enemmän lastensa kanssa...käyttävät noita vanhempainlomia...ihan
- 17 hyvä.

18 Hja: Niin, että se vastuu on tasaisemmin molemmilla vanhemmil-
 19 la...
 20 Lv: Niin, erotilanteissa näkyy, koska aikaisemmin oli paljon näitä
 21 erotilanteita...joissa useinkin se oli niin, että isä lähtee siitä perhees-
 22 tä...isät ei juuri...useinkin se oli niin että isä sanoi että antakaahan
 23 ne paperit tänne, minä allekirjotan. Sitten vasta myöhemmin tajusi,
 24 että mihinkä papereihin minä oikein nimen oon laittanut...että se ei
 25 aikaisemmin ollut niin tasapuolista keskustelua. Suurin ongelma mi-
 26 nusta ennen oli tässä se, että isät hävisivät kokonaan lapsen elämästä,
 27 sehän oli se suurin joukko eikä ne, jotka sitten halusi pitää yhteyttä.
 28 Hja: Mmm. Nyt se isyys nähdään ehkä semmoisena lapsellekin tär-
 29 keämpänä, tai isät on tietoisempia siitä omasta roolistaan...
 30 Lv: Niin, kyllä. Onhan se ihan selvä, eihän tästä hirveä kauan ole kun
 31 minunkin isä oli sitä ikäluokkaa että oli sodassa ja sodan käyneet
 32 miehet ja vielä ehkä heidän lapsetkin ---- kyllä se varmaan aika
 33 paljon vaikuttaa sillä tavalla.... Ruotsissahan tämä vuorotteleva
 34 asuminen on ollut suosiossa jo 70-luvulta lähtien, se on ihan eri ta-
 35 valla se perhe rakentunut siellä ja se isän rooli....
 (Lastenvalvoja 3.)

Kyseisessä otteessa lastenvalvoja arvioi isyyden kehittymistä aina 50-60-luvuilta tähän päivään. Hän on tehnyt päätelmiä, että nykypäivän isät viettävät aiempaa enemmän aikaa perheensä parissa. Lastenvalvoja nostaa myös esiin lasten vuorottelevan asumisen mallin, minkä hän toteaa hyväksi ratkaisuksi silloin, kun se toimii: ”vuorottelevassa asumisessa toteutuu lapsen oikeudet molempiin vanhempiin silloin kun se järjestely ihan kunnolla toimii.” Lastenvalvoja siis olettaa, että isien roolien vahvistumisen myötä he haluavat olla mukana lastensa elämässä myös mahdollisen eron jälkeen näkyvämmiin kuin ennen, mistä osoituksena hän nimeää muun muassa vuorottelevan asumisen yleistymisen. Huttunen (2001, 98) kuitenkin kirjoittaa, että vaikka yhteishuoltajuuksratkaisut ovatkin lyhyessä ajassa saaneet valta-aseman, lapset jäävät harvoin asumaan isän kanssa. Yhteishuolto tukee kuitenkin isän ja lasten läheisen suhteen säilymistä eron jälkeen. Yhä useammin etä-isän ja lasten muodostama eron jälkeinen ”koalitio” onkin alettu nähdä perheenä, vaikka se ei olisikaan yhtä paljon koossa kuin lasten ja äidin muodostama perhe. Tämän vuoksi onkin perusteltua ajatella, ettei ydinperhe vain hajoa eron jälkeen, vaan siitä muodostuu kaksi yksivanhempaista perhettä, joilla on yhteisiä lapsia, oma kotinsa ja siten myös omat tapansa ja vuorovaikutusjärjestelmänsä.

Lastenvalvoja tuo haastatteluotteessa esille myös isien yleistyneen vanhempainlomien käytön. Perhevapaisiin kuuluvat äitiys-, isyys- ja vanhempainlomien (nykyisin käytetään nimitystä vanhempainvapaa) lisäksi hoitovapaa, joka voidaan käyttää täysimääräi-

senä, osittaisena tai tilapäisenä. Isyysloma on tarkoitettu käytettäväksi äidin ollessa äitiys- tai vanhempainlomalla, kun taas vanhempainvapaalla isä ja äiti voivat olla vuorotellen. Isä voi jäädä kotiin vanhempainvapaalle vaikka heti äitiyslomakauden jälkeen lapsen ollessa noin neljän kuukauden ikäinen. Käyttäessään perheen koko vanhempainlomakiintiön isä voi siis olla kotona noin puoli vuotta, lyhimmillään isän vanhempainvapaata voi olla kaksi viikkoa. Isyys- ja vanhempainvapaan sekä hoitovapaan lisäksi isällä on mahdollisuus myös osittaiseen hoitovapaaseen (lyhennettyyn työaikaan) sen vuoden loppuun, kun lapsi aloittaa peruskoulun. Tämän lisäksi isä voi vielä jäädä työstä kotiin tilapäisesti hoitamaan äkillisesti sairastunutta alle 10-vuotiasta lastaan enintään neljäksi päiväksi. (Huttunen 2001, 196.)

Suomessa isät on siis otettu yhteiskunnan taholta hyvin huomioon, koska Suomi muodostaa yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa isäoptioiden osalta Euroopan kärkir ryhmän. Tarkasteltaessa lähemmin perhevapaiden käyttötilastoja kuitenkin selviää, että lait ja asetukset kyllä antavat miehille mahdollisuuksia, joita he eivät kuitenkaan yleisesti käytä. Tämä kertoo siitä, että jotain olisi tehtävissä. Ensisijaisesti isyys- ja vanhempainvapaiden pituuksia ja käyttöoikeuksia tulisikin laajentaa, sekä tarkistaa vapaiden pitämisestä johtuvia ansionmenetysten kompensointia. Miehet tarvitsivat myös asenteellista tukea työstä muutamaksi viikoksi tai kuukaudeksi irrottautumiseen. Ruotsissa ja Norjassa käytössä olevan *pappamånadin*, vain isille tarkoitetun kuukauden lisääminen vanhempainvapaaseen voisi soveltua Suomeenkin. Molempien naapurimaiden uudistus on lisännyt miesten vanhempainvapaan käyttöä huomattavasti. (Huttunen 2001, 197,199.)

Ote 27: Lastenvalvojan rooliasetelmat Haastattelu

- 1 Hja: Niin aivan. Se on jännä huomata miten eri kokoisten kuntien
- 2 lastenvalvojien roolit poikkevat toisistaan melko paljonkin...että
- 3 pienellä paikkakunnalla lastenvalvoja hoitaa yleensä muitakin
- 4 sosiaalityön alueita, esimerkiksi lastensuojelua...
- 5 Lv: No sehän ei muuta tarvitse kun että siinä on se lastensuojelun
- 6 rooli, niin silloinhan sitä kuuntelee mitä ne puhuu ja tarttuu niin kun
- 7 lastensuojelun työntekijänä siihen suoraan, kun taas minä kuuntelen
- 8 ja jos se tuntuu, että siinä on jotain, niin otan sitten yhteyttä tuonne
- 9 lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin, koska minä en sitä kuitenkaan
- 10 lastensuojeluasiana pystyisi hoitamaan kun ne ei minulle kuulu. Niin
- 11 silloinhan se menee eri tavalla kuin että jos sinä hoidat kaikkia
- 12 mahdollisia rooleja, niin kuin pienessä kunnassa usein on. Että ihan
- 13 näissä isoissa kunnissa, niin niiltä on tippunu ihan tämä

- 14 elatusturvakin kokonaan pois, että ne hoitaa vaan ihan pelkästään
15 näitä isyysasioita ja siinä yhteydessä tekee ehkä ne sopimukset. Niin
16 kun Helsingissä niin siellä ovat juristeja, ne ei oo enää
17 sosiaalityöntekijöitä.
(Lastenvalvoja 2.)

Otteessa lastenvalvoja pohtii lastenvalvojen ammatillisen identiteetin rakentumista sen mukaan, kuuluvatko hänelle lastenvalvojan tehtävien lisäksi esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävät. Hän arvioi lastensuojelun sosiaalityöntekijä-lastenvalvojan *kuuntelevan* vanhempien kertomuksia tarkemmin juuri lastensuojelun näkökulmasta ja tarttuvan mahdollisiin ongelmiin suoraan, kun hän taas lastenvajana kertoo ottavansa yhteyttä lastensuojeluun, mikäli hän katsoo sen tarpeelliseksi.

Lastenvalvojan näkökulma on, että ne tehtävät, joita sosiaalityöntekijä hoitaa, vaikuttavat hänen ammatti-identiteettinsä muodostumiseen. Sosiaalityöntekijän tehtävät koostuvat pääasiassa eri tahojen kanssa tehtävästä sosiaalisesta työstä, jossa vuorovaikutus on avain asemassa. Ammatillinen identiteetti on siis samalla myös sosiaalinen identiteetti: sosiaaliset identiteetit todentuvat siis oletuksineen vuorovaikutuksessa. Kun ammattilainen ja maallikot kohtaavat, oletetut identiteetit ovat yleensä vastakkaisia. Sosiaalityön kohtaamisissa on siis löydettävissä kaksi peruskategoriaa eli sosiaalista identiteettiä: asiakkaan ja työntekijän identiteetit, joihin astuessaan osapuolet rakentavat itselleen tietynlaiset ei-symmetriset roolit. Sosiaalityöntekijän identiteettiin katsotaan kuuluvat muun muassa neuvojen antaminen ja asiakkaan ongelmien kartoittaminen, asiakkaan identiteettiominaisuuksiin oletetaan taas kuuluvan neuvojen vastaanottaminen ja ongelmistaan kertominen. Nämä kategoriat ovat kuitenkin olemassa vain ja ainoastaan siinä muodossa, millaisina vuorovaikutuksen osapuolet ne kulloinkin tuottavat ja hyväksyvät. (Juhila 2006, 206-207.)

Suoninen (2000) kuvaa työntekijöiden ja asiakkaiden roolien yhteen sovittamista auttamistyössä kulttuurisen tanssin metaforan avulla. Tällöin työntekijöiden ja asiakkaiden identiteetit saavat monia ulottuvuuksia, mutta olennaista on yhteistanssin sujuvuus. Auttamistyön kohtaamiset sisältävät useita tanssilajeja, joissa sekä työntekijät että asiakkaan voivat toimia tanssiin kutsujina. Tällaisesta tanssiin kutsusta on esimerkkinä haastatteluun asettuminen: esimerkiksi työntekijän kutsuun haastattelun aloittamisesta asi-

akkaan odotetaan vastaavan asettumalla haastateltavaksi ja neuvonannon kutsuun ottamalla neuvoja vastaan.

Goffmanin (1959) mukaan identiteetti todentuu myös vuorovaikutuksessa, kun yksilöt esittävät itseään sosiaalisissa tilanteissa. Hän vertaakin vuorovaikutusta näytelmään: yksilöt esittävät erilaisia roolejaan, jolloin mukana on myös kanssanäyttelijät ja yleisö. Vuorovaikutuksen onnistuminen edellyttääkin, että ihmiset jakavat saman näytelmän ja roolit niin, että ne sopivat yhteen. Goffman näkee siis identiteetin itsensä esittämisenä erilaisilla näyttämöillä.

Ote 28: Neuvottelun lyhyt kesto haasteena mahdollisten ongelmien havaitsemiselle
Haastattelu

- 1 Hja: Se on varmaan lastenvalvojana haastavaa että kun se on niin ly-
 - 2 hyt aika, kun se pari on tässä...osata siinä niin kun huomata ja
 - 3 havainnoida oikeita asioita, jos siinä on jotain...
 - 4 Lv: Eikä varmaan aina välttämättä huomaakaan...Kyllä lastenvalvo-
 - 5 jan työ on haastavaa, niin kun minullakin tässä on johdettavana tämä
 - 6 perusturvayksikkö ja... edunvalvonta. Kunta järjestää
 - 7 edunvalvontaa... Tässä on kyllä tätä työtä ihan... varmaan tämän
 - 8 kokoisessa kunnassa voisi jo ihan ruveta miettimään, että olisi pää-
 - 9 toiminen lastenvalvoja...että kyllä riittäisi töitä! Siinä ehkä pääsisi
 - 10 sitten enemmän tämmöiseen ennaltaehkäisevään työhön varsinkin
 - 11 näiden ongelmaperheiden kanssa, missä xxxx.
- (Lastenvalvoja 3.)

Tässä otteessa lastenvalvoja arvioi työtään resurssilähtöisesti. Hänen puheestaan saa kuvan, että muiden tehtävien hoitaminen lastenvalvojan työn lisäksi on haasteellista – nykyisten käytäntöjen vallitessa kyseisessä kunnassa olisi tilausta jopa päätoimiselle lastenvalvojalle. Vaikka nykyään ennaltaehkäisevästä työ on määrittää näennäisesti miltei kaikkia sosiaalialan tehtäviä, on sen läsnäolo kuitenkin lastenvalvojan työssä lähes mitätön. Avuntarpeen ja ongelmien havaitseminen pelkästään isyyden selvittämisneuvotteluissa on siis miltei mahdotonta, vaikka se varmasti työn erääksi tavoitteeksi mielletäänkin. Tässä kohdassa voidaankin miettiä, vaativatko selvät avoliittoisyyksien selvittämiset lastenvalvojen sosiaalityön asiantuntijuutta, vai olisiko nämä rutiinitapaukset mahdollista hoitaa esimerkiksi ilmoitusmenettelyllä, jolloin työpanosta olisi käytettävissä ongelmatapausten kanssa työskentelyyn. Nykyisen kaltainen isyyden selvittämisen

menettelytapa avoliittoisyyksien osalta näyttäytykin tältä kannalta katsoen lastenvalvo-
jien sosiaalityön ammatillisen osaamisen hukkaan heittämisenä.

Ote 29: Kunnan palveluista informoiminen yhtenä isyysneuvottelun
funktiona
Haastattelu

1 Lv: No ne riitaisat huolto- ja tapaamisneuvottelut on varmaan niitä
2 haastavimpia, et ne ne on ollu. Ja se sitten varmaan niissä
3 isyystilanteissa se, et pystyis sitten niinkun kertomaan jotain näistä
4 sosiaalipalveluista niille ihmisille, että joskus tulee semmonen tunne
5 että tämä ei nyt niinkun riitä tämä pelkkä paperille kirjattu nimi, vaan
6 voi sitten esimerkiks siitä isän käytöksestä huomata jo-
7 tain....(tauko).....että sillä vois olla niin kun
8 jotain....(tauko)...niinku kehittymisen tarpeita vanhempana, et voi
9 olla, ettei se aina oo niin helppoo niinku lapsen syntymän jälkeinen
10 elämä, paitsi siihen puoleen ei hirveesti pysty tässä niinku
11 pureutumaan kun on lyhyt aika, ja sitten kun ei niiden vanhempien
12 kanssa yleensä sit tunneta etukäteen. Ja sit mä saatan ohjata heitä
13 (vanhempia) niinkun keskustelemaan tämmöisistä parisuhteeseen
14 liittyvistä asioista....näitähän asioita käydään läpi myös
15 neuvolassa....et saatan lyhyesti sit käydä läpi et mitä palveluista
16 täällä paikkakunnalla on.
(Lastenvalvoja 1.)

Tässä otteessa lastenvalvoja pohtii pitkälti samoja asioita kuin edellisessä otteessa - las-
tenvalvojat tuntuvat tuntevan riittämättömyyttä siitä, ettei lyhyt neuvottelu-aika anna riit-
täviä mahdollisuuksia avuntarvitsijoiden havaitsemiselle. Hän korostaa kunnan palvelu-
rakenteen, erityisesti sosiaalipalvelujen informoimisen tärkeyttä yhtenä isyyden selvit-
tämisen neuvotteluiden funktiona.

Kyseinen lastenvalvoja toimii sosiaalityöntekijä-lastenvalvoja -nimikkeellä, joten sosi-
aalityön kehys näyttäytyy hänen puheessaan ylivoimaisesti eniten. Toisaalta tällainen
tiedonanto erityisesti esikoisensa saaneille vanhemmille voi olla hyvinkin tärkeää, mutta
aineistoni perusteella liiallinen tiedon ja neuvojen tuputtaminen koettiin vanhempien
näkökulmasta helposti tungettelevana. Kehysepäselvyyksiä näyttääkin ilmenevän hel-
poinnissa liikuttaessa juuri sosiaalityön kehyksessä (ks. esim. ote 8, 30 ja 31). Lasten-
valvojan neuvonanto, samoin kuin kehuminen ja kannustaminenkin, koetaan siis hyvin
herkästi piileviä funktioita sisältävänä, jotka saattavat vaikeuttaa vuorovaikutuksen su-
juvuutta kehysten törmätessä (ks. Suoninen 2000).

Ote 30: Avo- ja avioliiton vastakkainasettelua
Haastattelu

- 1 Lv: No eihän se avioliitto takaa lapselle hyvää elämää, mutta kyllä
2 mä niinku monesti ajattelen, että...no yleistettynä ajattelisin että
3 harkittu yhdessäolo ja lapsen syntymä hiukan sen jälkeen olis paras
4 kaava. Kun näissä avoliittotilanteissa on kuitenkin monesti se, että
5 osa lapsista syntyy hyvin nuorille vanhemmille ja sitä edeltää hirveen
6 lyhyt seurustelu, vaikka vuoden kestoinen...
7 Hja: Mmmm.
8 Lv: Et se ei niinku silloin tunnu niinkään semmoiselta eettiseltä va-
9 linnalta, että en halua kuulua kirkkoon tai mennä naimisiin, vaan se
10 tuntuu silloin vähän enemmän niinkun semmoselta....jos ei nyt
11 vahingolta niin semmoselta....et tulee liian nopeesti liian paljon. Et
12 silloin tule semmoinen ajatus, että silloin on kaksitoista kuukautta
13 kulunut siitä kun on tavattu ja lapsi on jo syntynyt, niin vaikei se
14 avioliitto mitään takaa niin avioliittoa yleensä edeltää pidempi
15 aikainen yhdessäolo ja toisen tuntemus ja niistä asioista on taas sit
16 apua kun lasta aletaan kasvattaa.
(Lastenvalvoja 1.)

Kyseisessä otteessa lastenvalvoja arvioi avioliiton ulkopuolista lapsen saantia verrattuna aviollisen lapsen syntymään. Hän ei sinänsä katso avioliiton olevan ainoa oikea vaihtoehto, mutta näkee vanhempien *harkitun yhdessäolon* takaavan lapselle suotuisamman kasvualustan kuin mitä lyhytkestoinen seurustelu pystyy tarjoamaan. Lastenvalvojan rivien välistä luettavien avoliittoihin kohdistuvien ennakkoluulojen taustalla voikin olla joissakin isyyden selvittämisneuvotteluissa esiin noussut huoli perheen tilanteesta, mikä leimaa nyt hänen yleistä käsitystään avoliitoista. Avoliittotapauksissa ei kuitenkaan läheskään aina ole kyse lyhytkestoisesta seurustelusta, vaan usein kyse on niissäkin harkitusta yhdessäolosta ja pysyvästä parisuhteesta.

Tilanne, jossa avoliitot rekisteröityisivät automaattisesti tai parien olisi mahdollista rekisteröidä liittonsa esimerkiksi tietyn yhdessä asumisajan kuluttua, vaikuttaisi siihen, että selvät isyydet olisi mahdollista tunnustaa ja vahvistuttaa ilmoittamisenmenettelyn keinoin. Tällöin ne isyydet, joissa parit eivät välttämättä ole *harkinneet yhdessäoloa* riittävästi, hoidettaisiin nykyisenkaltaisella menettelyllä lastenvalvojan luona.

Ote 31: Sosiaalityön kehyksen vaikutukset vanhempien kokemusten rakentumiseen
Haastattelu

- 1 Hja: No hyvä, että muuten meni ihan mukavasti tuo selvittämi-
 - 2 nen...tuota, tuliko teille missään vaiheessa semmonen olo että joku
 - 3 kysymys oli liian tungetteleva tai jotenkin sen ois voinu kysyä
 - 4 paremminkin...?
 - 5 N: Noo ehkä, että ois voinu jotenkin puhua enemmän asiasta eikä
 - 6 niinkään kaikesta vähän epäoleellisesta, että enemmän ihan niistä
 - 7 juridisista vaikutuksista ja siitä huoltajuusasiasta, kun välillä se
 - 8 lastenvalvoja puhui vaan kaikesta meidän asumisasioista ja
 - 9 muutoista, mikä oli aika outoo...
 - 10 Hja: Niin että sekö tuntui vähän....?
 - 11 N: Niin, että olis voinut enemmän keskittyä niinkun ihan siihen olen-
 - 12 naiseen, kun senhän takia me täällä oltiin! Et se tuntu vähän turhalta.
 - 13 M: Niin, no välillä se tuntui vähän oudolta kun puhuttiin kaikesta
 - 14 muusta kun ite asiasta...mutta eikä siinä mitään....jokaisella
 - 15 työntekijällä on varmaan ihan oma tyyli.
- (Pari 1.)

Ote 32: Sosiaalityön kehyksen näyttäytyminen neuvomisena
Haastattelu

- 1 N: No aika tyhmältä tuntui kun tuossa kesti niin kauan ja tuntu et
 - 2 asioita jankattiin, et meille kyllä turhan perusteellisesti käytiin asioita
 - 3 läpi. Osa tieto oli aika turhaakin...
 - 4 M: Nii osa oli kyllä aika turhaa ja asiat käytiin monesti läpi.
 - 5 Hja: Mitkä asiat tuntui sitten semmosilta joista ei olis tarvinnu puhua
 - 6 niin paljon?
 - 7 N: No ainakin ne neuvola-asiat on kyllä jo tiedossa, että niitä ei kyllä
 - 8 olis tarvinnu niin tarkasti puida, ja sitten meidän asumisesta ja muusta
 - 9 aika henkilökohtasista asioista. Tai kun eihän niillä oo tän isyyden
 - 10 kanssa sillä lailla tekemistä keskenään ollenkaan...
 - 11 M: Niin, valmistauduttiin että tuo toimitus olis ollu nopeemmin ohi,
 - 12 että näkyhän tuo venyvän kun noin juurta jaksaaen käytiin läpi...
- (Pari 1.)

Kyseisistä vanhempien haastatteluotteista tulee selvästi ilmi sosiaalityön kehyksen vahva läsnäolo isyysneuvottelussa, mikä näyttää vaikuttaneen neuvottelulle annettuihin merkityksiin: vanhemmat olisivat kaivanneet heidän elämänsä, palveluiden ja etuuksien käsittelyn tilalle enemmän tietoa juuri isyyden oikeusvaikutuksista ja huoltajuudesta. Nainen kuvaakin muiden kuin isyysasioiden käsittelyä *epäoleelliseksi*, mikä aiheutti turhautumisen kokemuksen syntymisen vanhemmille.

Vaikka lastenvalvojat näkevät usein tärkeäksi muun muassa kunnan palvelurakenteesta tiedottamisen etenkin nuorille vanhemmille, saattaa liiallinen asioiden ”vatvominen” ilman, että vanhemmat itse kysyvät asiasta, saada aikaan koko isyyden selvittämismenetelmien negatiivista merkityksellistämistä. Neuvotteluiden vuorovaikutuskehkeillä näyttää siis olevan vaikutusta siihen, millaiset kokemukset vanhemmille neuvottelusta muodostuu. Neuvotteluaineiston perusteella näyttääkin siltä, että sosiaalityön kehkeyksessä liikuttaessa vuorovaikutus on alttiimpi erilaisille kehkeyksille.

Reflektiiokehys yksityisasiakehkeyksen käännöksenä

Ote 33: Yksityisasiakehkeyksen reflektointia
Haastattelu

- 1 Hja: No osaatko nimetä asioita, jotka olis tuntunu jotenkin normaalia
 - 2 tarkemmilta kysymyksiltä?
 - 3 N: (Naurun hymähdys) No ehkä semmoset kysymykset meidän elä-
 - 4 mästä, esimerkiks Jounin työnteosta ja meidän tulevaisuuden
 - 5 suunnitelmista tuntu vähän oudoilta, kun eihän ne niinku tässä
 - 6 isyysasiassa sinänsä vaikuta.
 - 7 Hja: No tuntuko ne kysymykset sit jollain lailla tungettelevilta tai lii-
 - 8 an yksityisiltä?
 - 9 N: No ei silleen, mut olihan ne aika henkilökohtaisia kuitenkin, et
 - 10 minne meinataan muuttaa ja mitä tehdä...et en tiiä. Ehkä ne ois voinu
 - 11 jättää kysymättäkin tai kysyä silleen ohimennen, ettei niin pitkästi ois
 - 12 niistä jaaritelu.
- (Pari 2.)

Ote 34: Lastenvalvojan arvomaailman vaikutusten reflektointia
Haastattelu

- 1 Hja: Niin just, se huoltajuusasia on kyllä monelle parille vähän uusi
 - 2 ja vieras asia, et silleen se on kyllä ihan ymmärrettävää...mut
 - 3 kuitenkin se tuli sit onneks loppujen lopuksi selväks kuitenkin. Oliko
 - 4 sitten semmoisia tilanteita, joissa sen lastenvalvojan omat arvot
 - 5 perheestä ois jotenkin tullu esiin?
 - 6 N: No ei silleen varmaan suoraan, mut kyllähän se kovasti kyseli et
 - 7 koska me ollaan muuttamassa nyt yhteen kun on jo lapsikin, et
 - 8 silleen aateltuna kyllä, mut eihän se paha toisaalta oo että tuolleen
 - 9 aattelee. Eihän tuo naimisiin patistanu kuitenkaan! (Naurahdus)
 - 10 Hja: Minkälaiset ajatukset isälle jäi?
 - 11 M: Noo...kyllähän se siitä yhteen muutosta aika paljon kaikkee kyse-
 - 12 li, mut ei nyt muuten mitenkään...et se ois ihan tuputtanu kuiten-
 - 13 kaan.
- (pari 2.)

Kyseisissä otteissa on kyse tapauksesta, jossa vanhemmat eivät vielä asu yhdessä (ks. neuvotteluote 16). Vaikka vanhemmat ymmärtävät, että vanhempien asuessa erillään lastenvalvojan on selvitettävä asioita avoliittotapauksia enemmän, näyttävät neuvottelulle annetut merkitykset kuitenkin hieman negatiivisessa valossa.

Ensimmäisessä otteessa tulee esille, että vanhemmat ovat kokeneet etenkin kysymykset heidän elämästään ja tulevaisuuden suunnitelmistaan, sekä miehen työnteosta henkilökohtaisiksi ja jopa tungetteleviksi. Lastenvalvoja ei siis ole onnistunut legitimoimaan kysymyksiään isyysasioissa välttämättöminä, vaan vanhemmat ovat jääneet vaille vastausta siitä, miksi lastenvalvoja ”utelee” vanhemmilta asioita erittäin tarkasti. Vaikka joissakin tapauksissa henkilökohtaisten kysymysten ja työn yleinen legitimointi näyttäytyy lähinnä lastenvalvojan pyrkimyksinä oman työnsä helpottamiseen, tuntuvat vanhemmatkin kaipaavat jonkinlaisia selityksiä sille, miksi lastenvalvoja ”pui” perheen yksityisiä asioita tarkkaan. Tässä tapauksessa vanhemmat ihmettelevätkin lastenvalvojan kysymysten runsautta ja ”jaarittelua”, koska he eivät löydä vastausta kysymykseen, millä tavalla ne liittyvät isyysasioihin. Kyseessä on siis *kehysristiriita* (frame dispute): vanhempien ja lastenvalvojan tilanteelle antamat tulkinnat ovat menneet neuvottelussa osittain ristiin, kun vanhemmat ovat kehystäneet lastenvalvojan kysymykset silkaksi uteliaisuudeksi, kun lastenvalvoja on taas kehystänyt neuvottelun kulun normaaliksi tilanteessa, jossa vanhemmat eivät vielä virallisesti asu yhdessä.

Lastenvalvojan kysymykset etenkin tulevaisuuden suunnitelmista saavat vanhempien kokemuksissa piilofunktion *painostamisesta* yhteen muuttamiseen: ”kyllähän se kovasti kyseli et koska me ollaan muuttamassa nyt yhteen kun on jo lapsikin, et silleen aateltuna kyllä, mut eihän se paha toisaalta oo että tuolleen aattelee. Eihän tuo naimisiin patistanu kuitenkaan!” (2. ote, rivit 6-9). Vanhempien puheesta on siis selvästi luettavissa, että he ovat tulkinneet lastenvalvojan kysymykset asumisesta ja muutoista yhteen muuttamisen hoputtamiseksi. Tästä kertoo myös neuvottelussa esiin noussut vanhempien asettuminen lievästi puolustuskannalle (ks. ote 16, rivi 32-39): he ovat siis kokeneet lastenvalvojan kysymykset ja puheet lieväksi painostamiseksi yhteen muuttamisesta, nyt kun vauvakin on jo syntynyt. Kysymysten ohella neuvottelussa ilmi tulleet lastenvalvojan kehumisyrietykset (ks. neuvotteluote 16, rivit 21-23 ja 40-43) ovat saaneet vanhemmat antamaan tilanteelle painostuksen kaltaisia merkityksiä. Vaikka kehuminen ja kannustus ovatkin yleisesti ottaen hyviä asioita, vaivihkaa tapahtuva painostus ei ole. Pelkästään se, että

työntekijä kehuu ja kannustaa asiakastaan, ei ole uhka asiakkaan kasvoille, mutta jos kehut tulkitaan työntekijän piileväksi ujutukseksi, uhkaksi se hänen omien kasvojen ohella myös asiakassuhdetta. (Suoninen 2000.)

7 LOPPUPÄÄTELMÄT

Olen pohtinut luvussa 7 laajasti isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita niin vuorovaikutuksen kuin vallitsevien käytäntöjenkin näkökulmasta. Tutkimuksen kehysanalyysiin nojautuvien, vuorovaikutuksesta nousevien tulosten lisäksi olen kiinnittänyt erityistä huomiota sekä lastenvalvojilta että vanhemmilta saamiini nykyisen käytännön kehittämisen- ja parannusehdotuksiin. Tulos-osiossa laaja-alainen pohdinta on ulottunut paitsi kehysanalyysiin aineistolöydöksiin ja niiden vaikutuksiin neuvotteluille annettuihin merkityksiin, lastenvalvojen työn kehittämiseen, isyystutkimukseen ja perhepolitiikkaan. Tämän vuoksi en enää tässä luvussa pohdi aineistolöydöksiäni niiden koko laajuudessaan, vaan päätän tutkimukseni yhteenvetoon tutkimuksen keskeisimmistä tuloksista ja käytännön mahdollisuuksien pohdintaan.

Lastenvalvojan työ on hyvin vähän tutkittu aihealue, etenkin isyyden selvittämismenetelyä ei ole aikaisemmin tietojeni mukaan tutkittu vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta. Tämän vuoksi tutkimusta voidaankin pitää merkittävänä: se tuottaa uutta tietoa lastenvalvojen ja heidän asiakkaidensa vuorovaikutuksesta, havainnollistaa isyyden selvittämisen etenemistä käytännössä, sekä tekee näkyväksi ammatillisissa kohtaamisissa osin huomaamattakin tapahtuvia asioita. Tutkimuksessa yhdistyvät myös kaksi eri tieteenalaa, sosiaalityö ja sosiaalipsykologia: tutkimuksen konkreettinen kohde, eli lastenvalvojat asiakkaineen, ovat selvästi sosiaalityön alaan lukeutuvia, kun taas tutkimuksen teoreettinen viitekehys, Goffmanin (1974) kehysanalyysi, tuo tutkimukseen sosiaalipsykologisen näkökulman.

Tutkimuksessa on pyritty vastaamaan kahteen päätutkimuskysymykseen: mitä eri kehyksiä isyyden selvittämistä koskevista neuvotteluista on löydettävissä ja millaisia rooliasetelmia neuvotteluissa ilmenee (1), sekä kuinka parit ja lastenvalvojat merkityksellistävät isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita ja kuinka neuvottelun sujavuus vaikuttaa siitä muodostuneisiin kokemuksiin (2)? Koen aineiston antaneen hyvät valmiudet tutkimuskysymyksiin vastaamiselle. Aineistosta hahmottui analyysin alkuvaiheessa kolme primääriä kehystä; jutustelu-, juridinen ja sosiaalityön kehys. Isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden vuorovaikutus rakentuu siis pitkälti näiden kehysten pohjalle. Primääreiden kehysten löydyttyä neuvotteluaineistosta alkoi hahmottua lisää kehyksiä; käytännöllinen ja yksityisasiakehys, jotka osoittautuivat juridisen kehys-

sen käännöksiksi. Syventyessäni neuvotteluaineiston jälkeen vanhempien ja lastenvalvojen haastatteluihin, löytyi reflektiokehys, joka ilmenee sekä juridisen, yksityisasiasta sosiaalityön kehyksen käännöksenä haastatteluissa. Näin hahmottui siis isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden kehysrakente, mikä havainnollistaa paitsi neuvotteluiden rakennetta, myös niiden sisältöä.

Neuvotteluiden kehysrakenteen hahmottamisen lisäksi olen pyrkinyt löytämään lastenvalvojen ja vanhemmille lankeavia rooliasetelmia eri kehyksissä (ks. kuvio 2 s. 52). Etenkin lastenvalvojen roolit vaihtelevat huomattavasti kehyksestä toiseen liikuttaessa, esimerkiksi jutustelukehyksessä lastenvalvojan rooli on rento jutustelija, kun taas juridisessä kehyksessä vahvasti viranomainen ja juridiikan asiantuntija. Kyse on siis institutionaalisista identiteeteistä, niiden avaamista erilaisista oikeuksista ja velvollisuuksista, eli valtasuhteista. Voidaankin sanoa, että lastenvalvojalla on paremmat mahdollisuudet organisaation ja tietyn profession edustajana käyttää asiantuntija- sekä määrittelyvaltaansa suhteessa asiakkaisiinsa, kuin päinvastoin. (ks. Jokinen 1995.) Lastenvalvojat pyrkivät myös legitimoimaan isyysneuvotteluissa erityisesti yksityisasiakehyksessä esittämiensä kysymysten taustaa, oikeuttaen ja perustellen näin paitsi koko isyyden selvittämistä, myös omaa asemaansa tietynlaisena kontrolloivana viranomaisena. Kehysrakenteen löytyminen, sekä lastenvalvojen että vanhempien roolien erittely eri kehyksissä vastaavat siis ensimmäiseen tutkimuskysymykseen.

Toiseksi tutkimuksen pääkysymykseksi muodostui ”kuinka parit ja lastenvalvojat merkityksellistävät isyyden selvittämistä koskevia neuvotteluita, ja kuinka neuvottelun sujuvuus vaikuttaa siitä muodostuneisiin kokemuksiin?” Vastaus tähän kysymykseen löytyi sekä neuvotteluista tehdyistä, keskusteluanalyttisistä havainnoista, että erityisesti haastatteluissa ilmenneen reflektiokehysten avulla. Lastenvalvojen isyyden selvittämisen neuvotteluille antamat merkitykset vaihtelivat yllättäen toisistaan paljonkin.

Lastenvalvoja 1 merkityksellisti isyyden selvittämisen neuvottelua vahvasti perheen näkökulmasta – hän ei nähnyt neuvottelua pelkästään juridiikan säätelämänä tapahtumana, vaan vanhemmille ja erityisesti miehelle ensimmäisenä virallisena tilanteena, jossa heitä kohdellaan yhtenäisenä *perheenä*. Lähestymistapa isyyteen on siis enemmänkin *familistinen* kuin juridinen. Tällöin esiin nousee myös *kasvotyö* (ks. Goffman 1955): vanhemmat pyrkivät pitämään yllä mahdollisimman hyvää ja ehjää kuvaa itsestään vanhempina,

mikä näkyy esimerkiksi siinä, ettei mahdollisista ongelmista aleta helposti puhua. Kyseinen lastenvalvoja myös korosti neuvotteluissa sosiaalityön osuutta, mikä ilmeni ohjauksena ja neuvontana: hän piti tärkeänä kertoa vanhemmille kunnan palveluista sekä saatavista etuuksista. Ohjauksen ja neuvonnan varjopuolena ilmeni kuitenkin usein *kehysesäselvyyksiä*, kun vanhemmat tulkitsivat neuvonannon heidän vanhemmuutensa kyseenalaistamiseksi tai kehumisen piilofunktioksi painostamisen. Vanhempien kokemukset neuvotteluista olivat melko negatiiviset: lastenvalvojan pyrkimykset antaa vanhemmille hyviä neuvoja ei aina toiminutkaan, vaan vanhemmat saattoivat tulkita lastenvalvojan viestit kasvojaan uhkaaviksi. Tämä aikaansai isyysneuvotteluiden negatiivista merkityksellistämistä. Lastenvalvoja 1 toimi työssään sosiaalityöntekijä-lastenvalvojana, minkä voi katsoa selittävän osaltaan sosiaalityön vahvan roolin neuvotteluissa.

Lastenvalvoja 2 merkityksellisti isyyden selvittämisneuvottelut taas vahvasti juridisiksi toimituksiksi. Hänelle isyys näyttäytyi pääasiassa isyyslain isäkäsitteen mukaisena, jolloin neuvottelun tavoitteeksi muodostui isän sitouttaminen oikeuden keinoin. Hän ei nähnyt tarpeelliseksi paneutua vanhempien yksityisyyteen, mikäli isyys näyttäytyi selvänä ja riidattomana. Hän ei myöskään kokenut tehtäväkseen informoida vanhempia esimerkiksi kunnan palvelurakenteesta, vaan neuvottelun keskiössä oli isyyden selvittäminen ja voimaan saattaminen. Vanhempien kokemukset neuvotteluista olivat suhteellisen neutraaleja, minkä voi katsoa selittyvän sillä, ettei lastenvalvoja juurikaan kysellyt parin yksityiselämästä pakollisia kysymyksiä lukuun ottamatta (seurustelun kesto ja yhdessä asumisen alkamisajankohta). Negatiiviset kokemukset ja kritiikki koskivat nykyistä isyyden selvittämisen menettelytapaa, eivät niinkään lastenvalvojan työtapaa isyyden selvittämisneuvotteluissa. Kyseisen lastenvalvojan roolia työssään voi kuvailla yleisesti vahvan ammattilaisen ja viranomaisen rooliksi, jolle isyysneuvotteluissa tärkeimmäksi näyttäytyivät juuri isyysasiat.

Lastenvalvojaa 3 voidaan pitää edellisten lastenvalvojen välimuotona tavassaan tehdä työtä ja merkityksellistää isyyden selvittämisneuvotteluita. Hän kyllä näki neuvottelut vahvasti juridisina tilaisuuksina, mutta nimesi samalla niiden yhdeksi funktioksi kunnan palvelurakenteesta informoimisen. Hänen näkökulmaansa isyyteen voidaankin pitää käytännöllisenä, mikä sijoittuu familistisen ja juridisen isyyskäsitteen väliin. Hänkään ei nähnyt tarpeelliseksi puuttua vanhempien yksityisasioihin, ellei epäselvyyksiä ilmen-

nyt. Vanhempien antamat merkitykset neuvotteluista olivat suhteellisen positiiviset: he näkivät lastenvalvojan työtavan sopivana, mutta kritisoivat silti nykyisenlaista käytäntöä selvittää isyys lastenvalvojan luona.

Aineiston perusteella voi siis olettaa, että se, millaisia merkityksiä lastenvalvojat antavat isyyden selvittämisen neuvotteluille, vaikuttaa heidän tapoihinsa käydä näitä neuvotteluita. Lastenvalvojen työtavat vaikuttavat taas siihen, millaisia merkityksiä vanhemmat neuvotteluille antavat ja millaiset kokemukset heille tilanteesta jää.

Kahden päätutkimuskysymyksen lisäksi tutkimuksessa on pyritty vastaamaan tutkimusaineiston avulla myös seuraaviin kysymyksiin: mitä kaikkea ammatillisissa kohtaamistilanteissa tapahtuu osittain huomaamattakin, sekä kuinka lastenvalvojen työtapojen vaikutukset näkyvät neuvotteluiden sujuvuudessa? Olen pyrkinyt erittelemään tarkasti ammatillisten kohtaamistilanteiden, eli isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden vuorovaikutusta ja nostamaan esiin sen, mikä on mielestäni noussut huomion arvoiseksi. Erityisesti *kehysten epäselvyydet* ovat olleet analysoinnin kohteena – millaisissa tilanteissa kehyksissä ilmenee törmäyksiä, ristiriitoja, murtumisia tai osapuolet kehystävät tilanteita virheellisesti, sekä miten vuorovaikutus etenee näiden törmäysten jälkeen. Myös lastenvalvojen sanavalintoja ja niiden vaikutusta neuvottelun ilmapiiriin on tarkasteltu. Aineisto-otteiden avulla olen myös pohtinut esimerkiksi neuvonannon ja neuvottavan kasvojen uhatuksi kokemisen häilyvää rajaa, tarkastellut kehumisen ja painostamisen suhdetta, sekä hahmotellut lastenvalvojan ja vanhempien roolien yhteensopivuutta neuvottelun kuluessa. Suoninen (2000) määrittelee yhteensopivan orientaation tarkoittavan esimerkiksi sitä, että neuvonantoon kuuluu kaksi ehtoa: toinen osapuoli aloittaa neuvonannon ja keskustelukumppani asettuu taas neuvonannon vastaanottajaksi. Mikäli 'kutsuun vastaava' osapuoli tulkitsee neuvonannon joksikin muuksi tai ei halua asettua neuvon vastaanottajan asemaan, syntyy *epäsynkroninen asetelma*. Tällaisia asetelmia olen myös pyrkinyt löytämään ja analysoimaan aineisto-otteista.

Ammatillisten kohtaamistilanteiden huomaamattomien viestien lisäksi olen tarkastellut sitä, kuinka lastenvalvojen työtapojen vaikutukset näkyvät neuvotteluiden sujuvuudessa. Osittain kysymykseen vastataan jo toisessa päätutkimuskysymyksessä (isyys selvittämistä koskevien neuvotteluiden merkityksellistäminen). Olen kuitenkin pyrkinyt analysoimaan aineistosta nousseiden esimerkkien kautta lastenvalvojen työtapojen ja -tyylien vaikutuksia neuvotteluiden sujuvuuteen laajemminkin. Aineisto-otteiden perus-

teella olen esimerkiksi analysoinut lastenvalvojen tapaa ohjalla neuvottelua ja kuljettaa vanhempia eri vuorovaikutuskehystä toiseen. Tällöin analysoinnin kohteena on ollut myös lastenvalvojan *tahdikkuus* kysymyksiä vanhemmille esittäessään – kuinka lastenvalvoja perustelee kysymyksensä ja käyttääkö hän vuorovaikutuksellisia keinoja pehmentääkseen kysymyksiä. Lastenvalvojen työtapoja ja -tyylejä tarkasteltaessa keskiöön on noussut myös heidän suhtautumisensa paitsi omaan työhönsä, myös yleisemmin perhemuotojen moninaisuuteen ja erityisesti avoliittoihin.

Tutkimuskysymyksiin vastaamisen lisäksi olen tarkastellut tutkimuksessani myös muita aineistosta nousseita teemoja, kuten isänä olemisen muutoksia. Huttunen (2001) toteaa-kin isyyden olevan vahvassa murroksen tilassa, ja kiteyttää nykyisyyden muodot kolmeen pääkategoriaan: hoiva-isiin, etä-isiin ja ero-isiin. Jaottelu kertoo paitsi isien kasvavasta osallistumisesta lastensa hoitoon, myös isyyden vaihtoehtoisista muodoista perheen murroksen aikakautena. Aineiston perusteella lastenvalvojat ovat myös havainneet muutoksia isyydessä, nykyisien nähdään olevan esimerkiksi aiempaa halukkaampia osallistumaan lasten- ja kodinhoitoon.

Vaikkei tutkimuskysymyksiin sinänsä sisälly kehittämisenäkökulmaa, tuli tutkimuksessa selkeästi esille paine isyyden selvittämiskäytäntöjen muuttamiseksi avoliittoisyyksien osalta nyky-yhteiskuntaa paremmin vastaaviksi. Kehittämisehdotuksia tuli esille etenkin vanhempien haastatteluissa, mutta myös lastenvalvojat kertoivat pohtineensa käytäntöjen muuttamismahdollisuuksia juuri selvien ja riidattomien avoliittoisyyksien osalta. Haastatteluaineistosta tuli muun muassa esiin ehdotus nykyisenkaltaisen isyydenselvittämismenettelyn korvaaminen avoliittotapauksissa jonkinlaisella ilmoitusmenettelyllä: saatuaan tiedon avioliiton ulkopuolella syntyneestä lapsesta lastenvalvoja tai toimistovirkailija voisi esimerkiksi lähettää tarvittavat asiakirjat vanhemmille postitse, jotka sisältäisivät tarvittavat tiedot isyyden tunnustamisen oikeusvaikutuksista ja huoltajuuskysymyksistä. Vanhemmilla olisi aikaa tutustua kirjalliseen materiaaliin rauhassa kotona, minkä jälkeen he voisivat toimittaa ilmoituksensa lapsen isyydestä ja mahdollisesta yhteishuoltajuudesta joko lastenvalvojalle tai suoraan maistraattiin isyyden vahvistamiseksi. Käytäntöjen muuttamisella olisi myös selvä vaikutus lastenvalvojen työresursseihin: kun selvät ja riidattomat avoliittoisyydet olisi mahdollista hoitaa ilmoitusteitse, jäisi lastenvalvojilta enemmän tehokasta työaikaa epäselvien tapausten kanssa työskentelemiselle.

Toinen haastatteluaineistosta esiin tullut ajatus oli avoliittojen rekisteröinnin mahdollisuus, jolloin isyysosoittaman laajentaminen koskemaan avioliiton ohella myös avoliittoja tulisi mahdolliseksi. Avoliittojen rekisteröiminen voisi tapahtua esimerkiksi tietyn yhdessä asumisajan kuluttua automaattisesti väestörekisterijärjestelmän kautta, tai parin yhteisellä päätöksellä rekisteröidä suhteensa. Sekä ilmoitusmenettelyä että isyysosoittaman laajentamista on kuitenkin jarruteltu sillä, että muutokset voisivat lisätä isyyskantteiden määrää. Toisaalta nykyisenkaltainenkaan isyyden selvittämisen ja vahvistamismenettely ei poissulje ”väärin” isyyksien vahvistumista, ja sama riski on syntyy lain nojalla myös avioliitoissa isyysosoittaman kautta (Gottberg 2005, 126).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut paitsi hahmottaa lastenvalvojen järjestämien isyyden selvittämistä koskevien neuvotteluiden vuorovaikutusta mikrotasolla, tarkastella isyyden selvittämismenettelyä myös laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissaan. Toivonkin, että tutkimus herättää keskustelua ja ajatuksia uusien, nyky-yhteiskunnan tilaa vastaavien käytäntöjen mahdollisuuksista!

LÄHTEET

Antikainen, Mari 2004. Sosiaalityöntekijän ammatillinen ymmärrys eroon liittyvässä huolto- ja tapaamisneuvottelussa: Foucault’lainen diskurssianalyysi Pohjois-Savolaisten sosiaalityöntekijöiden ammatillisista asiantuntijakäytännöistä. Lisensiaattityö: Kuopion yliopisto, Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos.

Arminen, Ilkka. 2001. Kokemusten jakaminen nimettömien alkoholistien (AA) palaverissa. Teoksessa Ruusuvuori Johanna, Haakana Markku ja Raevaara Liisa (toim.), Institutionaalinen vuorovaikutus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2001. 82-103.

Barnett, Michéle & Mary McIntosh 1982. *The Anti-Social Family*. London: Verso.

Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. 1995. *The Normal Chaos of Love*. Polity Press. Cambridge, UK.

Berg, Maarit. 2001. Vallan vahtikoira haukkuu mutta ei pure. Poliitikkoa syyllistävät toimittajan kysymykset televisiokeskustelussa. Teoksessa Ruusuvuori Johanna, Haakana Markku ja Raevaara Liisa (toim.), Institutionaalinen vuorovaikutus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2001. 121-137.

Crook, S. & Taylor L. 1993. Goffman’s Version of Reality. In Ditton, J. (ed.) *The View from Goffman*. First Published 1980 by The Macmillan Press LTD. Reprinted Chippenham, Wiltshire: Anthony Rowe Ltd, 233-251.

Eskola, Kari. 2001. Yhteenvedo: vuorovaikutuksen vuosihuolto. Teoksessa Sorjonen Marja-Leena, Peräkylä Anssi & Eskola Kari (toim.) *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*. Vastapaino, Tampere. 197-200.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino: Tampere.

Fabrin, Jukka-Pekka 1997. Diskurssi- ja kehysanalyysien käyttö asiakastilanteen tutkimisen välineenä sosiaalityössä: situationalismi diskurssi- ja kehysanalyysien tulkinnan viitekehyksessä. Tampere 1997.

Forsberg, Hannele 2003. Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Helsinki: Yliopistopaino, 7-15.

Gissler, Mika 2003. Hedelmällisyys Suomessa ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Yhteiskuntapolitiikka 68(6): 553-567.

Goffman, Erving 1974. Frame analysis: an essay on the organization of experience. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Goffman, Erving 1963. Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings. Glencoe.

Goffman, Erving 1959. The Presentation on Self in Everyday Life. Garden City, N.Y.: Anchor Books.

Goffman, Erving 1955. On Face Work, Psychiatry, 18: 213-31.

Gottberg, Eva 2005. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun yliopisto oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A:112. Turku.

Grönfors, Martti 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Porvoo: WSOY.

Haakana Markku, Raevara Liisa ja Ruusuvaori Johanna. 2001. Lääketieteen termit lääkärin ja potilaan vuorovaikutuksessa. -Ruusuvaori Johanna, Haakana Markku ja Raevara Liisa (toim.), Institutionaalinen vuorovaikutus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2001. 196-222.

Heikkilä, Matti 2002. Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Gaudeamus, 165-176.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1980. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.

Hochschild, Arlie Russell (1997). The Time Bind. When the Work Becomes Home and Home Becomes Work. New York: Metropolitan Books.

Isyyslaki 1975/700. Saatavilla osoitteessa www.finlex.fi. Viitattu 9.11.2006.

Himes, Norman E. 1963. Medical history of contraception. New York: Gamut Press Inc.

Huttunen, Jouko 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Juva: PS-kustannus.

Jaakkola, Risto 1989. Avoliitot ja ajanhenki 1930-luvuilla. Teoksessa Kosonen, Pekka & Levo-Kivirikko, Anneli (toim.) Vapaus, veljeys ja vallankäyttö. Helsinki: Helsingin yliopistopaino, 111-126.

Jallinoja, Riitta 2000. Perheen aika. Helsinki: Otava.

Jallinoja, Riitta 1994. Muuttuva perhe: arvot ja käytännöt. Teoksessa Antikainen, Jukka, & Haataja, Marja-Leena & Korhonen Merja 1994 (toim.) Näkökulmia perheeseen. Sta-kes raportteja 136. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 5-13.

Johnson-Hanks, Jennifer 2002. On the modernity of traditional contraception: time and the social context of fertility. *Population and Development Review* 28(2): 229-249.

Jokinen, Arja & Suoninen, Eero & Wahlström, Jari 2000. Miten tavoittaa auttamistyön ydintä? Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) 2000. Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 15-34.

Jokinen, Arja 1995. Neuvottelu asiakkaan identiteeteistä. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.) 1995. Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 127-154.

Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja 2000. Auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinnat. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) 2000. Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 35-64.

Juttula, Sanna 2004. ”Odotuksissaan ja toiveissaan kuten ’tavalliset’ äidit”: tutkimus päihderiippuvaisten äitien kulttuurisesta jäsentymisestä. Pro gradu -työ: Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, sosiologia ja naistutkimus.

Jyrinki, Erkki 1974. Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Knodel, John & van de Walle, Etienne 1979. Lessons from the past: policy implications of historical fertility studies. *Population and Development Review* 5(2): 217-245.

Kuparinen, Pekka 2002. Murtunuut identiteetti: kehysanalyysi Mikko Niskasen elokuvasta Kahdeksan surmanluotia. Tampere 2002.

Kurvinen, Leena 1968. Makaan ja lapsen äidin seurustelu v. 1946-1948 ja v. 1964-1966 lastenvalvojan hoidettaviksi tulleissa tapauksissa. Tampereen yliopisto: sosiaalihuoltajatutkinto, erikoistyö.

Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta 3.6.2005/368. Saatavilla osoitteessa www.finlex.fi. Viitattu 2.2.2007.

Lappalainen, Henriikka 1999. Ammattina perhe. Sosiaalialan lehtien perhekotikirjoittelu kehysanalyttisessä viitekehyksessä. Tampere 1999.

Lastensuojelun keskusliitto. Vanhemmuus avoliitossa. Saatavilla osoitteessa www.lskl.fi. Viitattu 3.11.2006.

Levinson, Stephen C. 1988. Putting Linguistics on a Proper Footing: Explorations in Goffmans's Concepts of Participation. In: Drew P & Wootton A (ed.) Erving Goffman. Exploring the Interaction Order. Cambridge: Polity Press.

Litmala, Marjukka 2003. Perheet, parisuhteet ja lapset. Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 201. Helsinki.

McLaren, Angus 1990. A history of contraception: from antiquity to the present day. Oxford: Basil Blackwell.

Notkola, Irma-Leena 1989. Luonnollisesta hedelmällisyydestä lapsirajoitukseen: mikrodemografinen tutkimus hedelmällisyyden transitiosta. Helsinki: Suomen väestötieteen yhdistys. Suomen väestötieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 12.

Notkola, Irma-Leena 1994. Hedelmällisyys. Teoksessa Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Notkola, Irma-Leena & Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari (toim.) Suomen väestö. Helsinki: Gaudeamus, 64-106.

Nätkin, Ritva 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva 2003 (toim.) Perhe murroksessa. Helsinki: Yliopistopaino, 16-38.

Peräkylä, Anssi. 2001. Diagnoosin kertominen ja vastaanottaminen. Teoksessa Sorjonen Marja-Leena, Peräkylä Anssi & Eskola Kari (toim.) Keskustelu lääkärin vastaanotolla. Vastapaino, Tampere. 71-88.

Peräkylä, Anssi 1997. Vartijan näkökulma: tutkimus vanginvartijan työhön liittyvästä tulkintakhyksestä. Kerava: Vankeinhoidon koulutuskeskus.

Peräkylä, Anssi 1990. Kuoleman monet kasvot: identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Jyväskylä: Vastapaino.

Puroila, Anna-Maija 2002. Erving Goffmanin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 41. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Puroila, Anna-Maija 2002. Kohtaamisia päiväkotiarjessa - kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön. Acta Universitatis Ouluensis E Scientiae Rerum Socialium 51.

Pyörälä, Eeva. 2001. Keskusteluanalyttisen vuorovaikutustutkimuksen soveltaminen lääkärikoulutuksessa. Teoksessa Sorjonen Marja-Leena, Peräkylä Anssi & Eskola Kari (toim.) Keskustelu lääkärin vastaanotolla. Vastapaino, Tampere. 183-196.

Pösö, Tarja 1993. Kolme koulukotia: tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ritamies, Marketta 2006. Sinappikylvystä ehkäisytablettiin. Suomalaisen perhesuunnittelun historia. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 44/2006. Helsinki: Väestöliitto.

Reuna, Veera 1997. Perhebarometri 1997. Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä. Helsinki: Väestöliitto.

Robson, C. 1995. Real world research. A resource for social scientist and practitioner researchers. Oxford:Blackwell.

Silva, Elisabeth Bortolaia & Smart, Carol 1999. The 'New' Family. London, Sage.

Sorjonen, Marja-Leena. 2001. Lääkärin ohjeet. Teoksessa Sorjonen Marja-Leena, Peräkylä Anssi & Eskola Kari (toim.) Keskustelu lääkärin vastaanotolla. Vastapaino, Tampere. 89-112.

Suoninen, Eero 2000. 'Tanssilajit ja -tyylit' asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) 2000. Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosi-aali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 67-104.

Syväys, Pirkko 1988. Lastenvalvojan tehtävät isyyden selvittämisessä. Tampere 1988.

Tilastokeskus 2007. Saatavilla osoitteesta www.tilastokeskus.fi. Viitattu 30.8.2007.

Vehviläinen, Sanna 1996. Psykodraaman vuorovaikutuksen rakentuminen: etnometodologinen tarkastelu. Lisensiaatintutkielma: Helsingin yliopisto, kasvatustieteen laitos

Vuori, Jaana 1989. Perheen käsitteellistäminen. Naistutkimus – Kvinnoforskning 2:2, 28-36.

Väestönmuutokset 2000. Väestö 2001:13. Helsinki: Tilastokeskus.

Yearbook of Population Research in Finland 2001. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.

Yearbook of Population Research in Finland 1993. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.

Yearbook of Population Research in Finland 1988. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.

Yli-Viikari, Heli 1980. Lastenvalvojan tehtävät ja asema eri aikoina. Tampereen yliopisto: Sosiaalihuoltajatutkimuksen laitoshuollon linjan tutkielma.

Yli-Viikari, Marja 1979. Tietojen saanti ja salassapito lastenvalvojan toiminnassa säännösten valossa. Tampereen yliopisto: Kunnallistutkimuksen tutkielma.

LIITTEET

Liite 1

Taulukko 1: Perheet tyypeittäin 1950-2006

Vuosi	Yhteensä	Avio- pari, ei lapsia	Avio- pari ja lapsia	Avopari ja lapsia	Avopari, ei lapsia	Äiti ja lapsia	Isä ja lapsia	Re- kist. mies - pari	Re- kist. nais- pari	Per- he- väes- -tö	Väes- tö	Per- he- vä- estö %	Per- heen keski- koko
1950	930 572	176 650	593 763	137 803	22 356	-	-	3 457 474	4 029 803	85,8	3,72
1960	1 036 270	207 897	678 822	129 706	19 845	-	-	3 855 037	4 446 222	86,7	3,72
1970 ¹⁾	1 153 878	260 562	722 001	6 800	19 100	126 394	19 021	-	-	3 986 005	4 598 336	86,7	3,45
1980 ²⁾	1 278 102	302 818	711 226	36 200	65 900	140 725	21 233	-	-	4 023 091	4 787 778	84,0	3,15
1985	1 331 971	323 584	701 544	46 632	87 709	149 399	23 103	-	-	4 108 856	4 910 664	83,7	3,08
1990	1 365 341	364 452	640 062	65 896	123 471	147 297	24 161	-	-	4 101 922	4 998 478	82,1	3,00
1995	1 382 970	395 953	579 578	85 309	135 996	159 063	27 071	-	-	4 093 238	5 116 829	80,0	2,96
2000	1 401 963	436 019	514 868	102 581	160 132	159 432	28 931	-	-	4 053 850	5 181 115	78,2	2,89
2001	1 407 759	446 404	501 981	105 399	166 601	158 440	28 934	-	-	4 046 205	5 194 901	77,9	2,87
2002	1 411 947	454 977	492 524	107 443	170 368	157 143	29 093	207	192	4 042 577	5 206 295	77,6	2,86
2003	1 415 650	462 561*	483 140*	109 672	174 144	156 235	29 352	271	275	4 037 970	5 219 732	77,4	2,85
2004	1 420 781	471 962	475 705	111 294	177 095	154 851	29 192	325	357	4 038 055	5 236 611	77,1	2,84
2005	1 426 002	481 209	468 266	112 847	180 590	153 024	29 238	398	430	4 037 753	5 255 580	76,8	2,83
2006	1 431 376	488 880	461 569	114 671	184 732	151 475	29 101	455	493	4 039 945	5 276 955	76,6	2,82

Lähde: Tilastokeskus 2007

Taulukko 2: Elävänä syntyneet lapset äidin avioisuuden mukaan 1970–2005

Ajanjakso	Yhteensä	Äiti		% 1)
		Avoliitossa	Ei avoliitossa	
	Vuosittain			
1970	64 559	60 793	3 766	5,8
1975	65 719	59 049	6 670	10,1
1980	63 064	54 817	8 247	13,1
1985	62 796	52 504	10 292	16,4
1990	65 549	49 006	16 543	25,2
1995	63 067	42 181	20 886	33,1
2000	56 742	34 495	22 247	39,2
2001	56 189	33 967	22 222	39,5
2002	55 555	33 399	22 156	39,9
2003	56 630	33 981	22 649	40,0
2004	57 758	34 204	23 554	40,8
2005	57 745	34 426	23 319	40,4

Lähde: Tilastokeskus 2007

Taulukko 3: Avioliittojen solmiminen ja eronneisuus vuosina 1950-2006

	Avioliitot	Avioerot
1950	34 205	3 687
1960	32 834	3 655
1970	40 730	6 044
1980	29 388	9 464
1985	25 751	9 064
1990	24 997	13 127
1995	23 737	14 025
2000	26 150	13 913
2001	24 830	13 568
2002	26 969	13 336
2003	25 815	13 475
2004	29 342	13 234
2005	29 283	13 383
2006	28 236	13 255

Lähde: Tilastokeskus 2007

Taulukko 4: Uusperheet 1990-2006

Vuosi	Uusperheitä yhteensä	Aviopari	Avopari	Lapsiperheitä	Uusperheiden osuus lapsiperheistä	Äidin lapset	Isän lapset	Yhteiset lapset	Alle 18-v. lapsia uusperheissä	Alle 18-v. lapsia lapsiperheissä
1990	44 426	21 808	22 618	640 637	6,9	50 713	7 443	30 089	88 245	1 135 686
1995	42 460	19 197	23 263	639 610	6,6	50 322	7 637	29 242	87 201	1 150 562
2000	47 288	21 315	25 973	612 627	7,7	58 550	8 541	30 931	98 022	1 116 687
2001	48 359	21 846	26 513	605 322	8,0	60 272	8 916	31 086	100 274	1 105 988
2002	49 294	22 431	26 863	598 917	8,2	61 816	9 120	31 226	102 162	1 096 705
2003	49 944	22 888	27 056	595 027	8,4	63 071	9 198	31 565	103 834	1 090 551
2004	50 867	23 872	26 995	592 809	8,6	64 503	9 366	32 040	105 909	1 087 510
2005	52 204	24 722	27 482	591 528	8,8	66 228	9 746	32 465	108 439	1 084 865
2006	52 920	25 275	27 645	589 448	9,0	67 175	10 054	32 817	110 071	1 080 728

Lähde: Tilastokeskus 2007

Liite 2

TEEMAHAASTATTELURUNKO (AVO)PAREILLE

- **(Avo)parin kokemukset isyyden selvittämistä koskevasta neuvottelusta**
 - Ensi vaikutelma ja kokemukset isyyden selvittämistä koskevasta neuvottelusta?
 - Miltä tuntui tulla selvittämään lapsen isyyttä?
 - Vastasiko tilanne ennakko-odotuksia? Millaisia tarinoita olette ko. tilanteista kuulleet aikaisemmin? Näyttäytyikö tilanne ennakko-odotusten mukaisesti?
 - Millaisilta lastenvalvojan esittämät kysymykset tuntuivat/millaisia ajatuksia ne herättivät? Esimerkkejä.
 - Kuinka arvioitte lastenvalvojan toimintaa tilanteessa? Olisitteko toivonut hänen toimivan jollakin tavalla toisin?

- **Isyydentunnustamisen merkitys; miksi tällainen selvitys on tehtävä?**
 - Tuliko isyyden selvittämistä koskevan neuvottelun merkitys teille selväksi; miksi tällainen toimitus pitää tehdä?
 - Selvisikö teille isyydentunnustamisen ja –vahvistamisen oikeusvaikutukset?
 - Kuinka ymmärrettävästi lastenvalvoja nämä asiat teille selvitti?
 - Jäikö joku asia hämäräksi? Mikä tällainen asia oli?
 - Kuinka lastenvalvoja olisi voinut esittää asiat paremmin/ymmärrettävämmin?

- **Arvot, asenteet ja ammatillisuus**
 - Tuliko neuvottelussa esille lastenvalvojan omia käsityksiä perhe-elämästä/parisuhteesta? Millaisia asioita tuli esille?
 -

- **Isyydentunnustamisen ja –vahvistamisen merkitys perheessä**
 - Koetteko isyyden selvittämistä koskevalla neuvottelulla olevan vaikutusta vanhemman rooliinne? Millä tavalla? Onko neuvottelulla erilainen merkitys äidin ja isän kannalta?

Liite 3

TEEMAHAASTATTELURUNKO LASTENVALVOJILLE

- **Lastenvalvojan työ**
 - Lastenvalvojan tehtävät ja työnkuva
 - Hakeutuminen ko. tehtävään?
 - Tarvittava erikoisosaaminen
 - Lastenvalvojan tehtävät ko. kunnassa?
 - Haastavin lastenvalvojan työn osa-alue? Esimerkkejä?

- **Isyysasiat: Asenteet ja arvot**
 - Isyys nyky-yhteiskunnassamme
Millaisia muutoksia parisuhteessa/perheessä verraten menneeseen on nähtävissä? Muutosten näkyvyys ko. kunnassa?
 - Avoliitto vs. avioliitto? Tilanne nyky-Suomessa ja ko. kunnassa?
Näkykö ns. vanhakantainen ajattelutapa au-lapsista nyky-yhteiskunnassamme ja isyysasioissa? Esimerkkejä?
 - Omat ajattelutavat/asenteet? Vaikutukset työssä?

- **Isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut**
 - Mitä eri merkityksiä isyyden selvittämistä koskevista neuvotteluista on löydettävissä eri osapuolten näkökulmista tarkasteltuna? Mitkä seikat määrittävät ko. neuvotteluita vahvimmin?
 - Tilannetta määrittävät ulottuvuudet lastenvalvojan näkökulmasta
 - Lastenvalvojan painotukset isyyden selvittämistä koskevissa neuvotteluissa? Mitä seikkoja tärkeää tuoda esille/ kysyä parilta? (Avo)parin elämäntilanteen vaikutukset siihen, millaisia asioita kysytään?
 - Poikkeako neuvottelun kulku silloin, kun kyseessä parin ensimmäinen lapsi? Onko jotain asioita käsiteltävä tarkemmin? Esimerkkejä?
 - Millainen mielikuva sinulla on siitä, kuinka parit kokevat isyyden selvittämisen? Oletko huomannut eroja miesten ja naisten välillä?

Liite 4

ESITTELYKIRJE

Pro gradu -tutkielma: Isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut lastenvalvojan työssä – kehysanalyttinen tarkastelu

Hei, ja onnittelut uuden perheenjäsenen syntymän johdosta!

Olen Kuopion yliopiston sosiaalipsykologian ja sosiaalityön opiskelija ja työstän parhailaan pro gradu -tutkielmaani aiheena ”isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut lastenvalvojan työssä – kehysanalyttinen tarkastelu”. Tällä hetkellä kerään aineistoa graduani varten XXX kunnasta, ja tarvitsisinkin tutkimustani varten vapaaehtoisia, mielellään esikoisensa saaneita pariskuntia. Tutkimuksen aineiston kerääminen koostuu isyyden selvittämistä koskevan neuvottelun nauhoittamisesta ja parin haastattelusta isyysneuvottelun jälkeen. Myös haastattelu nauhoitetaan. Kuulisin mielelläni kokemuksianne isyysasioihin liittyen isyysneuvottelun jälkeen. Aikaa haastatteluun kuluu noin 15 minuuttia. Isyyden selvittämistä koskeva neuvottelu nauhoitetaan vuorovaikutuksen ja lastenvalvojan käyttämien työmenetelmien havainnoimiseksi. Nauhat puretaan aineiston keräämisen jälkeen tekstitiedostoiksi, ja samalla tunnistettavat tiedot joko poistetaan tai korvataan peitenimillä.

Tutkimukseen osallistuminen ei vaadi parilta minkäänlaista sitoutumista jatkotutkimuksiin. Tutkimuksessa noudatetaan kaikkien tutkittavien osalta täydellistä anonymiteettiä ja luottamuksellisuutta.

Ystävällisin terveisin:

Jonna Kasurinen
Pyöräkatu 9 b 38
70600 Kuopio
p.044-537 2001
jkasurin@hytti.uku.fi

Liite 5

Isyyden selvittämistä koskevat neuvottelut lastenvalvojan työssä – kehysnanlyyttinen tarkastelu

- *Tutkimusprojekti: Pro gradu –tutkielma*
- Sosiaalipsykologian ja sosiaalipolitiikan laitos

Vaitiolositoumus

Lupaan olla raportoimatta millään tavalla tutkimusaineistossa ilmeneviä yksittäisiä ihmisiä koskevia tunnistettavia tietoja kenellekään tutkimushankkeen ulkopuoliselle ihmiselle. Raportoinniksi ymmärrän kaiken viestinnän, virallisen ja epävirallisen, suullisen, sähköisen ja kirjallisen.

En käytä tutkimusaineistosta ilmeneviä tutkittavien, heidän läheistensä tai muiden yksittäisten henkilöiden tietoja heidän vahingokseen, halventamiseksi taikka loukkaamiseksi. Nauhojen purkamisvaiheessa kaikki tunnistettavat tiedot poistetaan ja erisnimet muutetaan peitenimiksi.

Lupaan olla luovuttamatta ja kopioimatta tutkimusaineistoa tai sen osia kenellekään ulkopuoliselle, ja hävittää tutkimuskäytössäni olevan aineiston ja sen kopiot välittömästi, kun tutkimuksen tulosten oikeellisuus on tarkastettu ja tutkimus on päättynyt.

Kuopio 22.2.2007

Jonna Kasurinen

Kuopion yliopisto

e-mail: jkasurin@hytti.uku.fi

p. 044-5372001

Tutkimussopimus

Osallistun ko. tutkimukseen edellä mainittujen ehtojen ja yleisen tutkimusetiikan puitteissa. Tutkimus tulee toteuttaa anonymisti ja luottamuksellisesti. Tutkimus käsittää isyyden selvittämistä koskevan neuvottelun ja tämän jälkeisen lyhyen haastattelun, eikä se velvoita tutkittavia minkäänlaisiin jatkotutkimuksiin. Sekä neuvottelut että haastattelut nauhoitetaan.

Jonna Kasurinen